De overtocht

J. van de Walle

bron
J. van de Walle, *De overtocht*. P.N. van Kampen & Zoon, Amsterdam z.j. [1962]

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/wall006over01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

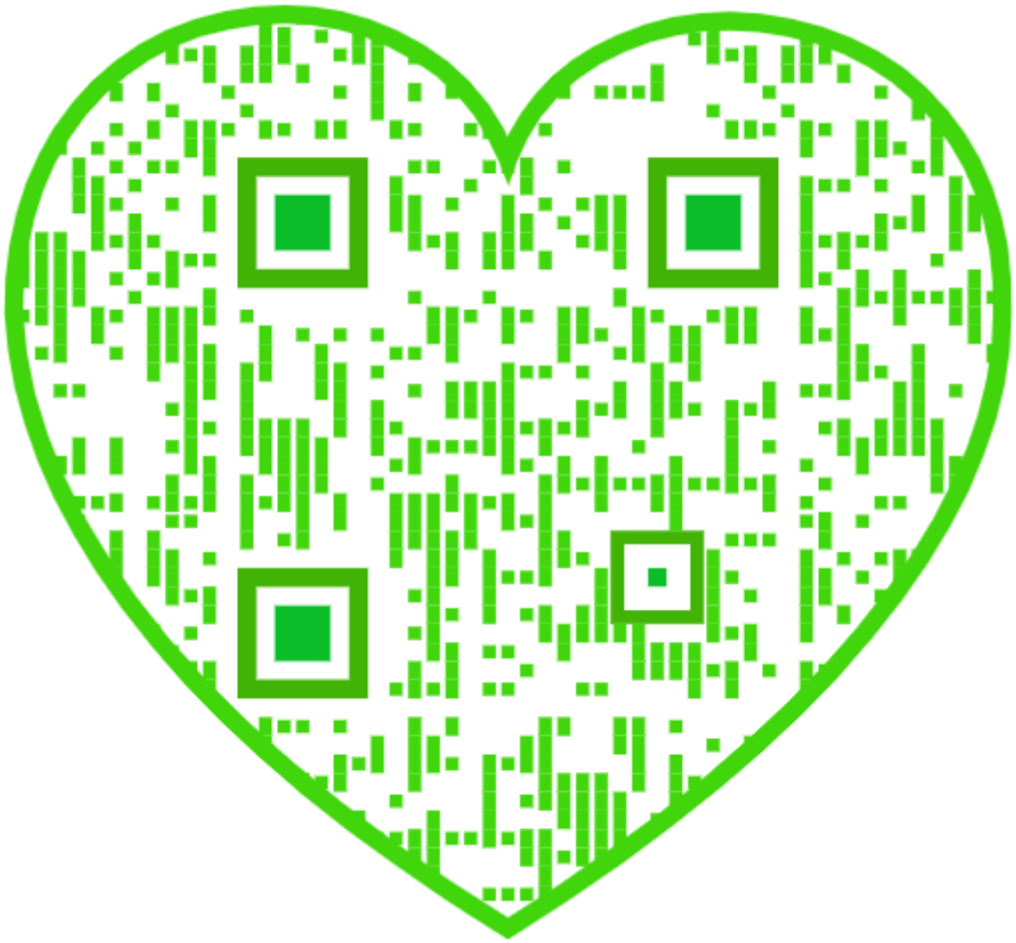

De belt

Het opsteken van een sigaret kon voldoende zijn! Indien een schip langs het licht van een lucifer voorbij zou varen vormde het immers een doelwit voor U-boten die in een wijde cirkel rond het eiland lagen. Daarom was het gebruik van lucifers in de open lucht ten strengste verboden. Het was verboden een lamp aan te steken of met een auto langs de zee te rijden maar het was niet verboden in de nabijheid van de kust een paar minuten vergetelheid en genot te zoeken, mits na afloop niet gerookt werd.

De vrouwenjacht begon in het stadje. Aan enkele nauwe en bochtige straten lagen hotels, waar op de hoge balkons, in het bleke blauwe licht van de verduisteringslampen Venezolaanse vrouwen zaten, die gedurende veertien dagen van de politie toestemming kregen ten behoeve van de zeeman het oudste beroep ter wereld uit te oefenen. In die veertien dagen moesten de vrouwen voldoende bij elkaar scharrelen om het gezin thuis gedurende minstens een half jaar in leven te houden.

Dat was geen eenvoudige opgave maar het mes sneed gelukkig aan twee kanten. Passagierende zeelui betaalden goede dollars en dank zij die dollars kochten de vrouwen bij de winkeliers goedkope textiel-

waren, die, zonder invoerrechten, het grote land aan de overzijde van het eiland werden binnengesmokkeld en thuis een fortuin opbrachten. Beter kon het niet. En zo was iedereen met de toestand tevreden.

De winkeliers omdat ze hun waren verkochten. De politie omdat de vrouwen zich stipt aan de regels hielden. De zeelui omdat ze dank zij de vrouwen een verzetje kregen en de hotelbazen omdat ze hun uitgeleefde kasten van hotels verhuurden terwijl de pikzwarte taxichauffeurs, die zeelui en vrouwen naar de aan zee gelegen vuilnisbelt van Curaçao brachten, over een gouden tijd spraken. Die vuilnisbelt was de enige plaats op het eiland waar de vrije liefde in de openlucht was toegestaan.

Ontevreden waren de jongens van de Amerikaanse ambulance die, met hun auto half verborgen achter mangrovebossen, militairen en zeelui maanden zich na het avontuur op de belt, te onderwerpen aan een even pijnloze als afdoende behandeling, toegediend door een mopperende soldaat, die zich jaren later nog steeds deze wonderlijke en op den duur ietwat weerzinwekkende dienst herinnerde. Ontevreden waren de wachters, die aan de rand van de vuilnisbelt ieder ongeoorloofd gebruik van licht desnoods met de kogel, moesten straffen, waaruit men overigens niet moet afleiden, dat een dezer wachters ooit zijn geweer in werkelijkheid heeft gebruikt omdat in die oorlogsdagen zeelui en geallieerde militairen als halve of hele heiligen werden beschouwd.

De wachters zaten daar maar. Het maanlicht scheen op zee. Op bergen roestige blikken. Op poelen die hier en daar langs de kust lagen, op koraalstenen die in het maanlicht knekels geleken, op sombere mangrovebossen en afvalhopen, die dag in, dag uit groter werden dank zij de vuilniswagens, die overdag naar deze troosteloze, stinkende vlakte op en neer reden.

In vroeger jaren werd de vuilnisbelt bewaakt door een geweldig sterke neger, die de vuilnishopen van tijd tot tijd in brand stak maar dit nu niet meer deed omdat de gloed van vuur de kustlijn aan de onder de zeespiegel loerende vijand zou verraden.

Daar het vuil niet meer verbrand werd nam de stank van de vuilnisbelt, die reeds vroeger schier ondraaglijk was, toe en niet alleen nam de stank toe, maar ook het leger van ratten en ander ongedierte dat op deze plek huisde nam met duizendtallen toe; een plek die overdag behalve door de vuilnismannen door iedereen werd gemeden.

Kort na het vallen van de avond begon op deze plaats een vreemd en afgrijselijk leven. Tussen bergen afval, tussen roestige blikken en puin, tussen die horden van ratten en God weet wat nog meer, bewogen zich mannen en vrouwen op zoek naar een plekje waar ze als dieren konden paren.

Stil, echt stil was het na zeven uur 's avonds op de belt niet. Schepen vielen in geweldige konvooien de haven binnen. Ze voeren van de Golf van Mexico,

geladen met wapens en olie, naar Moermansk en Archangel. Op die route vormde het eiland Curaçao een laatste ankerplaats. Daarna kwam de eindeloze wisseling van dag en nacht. De gevaren namen toe. De kansen om nooit terug te keren stegen. En daarom ging men - was het niet een laatste kans? - uitbundig passagieren op het eiland Curaçao.

Nu konden de meeste jonge kerels de gezapigheid van een paar zeemanshuizen op den duur niet verdragen. Ze trokken de hort op en zakten met naar rum stinkende adem onherroepelijk af naar de hotels waar Venezolaanse huismoedertjes gekleed in schamele en dunne japonnetjes stonden te wachten naast auto's, die zeelui en vrouwen naar de enige plaats op het eiland brachten, waar een bigotte overheid de ontucht vrijelijk liet bloeien.

Aan de rand van de vuilnisbelt zaten, het geweer in de aanslag, wakers, speurend naar verboden lichtjes. Het kreunen en zuchten op de belt deerde hen niet. Een paar sombere vloeken in het Noors of Engels bracht die wachters niet van hun stuk. Het kermen van een vrouw, die al te hardhandig werd toegetakeld op de scherpe koraalstenen evenmin want men had slechts te letten op het verboden, op het levensgevaarlijk licht van een lucifer of het verraderlijk schijnsel van een zaklantaarn.

Zo zat daar rustig kauwend op een stukje zoethout een zware kerel, die in het dagelijks leven een bloeiend aannemersbedrijf leidde maar in zijn avond-

uren, half gedwongen, half vrijwillig, gestoken in een schamel uniform zijn rol als wachter speelde. Hij, een oppassend echtgenoot, vader van drie aardige dochters en een zoon, al jaren gehuwd met een brave vrouw, was aan deze sombere plek in de loop der tijden gewend geraakt. Hij hoorde het zuchten niet. Hij ving nauwelijks de geluiden van schreeuwende zeelui en ontuchtige vrouwen op. Hij zag de schimmen niet die zich over de mestvaalt bewogen, noch had hij oog voor het paren der mensen, die in het soms zo helder maanlicht als in glazen kokertjes van eenzaamheid gevangen waren.

Wat daar gebeurde stond buiten zijn leven. Gedurende maanden van avonddienst bij de vuilnisbelt was hij aan de eentonigheid van de zonde volkomen gewend. Hij tuurde slechts naar verboden licht, dat door de een of andere gek, die na de daad behoefte aan een sigaret mocht voelen, zou kunnen worden ontstoken.

Dat gebeurde overigens zelden of nooit. Want de zeelui kenden het gevaar van het achter een jaspand of in de handpalm ontstoken lucifertje en ze kenden het gevaar van de onbesuisd aangeknipte zaklantaarn, waarmee een enkele dwaas - een landrot doorgaans - tussen het vuil naar een zacht plekje zocht.

De zeelui hadden meer dan genoeg aan maanlicht en in dat licht werden enkelen, nuchter wordend, zich bewust, dat deze oorlog de zeeman onbruikbaar geld, de dood in de golven of brandende olie en het

genot van een hoer op een vuilnisbelt bood. Wie dit nuchter wordend, besefte, begon te razen en zocht vloekend zijn weg naar de wachtende auto of de huifkar van de Amerikaanse ambulancedienst waar de soldaat met zijn spuit gereed stond.

Militairen die te weinig eerbied tonend voor de hygiëne, ongezien aan de ambulance voorbij wilden scharrelen werden in de kraag gegrepen door in de schaduw van het geboomte verborgen helpers, die zo'n vuilpoets met een gemoedelijke trap tegen zijn achterste de huifkar binnenschopten, maar zeelui, administratief niet bij het leger ingedeeld en dus burgers, mochten vrijwillig de hulp van de spuit inroepen maar waren daartoe niet verplicht.

Kijk, dat nu was het fijne onderscheid tussen soldaten en zeelui. Soldaten droegen het uniform van machtige staten en wat onder het pak stak moest schoon en rein zijn. Maar zeelui waren gewone jongens, gekleed in een slordige broek en een verscheurd hemd. Burgers zonder meer en tegelijk... onmisbare mannen, zoals hun nog onlangs werd verteld door een dikke, met sigarenas bevlekte, quasi joviale Hollandse staatsman, die helemaal vanuit Londen naar dit godvergeten eiland kwam, die laatste halte op weg naar Moermansk, om de zeelui, gereinigd of niet, een hart onder de riem te steken.

Ze hadden aandachtig geluisterd in het zeemanshuis naar de dikke staatsman met zijn bol gezicht, die hun voorrekende hoe goed hun oorlogstoeslag

was geregeld en hoe mooi het werk was dat ze aan boord van hun schepen verrichtten en hoe ook zij, de zeelui, het hunne deden in de grote strijd tegen de vijand die het verre land, die Holland bezet hield.

Ze knikten ernstig. Ze waren een beetje verontwaardigd omdat een olieman een paar oproerige vragen stelde over het loon. Goed... goed, wie praat in zulke tijden over loon waar je toch geen donder mee beginnen kan? Je kon met je goede geld nog niet eens naar een bordeel gaan, naar zo'n huis met pluche stoelen en zachte divans, welneen, een vuilnisbelt aan zee was goed genoeg.

Aan al die dingen, dingen die wel eens door de nog door hoofdpijn gemartelde hersens van een aan boord teruggekeerde olieman bonkten, dacht de man met het geweer op de knieën, de man die aan de rand van de belt op verboden lichtjes lette, geen ogenblik. Hij dacht, als hij daar zo zat, gewoonlijk aan niets. Niet aan zijn vrouw, niet aan zijn kinderen, niet aan zijn bedrijf noch aan de kerk, waarvan hij een trouw lid was. Hij zat daar maar als een onbewogen stuk vlees, of neen, als een donkere kolos die zich tussen hemel en aarde verhief.

Maar hé, wat was dat? Kijk, daar vlak voor hem? Het leek wel of die twee ruzie hadden. Ze stonden zo dicht bij hem dat hij, nu zijn aandacht was getrokken, het gezicht van de vrouw in het maanlicht kon onderscheiden. Ze was nog heel jong en had,

zoals dat wel meer voorkwam onder die vrouwen, een fijn madonnakopje, waarin een paar prachtige ogen blonken. In het maanlicht leek 't alsof haar gitzwarte haren een eigen schijnsel uitstraalden, dat als een aureool om haar kopje hing. De man was een jochie van een jaar of dertien, veertien. Een kind nog. Ze spraken met elkaar. Maar dat had geen zin. Hij stootte voor haar onbegrijpelijke Noorse klanken uit. Zij antwoordde in het Spaans, een taal, die de wachter goed kon volgen.

'Je moet een beetje opschieten,' riep ze ongeduldig uit. 'Ik heb niet eeuwig de tijd. Je weet toch waarvoor we gekomen zijn, Madre de Dios. Zo'n gekke kerel als jij heb ik nog nooit gehad. Een melkmuil ben je. Een maricón, een flikker,' schold ze tussen de tanden, het madonnagezichtje opheffend naar de waker, die ze door het bedrieglijk licht, dat het landschap iets onheilspellends gaf, niet kon zien.

'Nu, als je niet wilt moet je me toch betalen, schoft,' riep ze half jankend uit.

De jongen prutste besluiteloos aan zijn broekriem. Hij leek zo overdreven jong. Nog jonger dan het meisje.

Toen maakte hij zich met'n ruk van de madonna los. Hij deed een paar stappen in de richting van de zee. Maar het meisje, aan erger dingen gewend, deed twee sprongen vooruit, greep in zijn broekzak en haalde triomfantelijk een knoedeltje bankpapier te voorschijn.

‘Dat wordt,’ dacht de wachter, ‘geen liefde maar knokken.’ Het joch wendde zich langzaam om. Hij keek naar het meisje, dat toch een beetje bang voor de gevolgen, half bereid om hem wat geld terug te geven, een ogenblik aarzelde. Daarna holde ze met drie sprongen tegelijk naar de weg, dwars over een hoop lege blikken, gevolgd door een stoet verschrikte ratten die, in alle richtingen uiteenstuivend, ook tegen de benen opsprongen van het joch, dat haar verbaasd maar tegelijk opgelucht lachend, nakeek.

‘Verrek!’ spuwde hij het vluchtende lieve vrouwtje achterna. Toen, de handen in de zakken stekend, keek hij omhoog en ontdekte daar de waker.

‘Heb je dat gezien?’ vroeg hij half in het Noors, half in het Engels. ‘Zo'n rothoer. Met je centen ervandoor gaan dat kunnen ze... met je centen ervandoor gaan.’

De waker zweeg. Hij keek op de fosforescerende wijzerplaat van zijn horloge en dacht: ‘'t Is tijd om op te stappen. M'n aflosser moet zo komen.’

Het joch stond plotseling naast hem. ‘'t Zal me niks verbazen als ze een afspraakje had met die taxichauffeur. Die is er al lang vandoor natuurlijk. Is 't ver lopen naar de stad, mister?’ vroeg hij.

De waker schudde het hoofd. Het verbaasde hem, dat het joch niet naar de drank stonk en niet waggelde op zijn benen. Hij leek zo sterk en gezond. 't Was verdomd zonde van zo'n joch, dacht de waker. God bewaar me: denk je nu eens in, dat je eigen jongen

de liefde moet leren kennen op zo'n vuilnisbelt. God bewaar me. De waker, overweldigd door deze plotselinge gedachte, deze lichtflits, die zijn versomberd bestaan van het laatste jaar, afgestompt als hij was op de rand van een vuilnisbelt, verhelderde, hield de pas in. ‘Je kan wel met me meelopen,’ zei hij. ‘Ik weet de weg. Je gaat eerst langs de ambulancewagen.’

‘Ik?’ vroeg de jongen, ‘ik heb verdomme niks gedaan!’

Ze naderden de mangrovebossen. Het was druk bij de ambulance. Zeelui en soldaten, korzelig, ontnuchterd, een enkele steunend op de schouder van een jonge vrouw, wachtten in een rij.

De waker nam de jongen bij de hand. Hij kende een zijpad, dat onmiddellijk naar de straat liep die op enkele honderden meters afstand begon.

De lantaarns langs de straat waren sedert het vredig eiland aan het front lag, niet meer ontstoken. Uit de houten huisjes drong geen enkel lichtstraaltje naar buiten. Hier en daar liepen mensen langs de stoep. Soms botste je tegen een donkere man of een even donkere vrouw op. Niemand sprak. Een paar negers zaten voor de deur van hun hutje gitaar te spelen. De waker en de jongen zwegen ook.

Eindelijk vroeg de waker zacht: ‘Waarom liet je die hoer met je centen ervandoor gaan?’

Het joch trok de schouders op. ‘Ik wilde niet,’ mompelde hij. ‘Ik wilde niet. Ik wilde niet, snap je?’

‘Waarom ging je dan met die vrouw mee?’ vroeg de waker op een beetje droevige toon alsof hij zijn eigen zoon betrapt had.

‘Een maat van me,’ zei de jongen onwillig, ‘vertelde me, dat die vrouwen allemaal ziek zijn.’

‘O, daarom wilde je niet,’ zei de man.

‘Neen,’ antwoordde de jongen, ‘daarom ging ik juist mee. De schuit ligt wel drie dagen in de haven en de kapitein laat jongens met een druiper achter, zie je. Er moet een verdomd goed hospitaal op 't eiland zijn. Dat geneest niet vlug, mister. Dat geneest niet vlug,’ zei hij zacht grinnikend, als iemand die over iets ongelooflijk prettigs praat.

Ze stapten naast elkaar in de richting van de stad verder. De waker streed tegen een opwelling om het joch mee naar huis te nemen. Maar och, z'n vrouw zou hem niet begrijpen. Ze namen maar afscheid bij de politiepost waar de waker zijn geweer moest inleveren.

‘Ajuus,’ zei hij.

‘Aju,’ antwoordde de Noor. ‘Ik ga aan boord. Over drie dagen varen we naar Moermansk. Hé,’ zei hij kinderlijk, ‘dat moet je niemand zeggen, hoor. Da's geheim.’

‘Neen,’ antwoordde de waker, ‘ik hou m'n kiezen op elkaar.’

‘Afgesproken,’ riep het joch opgelucht uit.

‘Afgesproken,’ zei de waker nogmaals.

De man liep naar de politiepost en staande voor

het zwarte doek, dat als een sluisdeur waarachter de zwartste duisternis heerst voor de ingang hing, keek hij naar het jochie dat langzaam verdween in het donker.

De courantier

De zaak eindigde toen Manie tijdens een feestje bij Jaanchi, die in de koenoekoe een huisje-van-plezier had, de boel kort en klein sloeg, wat volgens een dikke Hollandse agent van politie huisvredebreuk betekende - en de zaak begon met een duikbootkapitein, die turend door de periscoop, de bewegingen volgde van een barkje op weg van Coro naar Curaçao.

De kapitein gaf bevel om voor de boeg van het bootje plotseling naar boven te duiken. Hij moest al lachen als hij dacht aan het smoel van die oude struikrover, die op de bark aan het stuur stond. Hij kende die kerels nog uit zijn Curaçaose dagen toen hij als eerzaam burger voor een Duitse scheepvaartmaatschappij werkend, zich voorbereidde op de taak die de Führer op zijn schouders had gelegd. Een eervolle en een gewichtige taak. Het stel kerels aan boord, dacht de kapitein, was prima. Koelbloedig, politiek in orde, slagvaardig en bereid om met de schuit desnoods door de hel te varen.

Neem die Kurtz! Gekleed in een burgerpakje, aan land gezet ergens vlak bij Pisca, dronk hij unverfroren een borrel op het terras van het hotel Americano. Kurtz ging naar de bioscoop. Kurtz betaalde in het halve donker aan een vuile jood die aan de kas zat,

een vijfmark-stuk dat voor een Hollandse gulden werd versleten en ging, na afloop, nòg een borrel drinken op het terras van Americano. Daar kletste hij met een stel halfbloeden - stinkend gat dat Curaçao vol met halfbloeden en joden! - en keerde toen naar de afgesproken plaats terug. Rotgelachen hadden ze zich aan boord. De marconist seinde het hele verhaal naar het vaderland. Misschien, hoopte de kapitein, zenden ze het op de korte golf uit. Wat zullen ze op dat eiland op hun neus kijken!

Amerikanen? Mijn God, Amerikanen! Ze hadden geen vliegtuigen, geen oorlogsschepen, geen snelle motorboten met verdomde dieptebommen aan boord. Ze hadden alleen een hoop praatjes. Amerikanen? De kapitein lapte de Amerikanen aan zijn laars. In deze zee waren hij en zijn kornuiten de baas. Als een troep haaien lagen de Duitse U-boten om het eiland. Als 't van hem afhing dan zou hij het hele scheepvaartverkeer verlammen. Iedere schuit is prijs. Jammer, dat je je torpedo's niet op iedere rotschuit kan verspelen. Jammer!

De U-boot naderde de Graciela, een kleine schoener, op weg naar Willemstad. Aan het stuur stond schipper Diego Martinez, aan bakboord maakten zijn twee matrozen grapjes met de levende vracht, de hoeren voor het eiland Curaçao.

Daar zaten ze op het dek in de gloeiende zon tussen trossen bananen, kisten met sinaasappelen en verse groenten, een paar uur geleden geplukt aan de kust

van Venezuela. Hun lange zwarte haren wapperden in de passaat. Zon en wind gaven die anders zo bleke en ziekelijke gezichten van de vrouwen, die haar lichaam op het eiland verkochten om daarna bepakt met smokkelwaar terug te varen naar Venezuela, een gezonde tint.

Ja, ja, ze zorgden voor de heen- en voor de terugvracht, die vrouwen, en aardig konden ze ook nog zijn. Vooral op de thuisreis, als de beroerdigheid vergeten werd; als ze dachten aan hun man en aan de kinderen, wier hongerige mondjes weer gevuld zouden worden, waren ze vrolijk en toeschietelijk. Een prettig werk, dat varen tussen Coro en Curaçao. En in deze tijden van onzekerheid, een winstgevend werk bovendien. Ay caramba!

De kapitein van de U-boot dacht aan zijn mannen. Kijk, daar vlak voor hen voer nu eens een bootje met een vracht, waaraan je plezier kon beleven. Een tros verse bananen, wat groenten... en vrouwen! Een glimlach gleed over het gezicht van de kapitein. Hij kende deze vrouwen, hij herinnerde zich plezierige nachten op het eiland doorgebracht. Hij moest weer denken aan het huisje van een collega ergens aan de weg naar Caracas Baai. Je kon er zo heerlijk en ongestoord uitspoken wat je wilde. Een vuile neger bracht de meisjes en de meisjes waren blij om een eerlijke kerel met blonde haren plezier te doen. ‘Consuela,’ mompelde de kapitein, ‘ay Consuela.’ Zo rijpte dat plan in zijn geest, het plan om de jongens

van de U-boot een verzetje te bezorgen op volle zee.

Diego Martinez begon op hetzelfde ogenblik te vloeken en te bidden toen hij de duikboot boven zag komen op nog geen vijfhonderd meter voor de boeg van de Graciela. De meisjes keken naar het wonderding, dat als een monster uit de diepte van de oceaan naar boven dook. Zij gingen over de reling hangen. Ze kenden geen vrees. Ze wuifden uitgelaten en zorgeloos met zakdoeken naar de Duitse matrozen, die stuk voor stuk uit de gevechtstoren van de onderzeeër aan dek kropen. De matrozen wuifden terug. Slechts een paar vrouwen voelden een lichte angst. Wat zou er gaan gebeuren? Waarom was die onderzeeër plotseling bovengekomen? Diego Martinez en zijn twee hulpjes wisten beter. Die Duitsers, de duivel moge dat verdomde gebroed halen, waren dieven!

Al maanden lang deden allerlei geruchten onder de schippers van de zeilvloot de ronde. Die alemanes haalden groenten van boord, ze stalen levende kippen. Ze doorzochten je schip en wat er van hun gading was werd meegepikt. Soms gaven ze je een waardeloos briefje, dat je niet kon lezen en schipper Orlando had men onlangs een handvol Duits geld in de handen gedrukt met de opmerking, dat hij 't mocht wisselen bij de vuile joden op Curaçao.

Je kon, zuchtte Diego, beter je smoel houden. Je kon beter onderdanig doen tegen dat tuig. Madre de Dios, wat een verpeste reis.

Het kanon van de onderzeeër werd dreigend op de

Graciela gericht. Diego Martinez draaide bij. Toen de schepen elkaar naderden begonnen de kerels op het dek van de U-boot hard te schreeuwen.

'Schreeuw maar,' mopperde Diego Martinez, 'schreeuw maar, vuile duivels. Ik kan je toch niet verstaan.' De stomme putas wuifden vriendelijk met zakdoekjes.

'Wees maar voorzichtig,' brulde de kapitein in het idioom van de kuststreek naar die halfgare, vuile wijven. 'Wees maar voorzichtig, jullie tuig. Je loopt je ongeluk met open ogen tegemoet.'

Tien minuten later klommen twee Duitsers aan boord van het scheepje. De Graciela danste sierlijk op de golven. Het zeil was neergehaald door de twee apathische matrozen, die met bloeddoorlopen ogen naar de Duitsers keken, die met machinepistolen in de hand in een rubberbootje naar de Graciela werden geroeid, een bootje dat als een kurkje op de golven werd heen en weer geslingerd.

Een van die Duitsers was Kurtz. Kurtz was een grote, sterke, blonde Germaan. Een joviale kerel, die jaren van zijn leven doorbracht aan deze wilde kusten en zelfs het taaltje sprak, dat de mensen in Maracaibo onder elkaar spreken. Hij had het in de kroegen geleerd. In dezelfde kroegen waar hij jaren geleden ook dat soort verrukkelijke grietjes leerde kennen, dat hem nog geen tien minuten geleden aan boord van dit begenadigd bootje toewuifde.

Herr Kurtz had geen slechte bedoelingen. Hij wou

't niemand moeilijk maken. Maar de kapitein moest wel even biechten waar de koopwaar heenging.

‘Vertel niet,’ zei Kurtz, ‘dat je op weg bent naar Margarita of de een of andere neutrale plaats. Zeg maar direct dat je naar Curaçao of Aruba koerst. Doe niet je best om te liegen,’ verzocht hij, ‘want we weten alles en papieren kunnen ons niks verdommen. De rotzooi moet overboord.’

De helpers luisterden mee. Ze waren evenals de kapitein barrevoets en slechts gekleed in een blauwe denimbroek en een smoezelig hemd. Op hun donkere borst hing als amulet een beeldje van onze Verlosser. De putas waren stil geworden. Een hunner, een klein, donker meisje van een jaar of zestien, keek dromerig naar de Duitse zeeman in zijn kraakzindelijk uniform.

‘Je begrijpt me,’ zei Kurtz nog eens, ‘de rotzooi moet overboord. Uitvoer naar Curaçao is verboden. Daar moeten ze honger lijden, sabe? Begin maar!’

Hij draaide langzaam de loop van het machinepistool in de richting van Diego. Diego trok de schouders op en gaf de jongens bevel de bananen overboord te gooien. Al spoedig dreven de goudgele trossen weg op de golven, meegesleurd door de stroom. Wellicht zouden ze aanspoelen in de buurt van Coro. Een paar mooie trossen - die duivels hadden ook van alles verstand - werden ter zijde gelegd voor de bemanning van de U-boot. De putas keken naar het grote schip.

De plecht stond nu vol met jonge kerels, die schreeuwden en juichten. Het dromerige kleine meisje werd een beetje bang.

‘Veel mannen,’ fluisterde ze tegen een oudere zuster die, wegzakkend tegen de houten scheepswand, schaduw zocht. ‘Altijd veel mannen,’ zuchtte de ander gemelijk. ‘Ze willen altijd hetzelfde. Rotkerels, deze mannen. Betalen niet.’ De oudere zuchtte. Ze vertrouwde de boel niet.

Kisten met eieren gingen overboord. De groente volgde. Een lange strook groen, als wier op zee, schoof tussen de U-boot en het zeilschip. Meeuwen krijsten boven de schepen en doken een enkele keer naar beneden. Heel in de verte trok een troep dolfijnen voorbij.

Toen de lading eindelijk overboord was en de man in het rubberbootje wel tien keer heen en weer geroeid had met de buit keek Kurtz in de richting van de vrouwen. Zijn blik kruiste die van een der lummelende matrozen. Hij voelde zich betrapt. Hij had dat stuk halfbloed graag een kogel door de kop gejaagd - maar, dacht hij plotseling goedmoedig, 't zou zonde van die kogel zijn.

Zijn gedachten werden nu onderbroken door het gehuil van de manschappen op de plecht. ‘Kurtz, Kurtz,’ hoorde hij gillen, ‘vergeet ons niet.’ Hij lachte en wuifde naar de jongens op de plecht.

‘En nu de vrouwen,’ zei hij tot de kapitein.

‘De putas?’ vroeg Diego Martinez verbaasd.

Er trok een sluwe grijns over het gezicht van de slome helper.

‘Moeten die ook overboord, wil je ze verzuipen?’ vroeg de kapitein.

‘Buit,’ antwoordde de Duitser, het rubberbootje naderbij wenkend en toen, in het Spaans van deze streken, zei hij zich galant tot de vrouwen wendend: ‘Dames, u wordt uitgenodigd om een van Hitlers machtigste oorlogsbodems persoonlijk te bezoeken.’

De vrouwen, eindelijk angstig tegen elkaar kruipend, keken hem verbaasd, niet begrijpend aan. ‘Wat een smoeltje, wat een smoeltje,’ zuchtte Kurtz, kijkend naar het zestienjarig kind. ‘En u het eerst,’ vervolgde hij lachend tegen het meisje.

Vrouw na vrouw werd weggeroeid naar de onderzeeër en juichend aan boord gehesen door de uitgelaten bemanning.

Kurtz kwam als laatste aan boord. Lachend dook hij de gevechtstoren in om de kapitein verslag uit te brengen van de actie. Op het dek werd gejoeld door de zeelui. Het jonge bruintje werd als eerste uitgekleed. Haar witte bustehouder wapperde in zee.

De ontvangst bij de kapitein was vrij koel. De oude had spijt gekregen. Dat met die vrouwen was een stommiteit. Je kon nooit weten. Later zouden ze kletsen. ‘Neen Kurtz,’ zei hij, ‘de buit is voor de manschappen. Niet voor de officieren. We kunnen ons in tegenwoordigheid van de mannen niet verlagen.’

‘Maar...’ mompelde Kurtz teleurgesteld.

‘De meiden mogen in geen geval beneden komen. Alleen aan dek. Met 't eerste 't beste barkje dat we zien, gaan ze weg,’ zei de kapitein op besliste toon.

‘Dat duurt op zijn minst een uur of drie, vier,’ rekende Kurtz uit, zijn rang vervloekend.

‘Er moet bier naar boven gebracht worden en worst,’ snauwde de kapitein.

Er werd bier gebracht. En worst. Veel worst. De bananen werden aan dek opgegeten. De manschappen speelden met de meisjes totdat ze uitgeput waren en de meisjes met glazige ogen, gewonde schouders, verpletterd door mannen, zee, wind en zon, verslagen neerlagen. De weeë nasmaak van de orgie liet zich voelen. Er dreigde gevaar. Iemand had slechts het bevel te geven de vrouwen overboord te werpen en ze zouden overboord zijn gegaan. Toen zag een van de vrouwen een zeil. De Madre de Dios voer, koersend in de richting van Aruba, voorbij. De U-boot aan de oppervlakte varend zette de vervolging in. De schoenerkapitein juichte over zijn geluk. De Duitsers behandelden hem vriendelijk. De koopwaar behoefde niet overboord.

Het hoofd leunend tegen een tros geurige bananen, de dijen rustend op koele sinaasappelen, lag het zestienjarig bruintje uitgeput in de zon. Haar fijne lange haren woeien om haar vertrokken gezichtje. Haar handen streelden zachtjes over het fruit. Ze huilde.

Toen ging, zoals in die zeeën altijd gebeurt, in een

bloedrood dramatisch wolkenbad de zon onder en de wind, fluitend door het want, werd koeler. Aan boord van de bark hing een grote stilte. Er brandde geen licht. Niets. Er was die nacht geen maan. De volgende ochtend viel de Madre de Dios de haven van Willemstad binnen, de Sint Anna Baai.

De vrouwen kregen bevel tot het aanbreken van de dag aan boord te blijven. De oudste, al een bejaarde heks die als moeder der smokkelaarsters optrad, waarschuwde de meisjes geen woord over het gebeurde los te laten.

‘Wat op zee gebeurd is, is gebeurd,’ zei ze, ‘praat er met niemand over. Je kan nooit weten wat ze ervan denken. Mondje dicht is 't beste.’ De schipper van de Madre de Dios en zijn helpers besloten eveneens geen woord te zeggen. De papieren van de meisjes waren in orde. Er zou geen haan naar kraaien. 's Morgens, 't was al gloeiend warm aan de Handelskade, mochten de meisjes met het stempel van de vreemdelingenpolitie in het paspoort, het schip verlaten. De agent schonk geen aandacht aan het feit, dat ze geen koffers bij zich hadden. De douanebeambte, vriendelijk gestemd door een der vrouwen, evenmin. In de ganzepas liepen ze naar het Hotel Brion, waar ze door de in een gekleurde kamerjas geklede waard, een zachtzinnige jongen die van vrouwen gruwde, een beetje knorrig werden ontvangen. ‘Jullie zijn laat,’ zei hij. Ze knikten bedremmeld maar hielden de lippen op elkaar. De scherpe ogen van de oudste

loerden naar de vrouwen. Smoel dicht. Kiezen op elkaar!

Maar de zaak kwam toch aan het rollen. Dat was te danken aan Manie. En Manie was een lange, donkere, slungelige jongen, die een ongewassen grijs pak droeg, een goor overhemd en een in elkaar gedraaide stropdas. Met zijn bril op zijn gebogen Semitische neus deed Manie denken aan een joodse intellectueel, die puur toevallig een donkerbruine huid had. En, hoewel katholiek van huis uit, had Manie een joodse intellectueel kunnen zijn als de stenen van het lot een beetje anders hadden gerold. Indien zijn moeder nu eens niet een wasvrouw was geweest, indien zijn vader zich zijn lot had aangetrokken en indien er niet meer monden te voeden waren geweest in het gezin van Manies moeder, ja dan, dan had dit kleine drama in het huis van Jaanchi wellicht niet plaatsgehad. Maar komaan: de dingen zijn nu eenmaal niet anders dan ze zijn. En Manie was Manie, een buitenechtelijk kind van een wasvrouw, geboren in een armzalig krot op een koraal, een binnenplein, waar meer dan tweehonderd jaar oude slavenwoningen stonden.

Op een dag was die jongen daar weggelopen. Want hij haatte het geschreeuw en de stank op het erf. Die jongen dacht, dat hij voor groter dingen in het leven was voorbestemd. Iemand moet hem dat eens hebben ingefluisterd. Misschien een even zoetelijke als brave frater, die het gemak bewonderde waarmee Manie

sommen maakte en de beginselen van het Nederlands leerde. Maar het leven op school duurde niet lang en het zwerven begon al vroeg. Het zwerven over dat kleine, mooie eiland van kust tot kust, van zee tot zee, dat hopeloze zwerven op een plek van louter horizonnen en geen ruimte. Zo groeide Manie op. Een bekende figuur in het stadje, een helpertje van polakken die aan de waterkant hun kleine nering dreven, een loopjongen, eerst van een winkel en toen van Maduro's Bank en ten slotte een courantier van de bovenste plank.

Manie woonde op een wrak zolderkamertje en boven zijn bed had hij een plank vol boeken staan in het Spaans, Engels en Nederlands, die hij 's avonds bij het licht van een olielamp las en die hem kennis schonken. Meer kennis dan Manie, te kort op school bij zijn vriend de frater, kon verwerken.

Er waren mensen die dachten dat Manie getikt was. Maar de redacteur van het krantje in de stad dacht dat niet. Hij betaalde Manie voor de berichten, die hij kwam brengen. Die berichten werden beloond met een kwartje en in bijzondere gevallen met een gulden. Van die kwartjes en guldens moest Manie het hebben. Daarvan leefde hij. Of eigenlijk leefde hij niet alleen van de kwartjes en guldens die hem van tijd tot tijd werden toegestopt, maar bovenal van de eer een echte courantier te zijn. Een courantier, verzamelaar van nieuwsberichten.

De redacteur van de krant, een grote blonde Hol-

lander, mocht Manie graag en beschouwde hem niet als een gek maar uitsluitend als een jongen, die 't met zijn ouders niet al te best getroffen had. En Manie hield van de redacteur omdat hij voelde, dat die vreemde, dikke, pafferige, blanke man net als Manie een soort dromer was. Zij wilden beiden iets groots bereiken. De redacteur wilde het eiland gelukkig maken met een echte grote krant en Manie wilde zich onderscheiden met God weet wat. Maar noch de een, noch de ander kreeg een kans. Want het eiland was nu eenmaal te klein voor grote dingen. Het bood geen ruimte voor grote daden, die later in het geschiedenisboek zouden worden opgetekend en bood geen ruimte voor echte grote kranten.

Als Manie 's morgens met zijn berichtjes binnenstapte dan schudden ze allebei het hoofd omdat ze beiden wisten, dat het maar klein spul was. Een vechtpartijtje, een aanrijding, een benoeming van een ambtenaar in de een of andere commissie. Daar bleef het bij.

Eens had Manie tien gulden verdiend toen hij voor dag en dauw kwam vertellen, dat ergens bij Soto, een dorpje aan de westkant van het eiland, een vrachtauto met volle vaart tegen een boom was gereden waardoor alle acht inzittenden op slag werden gedood.

Ze keerden terug, vertelde Manie, van een ‘ocho dia’, het feest van de achtste dag. Op zo'n feest herdachten de mensen een geliefde dode, die zittend op een schijnbaar ledige stoel, het plezier van de nog

levenden gadesloeg. ‘Maar,’ zei Manie ‘je weet hoe dat gaat tegenwoordig. Ze zuipen maar raak en voor de dode kan er geen borreltje af. Je kent dat,’ zei hij een beetje raadselachtig, terwijl de Hollandse redacteur, hoewel instemmend knikkend, zich tegelijk afvroeg wat Manie nu eigenlijk bedoelde.

Ja, dat ongeluk bij Soto was werkelijk groot nieuws geweest. Maar het echte grote nieuws, het nieuws van de oorlog, dat was tegelijk... verboden nieuws. Schepen zonken in de nabijheid van de kust. Zeelui stikten of werden in de vlammen der op zee uitstromende olie levend verbrand, een Amerikaans oorlogsschip werd op nog geen honderd meter van het eiland tot zinken gebracht, maar al dat werkelijk grote en huiveringwekkende nieuws moest verzwegen worden op last van de censor.

Als 't zo overal gaat - en het ging in alle landen zo - dan betekent het, dat de mensen nauwelijks weten dat er een oorlog gaande is. Onwetend zullen ze hun kinderen opvoeden en even onwetend zullen die kinderen een nieuwe oorlog beginnen, dacht de redacteur wel eens geprikkeld.

Op die morgen, de morgen waarop de Madre de Dios met zijn putas aan boord de haven van Willemstad binnenviel, werd Manie onwillig wakker. Het was ongeveer halfzes. Buiten het dakvenster van zijn kamertje hing een onrijp halflicht. Het was dag noch nacht.

Manie zocht in zijn broekzak naar een peukje

sigaret, dat hij gisteravond zorgvuldig had weggestopt. Hij vond het. Stak het aan en voelde een lichte misselijkheid als gevolg van de honger en de prikkelende tabaksrook. Hij telde de dubbeltjes, die hij in zijn jaszak had. Drie dubbeltjes. Nauwelijks genoeg voor een kop koffie bij een Chinese cook-shop. Misschien, dacht hij, zou hij onderweg van iemand iets kunnen lenen.

Zijn donkere hand lag roerloos op het tafeltje voor het raam naast een opengeslagen boek, dat hij de avond tevoren had gelezen.

Nu keek hij naar zijn hand. Naar het witte vlees van zijn handpalm. Naar zijn lange, even naar boven gebogen vingers. Met die hand wilde hij boeken schrijven. Verhalen die hem flauw voor de geest stonden en geen gestalte kregen. Zo 's morgens, misselijk van de honger, staande voor het open raam, terwijl de dag nog geen dag was, voelde hij zijn tekort en terwijl iemand anders misschien verheugd en geboeid naar het opgaan van de zon zou kijken, begon Manie het leven te vervloeken.

Hij trok zijn werkeloze hand van tafel terug. Hij knakte met de vingers. Dat knakken met de vingers was een gewoonte van hem. Het geluid bewees hem, dat hij leefde. Als hij een enkele keer een vrouwtje op zijn kamer had, liet hij het geluid van zijn knakkende vingers horen. ‘Hoor je wel,’ zei hij, ‘ik leef. Ik maak geluid met mijn vingers, hoor je wel?’ Het roetzwarte meisje giechelde.

Hij kleedde zich aan en liep het stadje in. Hij stapte een cook-shop binnen, maar de Chinees die achter de toonbank stond schudde zachtjes zijn ronde vriendelijke kop. Geen geld, geen koffie. Manie zocht in zijn zak naar de dubbeltjes. Tussen de voering ontdekte hij een vierde dubbeltje. Hij zuchtte. Hij bestelde koffie met het air van een man voor wie geld geen rol speelt.

Een paar arbeiders stapten naar binnen. Op straat trok iemand een ijzeren rolluik omhoog. Een Poolse jood voegde zich zwijgend bij het gezelschap in de cook-shop. Hij groette Manie.

'Nog nieuws?' vroeg de jood in zijn half Duits, half Nederlands taaltje. Manie trok een geheimzinnig gezicht en liep met het half leeggedronken kopje koffie naar het tafeltje van de jood.

'Ik moet naar de krant,' zei hij. 'Ik heb 't gevoel, dat er groot nieuws in de lucht hangt.' De jood moest glimlachen. Hij had die nacht geen oog dichtgedaan. De zenders werkten dag en nacht door. De Amerikaanse, de Engelse, de Duitse, de Russische zenders. Hij sliep weinig in die dagen. Het ontzettende nieuws liet hem geen uur met rust. Het greep hem, dag en nacht, naar de keel. Zou deze jongen, vroeg hij zich af, wel kunnen beseffen wat er werkelijk gaande is in de wereld?

'Je moet wat eten,' zei de jood een bakje met koeken naar Manie schuivend. 'Hier, essen Sie, essen Sie doch,' zei hij vriendelijk. Manie overwoog of hij

moest toeslaan of weigeren. Een hidalgo van zijn soort kon zich niet zonder meer te grabbel gooien maar de geur van de gebakken bollen was te verleidelijk.

‘Churchill zegt...’ mompelde hij tussen twee happen door.

‘Oi, der Churchill,’ zuchtte de jood, die aan Warschau dacht.

Een man keek door de vierkante opening van de cook-shop naar binnen. Hij bleef heel even staan. Toen liep hij verder. Manie, gevoelig voor dergelijke incidenten, dacht een ogenblik over die man na. Hij was onbekend. Onbekend althans in deze buurt. De man kon wel een blanke zijn. Hij was geen Hollander. Wie was hij wel?

‘Oi, der Churchill,’ zuchtte de polak. ‘De Engelsen zijn geen haar beter dan de moffen. De Engelsen zijn tegen de joden op een andere manier dan de Duitsers. Oi, Palestina,’ zuchtte de jood en in zijn zucht hoorde je een onuitgesproken verlangen naar een eigen land.

‘Jij bent een gelukkig mens, Manie,’ zei hij kijkend naar het bijna zwarte joodse intellectuelengezicht van Manie - mijn God waar heb ik dat gezicht toch eerder gezien, was het in Minsk of Czernowitz? - ‘jij hebt je eiland. Maar wij?’ vroeg hij. ‘Wat hebben wij nu?’

Manie keek hem een ogenblik afwezig aan. Toen zei hij: ‘Jullie zijn de gelukkigste mensen van de hele wereld. Jullie verlangen naar een land.’ De jood trok zijn schouders op. Hij herinnerde zich een berichtje

van een Amerikaanse zender. Het geluid was half verzwolgen in het luchtruim door andere nog onduidelijker signalen. Een paar woorden had hij opgevangen. Het was de een of andere boodschap van de Jewish Joint. Iets over Warschau. Wat? Hij wist het niet. Misschien had Itzig vannacht geluisterd. Als Itzig in de zaak kwam zou hij het hem vragen.

Een Venezolaanse schipper op blote voeten stond aan de ingang van de cook-shop onwennig naar binnen te gluren, op zoek naar een bekende. Hij aarzelde toen hij de jood met Manie zag. Hij keek wat scherper naar de negerjongen en toen, vaststellend dat er geen gevaar dreigde, trippelde hij zachtjes dichterbij, de jood verrassend die van zijn stoel opsprong, een stoel van ijzer, die kletterend op de tegelvloer viel. De Chinees achter de toonbank knipperde met de ogen. Hij kende de kapitein van de Madre de Dios en kende de banden tussen de jood en de kapitein. In een donker hol aan de Dempel lagen de waren gereed voor de thuisvaart.

'Siéntese,' zei de handelaar. De half-Indiaanse kapitein, het hoofd op de korte sterke nek geplant, de blinkend zwarte haren over het lage voorhoofd gekamd, bleef op zijn kromme benen staan en siste slechts: 'Alles goed. Op volle zee door de alemanes aangehouden. Geen schade. Zie je in de zaak.'

Na deze woorden keerde hij zich om en liep met een armbeweging in de richting van de Chinees het verblindend licht op straat tegemoet.

‘Oi,’ mompelde de jood, ‘de moffen midden op zee,’ en na de verteringen te hebben betaald liep hij haastig de cook-shop uit.

Na een kwartiertje besloot Manie met al zijn dubbeltjes nog op zak, ten slotte was het brood en de koffie door een rijke kerel betaald, om eens op te stappen. De dag was goed begonnen. Het was nog stil op straat. Pas over een uur zouden de winkels de deuren openen. Hier en daar zag hij een bediende staan terwijl enkele polakken op de hoek van de tencent store een druk gesprek voerden in een taaltje, dat hij niet verstond.

Manie hield van de Poenda, dit oude stukje stad. Hij kende er iedere muur, iedere hoek, iedere steen. Hij hield van die groezelige muren waaraan hier en daar verflenste aanplakbiljetten hingen. Koppen van glimlachende Coca-Cola-meisjes, naast luidruchtige aanprijzingen van Chesterfield- of Lucky Strike-sigaretten. Iedere uitgeholde plek in de muur, uitgehold door mensen die in de loop der jaren met hun ruggen tegen de muur leunden, ieder balkon, iedere vierkante deuropening, toegang gevend tot duistere kroegjes en even duistere winkeltjes, vertelden hem een verhaal.

Een enkele keer, zich buigend over wit papier, besloot hij een boek te schrijven, dat *Poenda* zou heten en waarin de lezer de trillende hitte zou voelen die, ondanks de eeuwige schaduw tussen de nauw op elkaar gebouwde huizen, in die naar vis, bedorven bananen, spijsolie, knoflook en mensenzweet stinken-

de straatjes hing. Maar het bleef bij probeersels. Want Manie had tijdens een paar schooljaren te weinig opgestoken om in staat te zijn z'n gedachten en gevoelens in woorden uit te drukken. De woorden huppelden uit zijn pen, ze verstrakten op het papier of verloren zich in een onontwarbaar mengelmoes van Nederlands, Spaans en Papiamentoe. ‘We hebben,’ riep Manie wanhopig uit, ‘op dit godvergeten eiland niet eens een taal. En wat we aan taal hebben, het Papiamentoe, leren ze je niet op school!’

Nog was het, afgezien dan van een handvol winkeliers die met elkaar stonden te praten, stil in de Poenda. Daarom vielen de vrouwen des te meer op, die achter elkaar, zwijgend en verfomfaaid door het steegje schoven van de Handelskade naar de Herenstraat, op weg naar het Hotel Brion. Aura liep voorop en de stoet werd gesloten door de kleine Zoila, wier oogjes gezwollen waren in het bruin en liefelijk kinderkopje.

‘Hé, waar komen die vrouwen vandaan?’ vroeg Manie zich af. En gedreven door nieuwsgierigheid, door iets dat in andere landen journalistiek instinct zou worden genoemd, volgde hij onopgemerkt het haveloze troepje totdat hij vaststelde, dat ze binnen het hek van José's hotel een veilig - nu ja, veilig? - heenkomen vonden. Hij telde de vrouwen. Negen stuks. Negen putas. Een nieuw vrachtje voor José, en al mijmerend keerde hij terug naar de Handelskade, waar de Madre de Dios aan de kant lag.

‘Had je vrouwen aan boord?’ vroeg Manie aan een helper die het zweet over de borst gutste, want kapitein en manschappen waren druk bezig onder het toeziend oog van een slaperige douaneambtenaar kisten te lossen. De slungel knikte. ‘Negen putas,’ grinnikte hij, ‘opgepikt op zee.’

‘Schipbreukelingen?’ vroeg Manie verbaasd.

De vent haalde de schouders op, bang al te veel gezegd te hebben.

Maar Manie kende zijn mensen en wachtte geduldig op zijn tijd. Hij hielp die jongen met het verzetten van een zware krat. Hij beloofde een refresco. Hij bood een stukje sigaret aan, opgediept tussen de tabaksresten in zijn vuile broekzak en ten slotte rammelde hij met zijn dubbeltjes, waardoor hij zijn hopeloze armoede begon te beseffen want met een paar dubbeltjes was op Curaçao nog nooit iemand aan het praten gebracht.

Maar, dacht Manie, die kerel heeft nieuws. En plotseling begreep hij het. De kapitein had tegen die jood gezegd, dat hij door de Duitsers op volle zee was aangehouden, dus... piekerde Manie, waren de meiden aan boord van een moffenschip! Zonder afscheid te nemen, een kist die hij versjouwde plomp neersmakkend, holde hij naar het Hotel Brion. Een paar uur later bracht hij de kleine Zoila aan het praten. Daarna wandelde hij triomfantelijk naar de redacteur van het krantje.

Het was in de drukke morgenuren. In de rubber-

rollen van de pers waren gaten. Daardoor kwamen er tijdens het drukken van die eigenaardige, lichte en onleesbare plekken in de krant. De redacteur zelf hielp de onmisbare Rikkers, een bonkige kerel getrouwd met een Curaçaose vrouw, bij het in orde maken van de machine. Zijn handen waren zwart van de inkt toen Manie binnenkwam.

‘Ik heb geen tijd,’ schreeuwde de redacteur.

Maar Manie keek zo teleurgesteld en treurig, dat de redacteur begon te lachen en Manie voorgaand naar het slordige, snikhete kantoortje vroeg hij, zoals altijd, of er nieuws was. In een paar woorden vertelde Manie wat hij wist. De redacteur begon, zijn handen wassend onder een kraantje waaruit een dun straaltje water kwam, zacht te fluiten.

‘Da's nieuws,’ mompelde hij. ‘Verdomme, da's nieuws. Maar dat krijgen we nooit door de censuur,’ vervolgde hij peinzend. ‘Da's oorlogsnieuws. Negen hoeren aan boord van een Duitse U-boot,’ zei hij hoofdschuddend.

Hij belde de geheime dienst in het fort Amsterdam. Hij vroeg luitenant Tucker, chef van de Amerikaanse secret service, adjudant van de rear-admiral zelf, een der machtigste mannen op het eiland, sedert Amerikanen naast Hollanders, al hadden ze weinig om het eiland en de schepen op zee te verdedigen, Curaçao beschermden.

Luitenant Tucker was een niet onverdienstelijk schrijver van detectiveromans. Hij deed tijdens het

telefoongesprek een beetje geheimzinnig, maar kon niet nalaten in zijn stem iets van verrassing te laten doorklinken.

‘Stuur die Manie onmiddellijk naar het fort. En mondje dicht tegen iedereen. Of je zelf kan meekomen? Neen,’ zei luitenant Tucker beslist, die evenals de redacteur van het krantje nieuws rook, ja, zelfs groot nieuws. Nieuws waarmee hij de commandant kon overdonderen en dat, God zou het weten, tot promotie zou kunnen leiden of in ieder geval tot overplaatsing naar elders, waar een geheime dienst met meer geheimen zou worstelen dan op het eiland Curaçao.

De secretaresse, een lief blank meisje van het eiland dat bijzonder goed kon zwijgen, werd weggestuurd. Luitenant Tucker was alleen toen hij in zijn verblindend wit uniform, de epauletten schitterend op de schouders, Manie ontving, die door een wantrouwige soldaat werd binnengebracht, als was Manie reeds een gevangene van de ganse vloot en het ganse leger van Uncle Sam zelf.

De luitenant keek een ogenblik verbaasd naar het melancholieke magere zwarte joodse vogelkopje van Manie.

‘Ga zitten, ga zitten,’ zei de luitenant joviaal. ‘Mijn vriend heeft me zo juist opgebeld - u bent toch een van zijn medewerkers, niet waar? - met een bijzonder bericht, als ik het wel heb. Wel - hoe is uw naam? - en maak van uw hart geen moordkuil! Vertel me eens

in uw eigen woorden wat u vanmorgen aan de havenkant hebt opgepikt.'

Voor de tweede keer, nu wat onzekerder dan tegenover zijn vriend, de Hollander, vertelde Manie wat hij wist.

'Ik dacht,' eindigde hij, 'dat negen putas aan boord van een U-boot een aardig bericht voor de krant was, maar de redacteur meende...'

'De censor,' grinnikte luitenant Tucker, als ging het om een kleinigheid.

Toen maakte de luitenant een kleine fout. Hij zei, dat het verblijf van de vrouwen aan boord van het schip hem als zodanig niet interesseerde - 'maar,' vervolgde hij peinzend, 'deze vrouwen zijn waarschijnlijk de eersten in het Caribisch gebied, zo niet in de gehele wereld - de Duitsers natuurlijk niet meegerekend - die met eigen ogen zo'n Duitse U-boot niet alleen hebben gezien maar bovendien met eigen voeten aan dek hebben gestaan, zodat,' zei hij langzaam, 'zij ons bijzonderheden vertellen kunnen, die we niet kennen.' En toen, met de vlakke hand op tafel slaande, vroeg hij de geschrokken kijkende Manie: 'Beseft u wel, welke dienst u aan de zaak van de vrijheid hebt bewezen door uw speurwerk? Neemt u maar van mij aan, dat dit nooit zal worden vergeten, meneer!'

De luitenant liet Manie alleen en bracht triomfantelijk een eerste rapport uit aan de commandant van alle Amerikanen op het eiland, die ten slotte vroeg:

‘Weten de Hollanders van dit geval?’

‘Neen,’ antwoordde de luitenant. En met verzaligde ogen keken de twee mannen elkaar een ogenblik aan. ‘Jezus,’ vloekte de commandant, ‘wat zal Washington opkijken!’ Hij greep de telefoon en gaf opdracht aan twee sergeants de negen vrouwen met een zacht lijntje en zonder opzien te baren naar het fort te brengen voor een ondervraging.

De komst van de vrouwen afwachtend vroeg de commandant glunderend, wie eigenlijk die Manie was.

‘Een slimme neger,’ antwoordde de luitenant.

‘Die bestaan niet,’ grijnsde de commandant.

‘Wat zullen we hem geven als 't waar is, wat hij ons vertelde? Vijftig dollar?’ vroeg de luitenant.

‘Voor een nikker?’ schreeuwde de commandant verbaasd. ‘Kom nou, met vijfentwintig dollar kan het ook.’ Daarna schreef hij een order aan de officier van de administratie om vijfentwintig dollar uit te betalen. De luitenant vond het wat zuinig. Maar aan de andere kant, moest hij toegeven, mag men zo'n kerel niet verwennen.

Al die tijd, wel een kwartier lang, terwijl twee sergeants de vrouwen in het hotel uit bed haalden, zat Manie te wachten en gedurende het wachten vergat Manie zijn opkomende honger, zijn armoede en nietswaardigheid, drie zaken die hem levenslang kwelden. Hij overwon zijn honger, zijn armoede en nietswaardigheid dank zij de woorden van een luitenant, die

hem verteld had, dat hij de vrijheid een grote dienst bewezen had.

'Wat zal dat worden?' piekerde Manie. 'Wat zal dat worden als die putas hier komen en als alles waar blijkt te zijn?' Zijn ogen dichtknijpend zag Manie zich op het plein van het fort Amsterdam voor het front van de troepen staan, op een podium versierd met vlaggen, terwijl langzaam, door hoorngeschal aangekondigd, de Gouverneur zelf naar hem toeliep om hem het eremetaal op de borst te spelden.

Toen kwamen, begeleid door twee zuur kijkende sergeants, de vrouwen. Ze kwamen niet zo maar, want de mars van die vrouwen trok enige aandacht. Straatslijpers, leeglopers, maar ook nieuwsgierige winkeliers en schoolkinderen, die net van de Hendrikschool kwamen, volgden het troepje. Bij de ingang van het hoofdkwartier kwam het tot een goedmoedig opstootje, waaraan soldaten met het geweer in de aanslag, een einde maakten.

De vrouwen, gekweld door allerlei voorgevoelens, sjokten de gang in en werden eindelijk, na enig angstig wachten, in de kamer van de luitenant toegelaten. En daar zat Manie!

'Zo,' gilde het oudste wijf, zich omwendend naar de kleine Zoila, 'zo, is dat niet dezelfde vent waar jij vanochtend mee zat te smoezen? Zo, vuile doerak, puta, nietsnut, dat de duivel je moge halen, dat je eeuwig in de hel moge branden, dat de schurftige honden je uit elkaar mogen rukken...' en zo ging

het nog enige tijd door terwijl ze met van woede gebalde vuisten naar het op haar beentjes trillende kind liep en dan weer, met schuim op de lippen, op Manie afkwam, die onrustig op zijn stoel heen en weer schoof.

Ten slotte zei hij: ‘Maak niet zo'n herrie. Er overkomt jullie niks. Je bent hier,’ vervolgde hij plechtig, ‘voor de zaak van de vrijheid geroepen.’

‘De wat?’ brulde de oudste.

‘De vrijheid!’ schreeuwde Manie. En plotseling verkreeg het woord vrijheid klank. Manie trilde op de klank van het woord vrijheid mee. Een licht gevoel nam hem in bezit. Hij voelde een onweerstaanbare aandrang een palabra, een toespraak, te houden over de vrijheid. Maar die aandrang werd in de kiem gesmoord door de oudste van de vrouwen, die hartgrondig zei:

‘De vrijheid? M'n kont!’

Toen kwam luitenant Tucker binnen en een tolk. De tolk keek een beetje spottend naar de dames en trachtte zich in het gezelschap van negen vrouwen een houding te geven als man van de wereld, wat hij ook als befaamd hoerenloper was. Manie kreeg opdracht bij de wacht beneden uit te blazen. Het verhoor duurde bijna drie uren en al die uren lang zat Manie bij de wacht, broeiend over het woord vrijheid en over het werk dat hij in dienst van de vrijheid had verricht. Ten slotte vroeg hij, bijna zangerig, aan een kaartspelende korporaal of hij wel eens de plech-

tige uitreiking van een decoratie had bijgewoond.

‘Sure,’ bromde de korporaal, geëergerd door het geleuter van zo'n vuile neger.

‘En hoe ging dat toe?’ vroeg Manie.

‘Rot,’ zei de korporaal, ‘drie uur stilstaan in de hete zon. Rot!’

Na een tijdje vroeg de korporaal: ‘Waarom vraag je dat eigenlijk? Denk je soms,’ vroeg hij, ‘dat ze jou...?’ Hij smakte zijn kaarten op tafel en begon te lachen. Toen trok hij zijn schouders op en zei tegen zijn kameraad: ‘Op zo'n stinkeiland als hier kan je nooit weten. Misschien gaan ze nog eens een nikker decoreren. Als je maar één ding weet, broer,’ riep hij tot Manie, ‘als ik voor jou drie uur in de houding moet staan sla ik na afloop je hersens in, begrepen?’

Manie zweeg en beet op zijn nagels. Hij hoorde een deur openen. Door een kier van een openstaande deur zag hij de vrouwen, een voor een, door de gang lopen. De oudste voorop, als een geweldig kaperschip met volle zeilen en achteraan de kleine Zoila.

‘Wat motten ze toch met die hoeren boven?’ vroeg de korporaal. ‘Daar weet jij zeker meer van, hé?’ vroeg hij Manie.

Maar voordat Manie antwoord kon geven, kwam Tucker binnen. De korporaals sprongen in de houding.

‘Komt u even mee?’ vroeg de luitenant beleefd. ‘Ik zou nog graag iets bespreken.’

Manie, opverend, keek triomfantelijk naar de soldaten. ‘Wacht maar vriendjes’ dacht hij, ‘wacht maar

stommelingen, wacht maar klootzakken, straks krijgen jullie van me te horen!'

Boven op de kamer van Tucker werd hem koel en zakelijk verteld, dat zijn verhaal door de vrouwen volledig was bevestigd. 'Het zal u interesseren,' vervolgde de luitenant, 'dat we dank zij u enkele belangrijke gegevens hebben verkregen. U moet echter goed beseffen, dat u over deze zaak geen woord mag loslaten. Geen woord, verstaat u! In het belang van de zaak en... in het belang van de vrouwen. Stel u voor, dat ze nog eens een keer in de handen van de nazi's zouden vallen. Of als u... heeft u wel eens van de Gestapo gehoord?'

Manie schudde ontkennend zijn hoofd.

'Nu,' zei luitenant Tucker bedrukt omdat zijn argument van de Gestapo geen enkele uitwerking had, 'dan mag u van geluk spreken. Maar denk erom: van nu af aan moet u zwijgen en uw vriend de redacteur zal ook zwijgen als het graf en iedereen zal zwijgen. Dus... geen woord!'

Manie knikte. Ja, van nu af zou hij zwijgen. De luitenant diepte uit een bureaulade een bankbiljet van vijfentwintig dollar en bood het Manie aan.

Maar Manie, die arme kerkrat van een Manie, was nu eenmaal een wezen van een andere orde dan een Amerikaanse luitenant. Hij kon er niets aan doen, dat hij een 'jioe di Corsow' was, een kind van het eiland vol trotse mensen en daarom weigerde hij, zonder onbeleefd te zijn, het geld met de woorden: 'O, maar

dat is niet nodig. Ik deed het zo maar, ziet u. Voor de zaak van de vrijheid.'

De luitenant trok de schouders op en reikte hem toen, eeuwen rassenwaanzin trotserend, de hand die hij later aan zijn witte broekspijp schoonveegde.

'A good nigger,' zei hij toen Manie in de gang was. 'A nice fellow.'

Buiten woei over het eiland, altijd, dag en nacht, die vervloekte passaatwind. Een gloeiende wind, die de korrels vruchtbare aarde van het eiland veegt, de planten verdort en het water verdampt, maar wanneer ge denkt, dat die wind alles wegvaagt op zijn grote, geweldige stroom dan vergist u zich. Tegenover de geruchten op het eiland staat die wind eenvoudig machteloos. Ja, het lijkt wel alsof de wind die geruchten van mond tot mond, van oor tot oor waait. Sommige geruchten leven jaren en jaren, zonder ooit het vlees en de beenderen te verkrijgen van het bewijsbaar gebeurde en het kwam ook wel voor, dat goede buren jarenlang niet met elkaar spraken vanwege het onsterfelijk leven der onzichtbare geruchten.

Zo deden over Manie en zijn putas al spoedig de wonderlijkste geruchten de ronde. Het een was al wonderlijker dan het andere en iedereen fantaseerde nog het nodige bij de verhalen, die al in omloop waren. Maar hoe verschillend de versies der afzonderlijke geruchten ook waren, in al die in omloop zijnde verhalen werd Manie afgeschilderd als een afzichtelijke spion, een verklikker en verrader van arme, on-

schuldige vrouwen. Goddank waren deze vrouwen boven alle verdenking verheven en onmiddellijk na een kort verhoor door de autoriteiten vrijgelaten zoals iedereen kon constateren, die de moeite nam om 's avonds op de hoek van de straten het doen en laten van de vrouwen gade te slaan. Zij werden niet van het eiland gezet en mochten avond na avond hun plicht doen in het openluchtbordeel van Curaçao: de vuilnisbelt. Ze gedroegen zich voorbeeldig, zoals het in een goede en geordende samenleving hoort. Een goede samenleving, waarop Manie een smet had geworpen!

De mensen gingen hem mijden. Vrienden die hem anders hartelijk begroetten, draaiden het hoofd om en niemand vermoedde welk vuur in het hart van Manie brandde en welk geheim hij met zich meedroeg. Want Manie wist, dat hij de zaak van de vrijheid een goede dienst bewezen had. De luitenant had het immers zelf gezegd. Hij begon zich op onnaspeurbare en eigenaardige wijze verbonden te voelen met de geweldige strijd buiten de kusten van zijn rotsachtig eiland.

Kijk, dacht hij, niemand weet het en niemand zal het ooit te weten komen - God bewaar me als ik ooit die arme, onschuldige vrouwen in gevaar zal brengen - maar ik, die nietsnut van een Manie, dat stuk mislukt courantier, ik heb Amerika geheimen in handen gespeeld die men nodig heeft om de gehele mensheid te redden.

Toen volgde enkele weken later, de putas zaten alweer hoog en droog in Venezuela, rijk beladen met kartons sigaretten, balen zijden stoffen, dranken en een keur van jurken, die voor duur geld van de hand werden gedaan, dat gedenkwaardig feest in het huisje-van-plezier, de cui, zoals dat in het Papiamentoe heet, van Jaanchi.

Wie Jaanchi kent weet wel, dat hij een jongen is die je vooral niet kwaad moet maken. Hij heeft een paar geweldige vuisten, een stel gespierde armen, een brede borst en staat krachtig op zijn sterke kromme benen. Met Jaanchi kun je beter een whiskysoda drinken dan ruzie maken. Maar, zoals het meer gaat met sterke mensen, ruzie maken deed Jaanchi niet graag. Hij hield niet van geweld. Want hoewel sterk als een beer was hij toch een man met een klein en teder hart en daarom waren de vrouwen dol op Jaanchi. Een van zijn vele vriendinnetjes was de kleine Zoila, die afgetuigd door de oudste van haar ploegje, hem onder tranen het verraad van Manie vertelde zonder dat Jaanchi, die even dom als sterk was, begreep wat er eigenlijk precies gebeurd was.

En nu verdwaalde Manie, geen kwaad vermoedend, door het innerlijk licht dat in hem straalde totaal verblind voor wat in de wereld om hem heen geschiedde, op een avond in de cui van Jaanchi. Juist op een van die zeldzame avonden waarop Jaanchi een kwade dronk had. Hij mocht binnenkomen al was het niet van harte. Maar, eenmaal binnen, ontstond onder het

handjevol feestvierders en hun meiden een beklemmende stilte. Horacio, die op de kwarta speelde, was de eerste, die de stilte doorbrak door te zeggen: ‘Hé, Jaanchi, wat moeten we hier met een spion?’ Ze begonnen allemaal te lachen, te gillen en te schelden en voordat een verbijsterde Manie rechtsomkeert kon maken greep iemand hem bij zijn vuile stropdas en sloeg hem in zijn gezicht.

‘Meisjes aangeven,’ brulden ze, ‘dat kan je!’ Woorden gingen in het tumult verloren. Zelfs het minste verweer was onmogelijk en Jaanchi vastbesloten Zoila te wreken, wierp zich als een tijger op het joch. Stoelen werden versplinterd, tafels braken en er ontstond zo'n hels kabaal, dat een magazijnmeester van de waterleiding die daar in de buurt woonde, de politie belde. De politie verloste Manie uit zijn moeilijkheden met het onbegrijpelijke toverwoord: huisvredebreuk.

Weggezeuld in het zijspan van de buiten wachtende motor werd Manie tot zijn opluchting naar het bureau gebracht, waar hij tussen een stel dronken, jammerende en steunende, of door drank tot stomheid gedoemde zeelui, juist van de straat opgepikt, in het hok werd gesmeten. ‘Kan je je roes uitslapen,’ zei de Hollandse agent nijdig.

Zo bracht Manie die nacht in de cel door, tussen een stel ongelukkigen dat terwijl de maan haar vriendelijk licht door de tralies wierp, op het aanbreken van de dag wachtte.

Het portret

De jonge notaris had in het karwei niet veel plezier. Het zou dagen kosten. Dagen in een vuile gloeiende loods. Achter een tafel van kistenhout zou hij bij gebrek aan helpers - dergelijke veilingen waren nu eenmaal onbekend op het eiland - niet alleen als notaris maar tevens als afslager moeten optreden. Een schorre keel was niet 't ergste. De aard der goederen hinderde hem. In beslag genomen huisraad van Duitsers moest geveild worden. Met behulp van een advocaat die in New York een advocatenkantoor vertegenwoordigde, was het zo geregeld, dat de opbrengst na aftrek van vele, vele kosten aan de oorspronkelijke eigenaars zou worden uitgekeerd, Duitse joden, op het laatste nippertje ontsnapt.

Toen in de gloeiend hete loods het huisraad werd uitgepakt besefte de notaris eerst goed, dat deze vluchtelingen geen gewone vluchtelingen waren, die met een bundeltje oude kleren onder de arm erop uit getrokken waren, maar dat zij eens rijke en welvarende mensen waren geweest. Want uit de kisten kwamen prachtige antieke meubelstukken, schitterend porselein, het fijnste linnengoed, het subliemste glas en, bij wijze van verrassing, de wonderlijkste verzamelingen, zoals onder andere een vijftigtal stokken met

schitterend gesneden ivoren knoppen. Daar werd, al ontpakkend, een weelde aan tapijten, snuisterijen en schilderijen uitgestald, die zelfs tussen de plaatijzeren muren van de loods de toeschouwers verblufte en verblindde. De notaris, uit het veld geslagen, besefte dat deze goederen een hoge waarde vertegenwoordigden, terwijl het hem in sommige gevallen niet mogelijk was met zekerheid een prijs in te zetten omdat hij de werkelijke waarde van enkele voorwerpen niet bij benadering kon schatten. Hij verzekerde zich wel van deskundige voorlichting, maar het aantal deskundigen was gering en daarom besloot hij de veiling naar eer en geweten te leiden als gold 't eigen familiebezit of de inboedels van trouwe vrienden.

Het duurde niet lang of als een lopend vuurtje deed op het gehele eiland het verhaal de ronde, dat die veiling een feest zou worden. Nu waren er niet veel mensen, die antieke meubelen op prijs stelden of een Rosenthal-servies op waarde konden schatten maar, hoe het ook zij, de veiling beloofde opwinding en koopjes!

Tijdens de kijkdagen was het in de grote loods zeldzaam druk. De Hollandse beambten van de oliemaatschappij lieten grotendeels verstek gaan omdat ze, gewend aan nieuwigheid, de neus voor oude rommel plachten op te trekken maar de mensen uit Willemstad waren des te beter vertegenwoordigd. Daar zag men op zo'n kijkdag de deftigste joden van het eiland, de eerbiedwaardigste protestanten, afstammelingen

van geslachten kolonisten, en donkerbruine scharrelaars naast huismoeders uit het volk en leeglopers van beroep, gretig tussen al die opgetaste goederen speuren, belust op koopjes. Toen de veiling vroeg in de morgen begon was, bij wijze van spreken, letterlijk iedereen aanwezig. In het loven en bieden kwam al spoedig vaart tot vreugde van een handvol polakken, die wel wisten dat het geld een stel uitgeweken joden ten goede zou komen, die, God bewaar me, ergens in New York in de diepste armoede gedompeld waren, hoewel je aan het meubilair, het schitterend serviesgoed en de stapels Perzische tapijten kon zien, dat die mensen van huis uit bepaald geen armoede gewend waren.

Zo gingen die inboedels, die kunstschatten, maar ook kleine, simpele dingen die bij het dagelijks leven horen, in andere handen over. Daar zag men iemand met een prachtige pendule onder de arm weglopen, stralend over de koop en ergens anders bleek een eenvoudig negervrouwtje gelukkig met een koffiemolen, die ze voor een paar dubbeltjes op de kop getikt had.

Op de laatste dag van de veiling nam een zekere Jankel op een der houten banken te midden van de op koopjes beluste mensen plaats. Maar hij zat er niet lang. Het was alsof hij zich schaamde toen hij zag hoe al die mooie of gewoon huiselijke dingen, ja, hoe zelfs een stoffer en blik of een mandje met poetslappen, stuk voor stuk aan de luidruchtig schreeuwende, el-

kaar de loef afstekende meest biedenden werden verkocht.

Die dingen, dacht Jankel, hebben toebehoord aan mensen die voor een groot, een ontzettend gevaar, ja, die voor de dood zelf gevlucht zijn. Eens stonden die voorwerpen ergens in een huis. Niemand lette toen op die eenvoudige dingen. Niemand hechtte enige waarde aan een mandje met poetslappen of een blikje roestige spijkers. Maar toen men de vlucht nam werden ook die gewone dingen in kisten opgeborgen en samen met stukken van waarde aan boord van een schip gehesen, juist, dacht Jankel, omdat wanhopige mensen nog moeilijker afscheid kunnen nemen van een mandje met poetslappen dan van een prachtige kast of een kostbaar schilderij.

En wij? Wat doen wij nu? Ontstelen we niet aan onbekende mensen herinneringen? Sollen we niet met zaken, die een veel, veel groter waarde hebben dan het beetje geld dat we ervoor betalen?

Een soort droefheid, een even algemeen als onbestemd gevoel, een gevoel, dat je niet onder woorden brengen kan, een weemoed die niet is uit te spreken en die je aan geen mens kunt toevertrouwen maakte zich van Jankel meester, van Jankel, de lelijkste, de meest haveloze en onaanzienlijkste polak op het ganse eiland Curaçao.

Onopgemerkt in het tumult, beschaamd zijn schreeuwende buurlui verontschuldiging vragend, verliet hij zijn plaats en nam het zichzelf kwalijk, dat

hij deze monsterlijke veiling ooit bezocht had.

Dat Jankel op die veiling was gekomen kwam door een man, die schuin tegenover de limonadetent van Jankel, een hoekje van een oud gebouw juist ruimte biedend aan een schraag met ijsgekoelde dranken, een openlucht-kapperszaakje dreef. Die kapper was een man van het eiland. Een vrolijke kerel, die al op de eerste dag van de veiling breeduit op de eerste bank gezeten had en avond aan avond bij Jankel een limonade drinkend, opgewonden vertelde van de schatten die op de veiling van hand tot hand gingen. De kapper kocht niet om straks in zijn huis een empire-bureau te zetten of de vloer te bedekken met een oud tapijt, maar hij kocht om zijn koopjes langzaam aan met een fijne winst te verkopen aan zijn klanten. Zijn kapperswinkel leek al spoedig op een uitdragerij, waarin toevallig ook een kappersstoel was verdwaald, waarop puur voor de schijn, zo nu en dan een klant ging zitten wiens haren neervielen op Meissner porselein, schilderijen, glanzende snuisterijen en tapijten rond de kappersstoel. Op een avond weer opgewonden van de veiling naar zijn zaak terugkerend nam hij Jankel, die weinig te doen had, mee naar de overkant en samen bekeken ze de nieuwste aanwinsten. Het waren een paar statige familieportretten en een waardeloze foto van een meisje met twee lange vlechten.

Het meisje keek je recht met haar donkere, eerlijke, zuivere ogen aan en toen de kapper, breed gebarend,

de foto bij de schilderijen wilde zetten, zei hij: ‘Zo'n foto is eigenlijk geen cent waard maar ik moest het ding wel nemen omdat het nu eenmaal bij de schilderijen hoorde.’

‘Verkoop het me?’ vroeg Jankel.

‘Verkopen?’ antwoordde de kapper lachend, ‘je kan het van me cadeau krijgen.’

Jankel nam het geschenk protesterend aan en verdween toen met het portret onder de arm langs de donkere Dempel, zoals dat zakenkwartier van Willemstad heet, naar huis. Het was zo aardedonker dat hij nauwelijks zijn weg door de wirwar van straten vond en wel driemaal tegen iemand aanbotste, die vloekend en tierend verder liep. Maar het onder de arm geklemd portret liet hij niet vallen en zo kwam het ongeschonden op zijn kale kamertje boven een winkel van een bevriende polak.

Hij zette de foto op zijn wankel tafeltje. De fotograaf, een zekere Meyerstein uit Berlijn, had in een hoekje met fijne lettertjes zijn naam gedrukt. Maar hoe Jankel ook zocht, nergens ontdekte hij noch aan de voor-, noch aan de achterkant van de foto, iets dat de identiteit van het vreemde meisje verraadde. Ten slotte zette hij het portret voorzichtig op tafel en ging, zoals iedere avond, zijn potje koken. Want Jankel was ongehuwd en liet het eten koken niet over aan het goedig negervrouwtje, dat van tijd tot tijd zijn kamer reinigde, omdat hij het gevoel had, als hij zelf zijn potje kookte, dat het eten tenminste koosjer was.

Nu moet ge niet denken, dat deze Jankel een vrome of sentimentele kerel was, die tijdens het kauwen van zijn maaltijd met tranen in de ogen naar het portret van een onbekend meisje zat te gluren, welneen! Jankel, een man die nauwelijks kon lezen of schrijven, was een heel gewone kerel, die als jongen van een jaar of twaalf uit het dode Poolse stadje wegliep, zijn goede vader en moeder, zijn broertjes en zusjes achterlatend, omdat het leven in dat vuile, dommelige stadje hem te benauwd werd. Jaren en jaren voor het uitbreken van de oorlog begon zijn lange zwerftocht, die ontijdig beëindigd zou zijn als niet juist op het goede ogenblik een haan gekraaid had. Een haan? Wat heeft het kraaien van een haan te maken met het al of niet ontijdig einde van de zwerftocht van een zekere Jankel?

Zo'n man als Jankel is een man die letterlijk overal zijn weg vindt, maar waar hij komt neemt hij de stank van de armoe en het stigma van zijn onwetendheid met zich mee. Hij wilde wel vooruitkomen in de wereld. Hij kon ook wel vooruitkomen. Maar toch lukte het niet. En bovendien, Jankel wist het als geen ander, was hij afzichtelijk lelijk. Zo lelijk, zo krom gebogen, zo aapachtig, dat geen vrouw hem ooit een blik gunde. Zelfs de meest verdorven meisjes van plezier liepen liever een straatje om dan dat ze met Jankel zouden aanpappen. Maar dit alles heeft niets met kraaiende hanen te maken. Die haan kraaide... maar neen, dat is eigenlijk een geschiedenis die op zichzelf staat. Een kort verhaal dat, nu goed dan, ver-

teld moet worden om te weten wat die limonadeverkoper voor een kerel was.

Nadat hij het Poolse stadje verliet ging hij werken bij een boer op het land die hem meer slaag dan eten gaf. De kleine Jankel weigerde deel te nemen aan de poespas van die katholieke boer en de boer, ontroostbaar omdat zijn hulpje niet te bekeren was sloeg er al maar woester op los zodat Jankel op een dag ook bij die boer verdween en, de hemel moge weten hoe, eindelijk de stad Hamburg bereikte. Daar nam hij dienst aan boord van een Deense schuit en vervolgens werden de wereldzeeën bevaren. Die tocht duurde zeven jaren. Van tijd tot tijd ging Jankel passagieren in een haven net als de andere matrozen. Hij dronk een borrel. Hij ging, toen 't zover kwam, net als de anderen naar de vrouwen en zong met zijn schorre stem van tijd tot tijd rare liedjes, die hij zich nog herinnerde uit zijn prille jeugd. Hij was een goede kameraad. Een beste kerel aan boord. Maar eens kwam de dag, dat het eeuwig op zee leven hem verveelde en een groot verlangen naar een bestaan aan land begon hem te bevangen.

In die dagen leerde hij in Barranquila, een gloeiend haventje aan de gloeiende kust van Zuid-Amerika, een Duitse schrijfmachinemonteur kennen. Die monteur was een klein, ratachtig mannetje met lange, gele tanden en kleine handjes, waarmee hij, als bestonden zijn vingers uit boren en schroevedraaiers, de fijnste machines kon repareren. In Barranquila was voor de

Duitser, die Kasimir Schmidt heette, geen droog brood te verdienen. Het was zo'n stad... nu ja, zo'n stad die men aan die kusten wel meer kent. Een handvol winkels langs lemen straten en in de straten diepe kuilen, waarin het karkas lag te bleken van een muilezel, die jaren geleden per ongeluk in zo'n kuil was gestort.

Nu kon je van Barranquila met een raderboot over de Magdalenarivier naar Bogotá varen en in Bogotá was voor zo'n man als Kasimir Schmidt natuurlijk van alles te doen. Maar in de eerste plaats ligt Bogotá ver en in de tweede plaats bouwde men Columbia's hoofdstad op een hoogvlakte, zodat een mens nooit weet of hij er niet sterven zal van hoofdpijn en ten slotte had Kasimir, evenals Jankel, geen cent op zak.

Ze woonden in hetzelfde luizige logement. Daar leerden ze elkaar kennen. Daar vertelde Kasimir aan Jankel, terwijl hij met zijn duim de lijn op een kaartje wees dat hij uit een oude krant geknipt had, dat aan de andere kant van de Goajirawoestijn een land van melk en honig lag. Want daar werd, aan de oevers van het meer van Maracaibo, olie uit de grond gehaald en waar olie is daar is werk en voor werk wordt de mens betaald. Op een avond besloten die twee kornuiten, met achterlating van hun have en goed, het hotel te verlaten en op goed geluk de woestijn in te trekken alleen in het bezit van een kompas.

Dat was natuurlijk een dolzinnige onderneming. De

woestijn is immers geweldig groot en geweldig leeg. Maar hoe leeg dan ook, helemaal leeg is ze niet. Want men zegt, dat in die woestijn Indianen leven, die geen mens ooit heeft gezien omdat ze de eenzame reiziger, een man op zoek naar een oliebron of wat dan ook, niet in de gelegenheid stellen onderweg ook nog studie te maken van woestijn-Indianen, want alvorens het zover is wordt de nieuwsgierige gedood. De giftige punten der door blaasroeren afgeschoten pijlen schijnen absoluut dodelijk te zijn. Maar noch Jankel noch Kasimir hadden ooit boeken gelezen over de gevaarlijke stammen in de Goajirawoestijn noch zelfs het bestaan van mensen in die grote wildernis vermoed. Zij liepen en liepen door niemand gehinderd dwars door die leegte waaraan, dat wisten ze tenminste zeker, eens een einde moest komen.

Ze vonden onderweg water. Ze vonden bessen en vingen een enkele maal kleine dieren. Ze verrekten van honger en dorst maar wisten en bleven weten dat aan hun lijden een einde moest komen omdat aan de overzijde van die grote ruimte het land lag dat overliep van melk en honig.

Eens zagen ze op die lange tocht hoog in de lucht een vliegtuig en dat vliegtuig herinnerde de mannen aan het bestaan van de wereld der mensen, aan treinen, stations, wachtkamers, hotels en gewone huizen, waarin gezinnen wonen, mannen en vrouwen die kinderen hebben en ze kregen het vliegtuig nakijkend tranen in de ogen. Misschien van ontroering,

misschien van ellende, misschien van spijt, misschien ook van het stekend zonlicht.

Hoe het ook zij: sedert het voorbijtrekken van het vliegtuig begon Kasimir te ijlen. Hij noemde Jankel afwisselend een goede jood of een vuile hond. Hij begon te huilen of wilde urenlang rusten. Dan krabbelde hij met zijn schroevedraaiers van vingers over zijn borst en ten slotte braakte hij bloed terwijl zijn ogen wijder en groter werden en zijn pas steeds langzamer.

Jankel vroeg zich wel eens af of hij de Duitser niet beter kon achterlaten, maar woestijnen maken mensen die haar geweldige vlakten trotseren tot andere wezens. Tussen de tanden flarden gebeden fluisterend, die hij zich herinnerde uit de dagen van zijn jeugd, trok Jankel met Kasimir op zijn rug verder. Zo strompelend en worstelend had hij soms visioenen en - de duivel moge hem halen - eens zag hij, 't was tegen het vallen van de avond, zijn moeder in levenden lijve.

Kijk, daar stond ze! Ze stapte zo maar naar voren uit de dunne schaduw van een dividiviboom. Haar ogen waren heel, heel vriendelijk, heel zacht en hoewel ze niet sprak, leek het Jankel alsof ze hem ergens naar toe wilde meenemen.

Met een ruk kwam hij tot bezinning. Hij zag de knoestige stam van de dividivi, de langgerekte takken, die als bezemstelen de lucht in staken en hoorde op een afstand het droge hoesten en rochelen van

Kasimir, die ten slotte als een kind begon te huilen, zodat Jankel zich omwendde en vroeg: ‘Fraind Kasimir, Fraind, wat mankeert eraan?’

Kasimir steunde. Hij legde zich plat op de grond en bewoog niet meer. Jankel boog zich over zijn kameraad, die fluisterde: ‘Ach Jankel, we zijn de weg kwijt. We moeten niet zo,’ en hij wees met moeite naar het oosten, ‘maar zo,’ en zijn vinger boorde hij zwakjes in de lucht, wijzend naar de hemel.

Jankel besloot te rusten. Hij sliep in, moe van het steunen van zijn kameraad en ongestoord door de geluiden van de woestijn. Hij werd eerst wakker toen een flauw zonlicht boven de kim kwam en keek naar Kasimir, die koud en stijf naast hem lag. Hij aaide met zijn brede korte hand over de borst van zijn Fraind en wist dat hij alleen verder moest trekken.

De zon steeg hoger aan de hemel. Reeds begon de lucht boven de woestijn te trillen. De grote hitte van de dag kondigde zich aan. Een ver, ver geluid: het kraaien van een haan werd op een windvlaag meegevoerd. God dankend sprong Jankel op, want het kraaien van een haan betekende de aanwezigheid van mensen. Gewone, levende mensen. Mensen met huisdieren. Dit betekende het einde van de reis.

Toen heeft hij Kasimir, die je niet als prooi van de gieren kon achterlaten, met zand bedekt. Hij eigende zich het kompas van de Duitser toe en verder niets omdat Kasimir niets had. Daarna liep hij verder, ongeacht de stekende pijn in zijn maag en de ellendige

dorst in zijn keel, in de richting van het geluid. Drie uur later vond Jankel een hacienda waarop een vrouw en een man woonden die geen kinderen hadden en de koning te rijk waren een gast te mogen ontvangen in hun eenzaamheid.

In die thans legendarische dagen, in die dagen toen de oliemaatschappijen lonen betaalden in gouden dollars omdat de arbeiders in papiergeld geen vertrouwen stelden, was 't voor Jankel niet moeilijk in het beloofde land een baantje te vinden. Maar eens werd hij gewekt door het kraaien van een haan en daar hij meende dat hanegekraai in zijn leven iets buitengewoons betekende, besloot hij tot buitengewone daden. Hij stond op van zijn veldezel in de barak. Luisterde naar het schreeuwen van arbeiders die zich onder een pomp stonden te wassen en zijn laarzen aantrekkend besloot hij het land van melk en honig de rug toe te keren om niet weg te rotten op deze met gouden dollars bezaaide plaats.

Vanuit Coro aan de kust bereikte Jankel het eiland Curaçao waar hij in de val liep. De val? Ja, want eigenlijk, dacht Jankel, is Curaçao een grote en geweldige muizeval. Een muizeval voor mensen. Het scheepje waarop hij voer, wachtte voor de grote schipbrug, die onschuldig dobberde op zijn schuitjes. Het ding, log en tegelijk sierlijk, draaide open en met een stel zwarte, brommerige tankers zeilde het barkje met Jankel aan boord de haven binnen. Daarna werd de brug als de klep van een muizeval achter de schepen

gesloten. En wat voor spek hing daar aan het haakje? Was het niet goud, ja zuiver goud, dat er op straat lag?

Oi, dat was een gezegend eiland, zeiden de polakken, die er al woonden. En toch bracht Jankel het niet verder dan tot eigenaar van een limonadetentje. Maar hoewel zijn limonade afschuwelijk smaakte en een afschuwelijke kleur had lag op de bodem van ieder geleegd glas een toefje van het zuiverste stofgoud! En daarom bleef Jankel op het eiland gevangen. Een eenzame kerel, die een enkele keer op de Club Union een kop koffie dronk, een enkele keer bleef praten met kleine handelaars op de Dempel in de enige taal, die als moedertaal alle polakken van het eiland samenbond, dat zingend, dat heilig en verrukkelijk Jiddisch.

Na het eten ging Jankel op een stoel zitten vlak voor het portret van een onbekend meisje dat hem met haar duiveogen aankeek alsof ze iets wilde vragen. Eindelijk nam hij het portret voorzichtig tussen zijn dikke vingers en bekeek het nog aandachtiger dan tevoren en op dat moment liep achter het huis in de stenen koraal een broodmagere haan die, daar hanen op het eiland Curaçao geen regels in acht nemen, zo maar in het avonddonker begon te kraaien.

Jankel, het gekraai van de haan horend, zette het portret voorzichtig op de kast terug en lange tijd liep hij peinzend in zijn kleine kamer heen en terug totdat uit het benedenhuis, dwars door de planken van de

dunne vloer dringend, een nijdige stem vroeg of hij niet rustig kon zijn, want de kinderen van de polak die beneden woonde konden niet slapen.

Hij trok een vers overhemd aan. Tijdens het aantrekken van dat hemd rook hij zijn lichaamsgeur, de stank der armoede en voelde voor het eerst sinds dagen behoefte zich te baden. Maar baden kon alleen in het benedenhuis geschieden waar de kinderen sliepen en daarom trok hij zijn ronde met haar bedekte schouders onwillig op en besloot de straat op te lopen. Zo maar: zonder doel. Hij trok zijn zware schoenen met spijkerzolen aan. Hij hield ervan 's avonds door de straten te lopen en te luisteren naar het geluid van spijkers op asfalt. Het stampen van die schoenen beduidde: ‘Pas op mensen, daar komt Jankel aan. Een kromgegroeide jid met een verschrikkelijke neus, een man die stinkt. Pas maar op! Zijn laarzen verraden hem op een afstand en je kunt beter uit de buurt gaan, mensen!’

Of gaven die laarzen Jankel een soort houvast? Een bewijs in leven te zijn, want soms was het hem als hij door de smalle pikdonkere straten van Willemstad zwierf, of hij niet leefde maar een verdwaald spook was. Dan ging hij naar het hoertje Serafita in de Klipstraat om haar te vragen hem in de arm te knijpen en ja, voelde hij pijn, dan wist hij nog te leven.

Ay hombre, vanavond wist hij, dat dit gevoel niet-meer-van-de-wereld te zijn een andere oorzaak had. Hij wist het sinds de haan op het verkeerde uur ge-

kraaid had. Ja, de mens, ook de lelijkste, de domste, de waardelooste, ja zelfs een mens als Jankel, die op dit eiland der wonderbaarlijke rijkdommen slechts stroop en water verkocht, twee zaken waaraan je niet rijk kan worden, ja, zelfs deze Jankel wenste zich, ach Here God lach er nu alsjeblieft niet om, een vrouw! Niet een vrouw voor een uur, niet eentje voor een week of een maand, zo een waarheen je 's avonds na het invallen van de duisternis sluipt en die je deelt met anderen en met wie je toch niet praten kan zoals je dat doet met een echte vrouw. Een vrouw om aan de hele wereld te laten zien. Een vrouw, die achter de toonbank zou kunnen staan in de limonadetent, die op een stoeltje voor de zaak in de avondzon zou zitten, de ogen toeknijpend als een poes, die thuis de was voor je zou kunnen doen en die je kinderen zou schenken, die op hun beurt kinderen krijgen.

Ik ben een boom, die geen vrucht zal dragen, dacht Jankel soms. In zijn eenzaamheid zocht hij toevlucht in de Club Union, maar het liefste ging hij naar het huisje van zijn vriend de zwarte kapper om de kinderen te aaien van die kapper en zijn vrouw Mildred.

Op die avond ging de maan eerst laat boven het eiland op. Maar toen zij kwam stond ze groot en helder aan de hemel midden tussen de miljoenen sterren. De nachten op dit eiland zijn onvergelijkelijk mooi. Het zijn nachten waarop de mens eigenlijk alleen het goede kan verwachten. De wind is zacht en zoel. De felle geluiden van de dag ontbreken ter-

wijl alle geluid onder zo'n sterrenhemel, wiegend op de wind, iets ijls en hemels verkrijgt.

Geen mens zou zich ooit kunnen voorstellen dat langs de hemel van Curaçao heksen op bezemstelen of andere ongure wezens zouden kunnen snellen. Neen, het lijkt er meer op alsof hier op de stralen van de maan engelen naar beneden klimmen om al die onrustige zwarte en blanke mensen op het eiland 's nachts wat moed in te spreken en het liefst toeven die engelen in de omgeving van jongens die op eigengemaakte gitaren een serenade brengen aan de een of andere donkere schoonheid, die zich achter met gordijnen versluierde vensters schuilhoudt. Ja, zelfs het zingen van dronken zeelui in de Poenda kan je vertederen en tegelijk treurig maken omdat dit zingen zo intens droevig is.

Bijna zonder erover na te denken liep Jankel in de richting van het huisje waar de kapper woonde, ergens in een krottenwijkje achter de deftige huizen in de Penstraat. Hij zocht op de tast, strompelend over stenen en weggeworpen blikken, zijn weg naar die binnenplaats en zag achter het gordijn waarmee de vensters waren dichtgemaakt een kiertje door de politie verboden licht zodat hij het erop waagde aan de deur te kloppen. Een vriendelijke stem vroeg wie er was. Na het antwoord werd de deur geopend en spoedig zat hij, de handen op de knieën, de benen uit elkaar gebogen zoals zijn gewoonte was, te midden van het vrolijk kappersgezin.

Mildred, de kappersvrouw, kwam van één van die microscopische Eilanden boven de Wind. Ze was een gulle, gastvrije vrouw, die de stille Jankel wel mocht en met genoegen haar kinderen op zijn brede dijen liet paardje rijden, hoewel ze in haar hart beducht was voor de vriendschap van blanke mensen met de zwarten.

Op een tafeltje, onder het licht van de olielamp, stonden allerlei voorwerpen afkomstig van de veiling. Een fluitketel, een paar damesschoenen, flessen wijn, porseleinen kopjes, een met 'n touwtje samengebonden stel boeken en een schoteltje met een stukje zeep.

'Dat heeft Mildred voor zichzelf gekocht,' schouderschokte de kapper. 'Een waardeloos zootje. Wat moet je ermee? Nu,' zei hij naar de zeep wijzend, 'dat is tenminste nog goed voor iets. Misschien is 't wel het zeepbakje van dat meisje op 't portret, Jankel,' lachte hij goedmoedig.

Jankel nam het bakje voorzichtig in de hand. Het lag daar in die ruwe knuist zo fijn en dun, zo zacht en bijna zonder gewicht, dat hij juist door die gewichtloosheid van het ding werd getroffen en de kapper, begeerte speurend, wenkte zijn vrouw en zei lachend: 'Vanavond zullen we nog zaken doen met een jood. Let maar eens op.'

Mildred schaamde zich voor dit zakendoen. 'Geef 't hem cadeau als hij 't mooi vindt,' fluisterde ze. Maar de kapper, belust op geld, schudde het hoofd en vroeg Jankel: 'Nou?'

Jankel keek naar het ding in zijn hand. Hij besloot al half en half 't weer gewoon op tafel terug te zetten tussen de andere spullen maar deed het niet. Hij aarzelde en de kapper zijn aarzeling bemerkend riep luid: ‘Vijf gulden!’

Jankel haalde zijn grote knip te voorschijn en zonder een cent af te dingen, wat onder handelaren op het eiland geen gewoonte was, betaalde hij en de kapper, het gezellig pingelen om de prijs missend, zei teleurgesteld: ‘Ay hombre, 't hoeft niet. 't Kan voor minder. Ik zei zo maar wat.’

Jankel schudde het hoofd en beweerde, dat hij op zijn kamer nu zo iets precies gebruiken kon. ‘Wat?’ vroeg de kapper, ‘'t bakje of de zeep?’ ‘Allebei,’ antwoordde Jankel. ‘Maar vijf gulden...’ protesteerde Mildred, die zwart en koninklijk aan tafel zat. De kapper, geërgerd door de inmenging van zijn vrouw net nu hij een zaak aan het afsluiten was, stak een dunne hand op en bij het licht van de olielamp leken ze wel drie samenzweerders, of drie mensen die voor elkaar geheimen verborgen. De kleine Joyce, de jongste van de kapperskinderen, kruipend over de grond, boorde haar kopje tussen de knieën van Jankel en verstoorde de korte betovering. Een uur later ging Jankel met het doosje voorzichtig in de hand naar huis en op zijn kamer zette hij het bakje voor het portret en zei zuchtend: ‘Nou heb je tenminste je zeep terug.’

Daarna ging hij slapen.

De volgende morgen luisterden de Poolse beneden-

buren naar een eigenaardig geluid in de kamer van Jankel. Klonk dat niet alsof iemand langdurig met water aan het knoeien was?

'Neemt de Jankel een bad?' vroeg de man zijn vrouw en zijn vrouw knikte ongelovig, alsof ze getuige was van iets zeer wonderbaarlijks.

'Wat mankeert hem?' vroeg de man.

De vrouw tikte met haar vinger op het voorhoofd en fluisterde: 'Nah, totaal mesjoche!'

Daarna dachten die twee niet meer aan het voorval en daar ze zelden op de Dempel kwamen zagen ze Jankel niet staan, stralend achter zijn plank met flessen en glazen. Het waren kinderen, kleine, lieve, pikzwarte kinderen die de ommekeer in het leven van Jankel bemerkten. Als ze van school terugkeerden dronken ze een refresco bij Jankel. Ditmaal kregen ze de heerlijkste rode en witte, ja zelfs de giftiggroene drankjes zo maar ten geschenke. Het leek wel of Jankel in zijn limonadetent een feest vierde waaraan pas een einde komen zou zodra de limonade op zou zijn.

De kinderen, nadat ze gulzig de limonade hadden opgeslobberd, liepen ijlings terug naar Jankel en vroegen met hun schrille stemmetjes, giechelend en lachend, een nieuw glas zoetigheid, dat prompt werd ingeschonken alsof het geen cent kostte. Het werd ten slotte een soort oploop. Het was alsof alle kinderen uit Willemstad aan het limonadefeest op de Dempel wilden deelnemen en zelfs een oudje deed schuchter

een stap naar voren om te proberen ook iets van het wondervocht te bemachtigen. Toen alles op was sloot Jankel bevredigd zijn tent en keerde terug naar huis. Daar zat hij op de rand van de veldezel tegenover het portret.

Nu zult ge zeggen: Is dat nu allemaal echt gebeurd? Want wie wordt er nu verliefd op een portret, dat je toevallig in handen is gevallen? Goed, een mens kan denken als hij zo'n portret ziet: 'Ha, hoe gelukkig zou ik zijn als ik ooit zo'n meisje zou ontmoeten en hoe zou ik mijn best doen om haar hart te veroveren,' maar een oude vent als Jankel... dat is bespottelijk!

En bespottelijk was het. Zoals die weggeverij van zijn stroop belachelijk was. Goed: het was zijn eigen stroop en goed: je kunt van kinderen houden - maar een koopman die zich respecteert gaat toch niet opeens zijn eigen koopwaar aan hebzuchtige kinderen weggeven? Wat heb je eraan? Geen cent en bovendien: je krijgt stank voor dank! Weet ge wat de mensen zeggen? Ze zeggen, dat je moet oppassen voor iemand als Jankel want... en dan tikken ze meewarig op het voorhoofd en ze fluisteren meewarig: 'Hij is loco, totaal loco!'

Maar het wassen en schrobben van zijn huid en het weggeven van zijn stroop aan kinderen hadden misschien een andere, een diepere reden.

Jankel wilde schoon schip maken. Hij was als op het eiland vastgelopen. Hij zat als een muis in een val. Ja, hij die eens op de zeeën zwierf en dwars door een

woestijn trok was een kleine hebzuchtige en vale muis geworden, die zich verlustigde aan het spek in de val en dat spek was niets anders dan een nutteloos kapitaaltje dat hij bijeenspaarde, want iedere cent winst op ieder glaasje stroop ging naar de kluis van de Maduro's Bank en lag daar, schier renteloos en zeker doelloos op nadere bestemming te wachten, een bestemming, die hij er nooit voor vinden zou. Tenzij, piekerde Jankel, zo'n meisje...

En aldoor dacht hij over dat meisje van het portret dat, star als het was, weigerde zijn geheimen prijs te geven. Op een dag ging Jankel tegen het portret praten. De vrouw die beneden woonde kon de gesprekken van Jankel volgen als het 's avonds stil was in huis. Eerst leek het op een dof gebrom. Een geluid waarvoor je bang werd. Je hoorde wel dat de limonadeverkoper woorden vormde maar die woorden waren niet verstaanbaar, maar na enige tijd van oefenend luisteren, begon de vrouw die woorden stuk voor stuk te onderscheiden en te verstaan.

Ze hoorde hem zeggen: ‘Ach, ik weet wel wat je van me denkt. Je hoeft het me niet te vertellen, zusje. Je denkt precies hetzelfde wat de anderen van me denken. Je denkt: wat wil die vuile, vieze kerel van me? Wat voor een monster van een vent is me dat? Kijk, denk je, hij wast zich niet eens behoorlijk. Maar,’ vroeg Jankel, ‘heb je niets gemerkt? Heb je niet gemerkt dat ik me dagelijks ga baden? En zie je niet dat ik me scheer? En voel eens, neen, neen, toe nu, voel

eens hoe glad mijn kin is? Aha, je durft niet. Je hebt te fijne handjes, hè? Je wilt ze niet schrammen aan zo'n stoppelbaard? Maar doe het gerust, zusje. Doe het maar en je zult verbaasd staan. Griezel je dan van iemand met zulke dikke lippen? En met zo'n grote neus? Wees toch niet bang, ik zal je niet opvreten. Neen kind, wees niet bang en kijk niet zo want het gaat om hier, om wat hierbinnen zit.' En de vrouw beneden hoorde hoe hij met zijn vuist op zijn borst sloeg, wat een vreemd en hol geluid voortbracht.

'Volkomen mesjoche,' dacht ze en ze trok de schouders op om daarna druk en bedrijvig in haar keukentje aan het werk te gaan.

Later luisterde ze niet meer naar de alleenspraken van Jankel noch stoorde zij zich aan de wijze waarop hij door de kamer heen en weer ijsbeerde of waarop hij zich op de borst sloeg. Er gebeurden trouwens belangrijker dingen in die dagen. Eens op een hete middag sloten alle joden in Willemstad hun zaken. Het was zo stil in de Herenstraat, dat je er een kogel doorheen kon schieten. Alleen een enkele Indiër stond voor de deur van zijn 'pakhuis' te lummelen, maar alle andere zaken waren dicht en de Maduro's Bank was dicht evenals het onaanzienlijke tentje van Jankel en de rommelige Poolse winkeltjes aan de De Ruyterkade. De stad leek wel uitgestorven.

Plotseling zagen voorbijgangers alle joden van het eiland naar de Portugese synagoge lopen, die daar als een monument in de De Ruyterstraat staat. De deftige

Maduro's, de Penha's en Curiels gingen samen met de liberalen van de Tempel, met de Morons en anderen naar dat aloude gebouw en niet alleen de deftige Sefardim gingen daarheen, te voet en rouwend, maar ook de polakken trokken, velen voor de eerste keer in hun leven, naar dat aloud godshuis.

'Wat is er te doen?' vroegen de zwarte mensen, die in die straat voorbijliepen. Van mond tot mond ging toen het nieuws, dat op duizenden kilometers afstand de joden, mannen, vrouwen en kinderen bij duizenden en honderdduizenden werden uitgemoord. Dat nieuws, eerst nog afschuwelijk gerucht, ging van radiozender naar radiozender en werd bevestigd door grote staatslieden en ten slotte door de vraagbaak van die dagen: de Britse omroep.

Op die dag rouwde Curaçao en toen het avond was en de Poolse joden van het eiland nog eenmaal snikkend en gebeden zingend bijeenkwamen in de tot sjoel verbouwde villa achter de loods van een scheepvaartmaatschappij omklemden huiverende negermannen de spijlen van het hek dat het huis van de straat afsloot.

In die nacht liep Jankel evenals anderen verdwaasd langs het Waaigat. Juist omdat de weg langs het water zo aardedonker was, omdat uit geen enkel raam een lichtstraal scheen, juist daarom weerspiegelde zich in het vlakke, overdag zo brandend hete roerloze water de pracht der sterrenhemel als een glans die in het

hart van de zwarte stad geworpen werd. Jankel dacht, zoals de andere leden van zijn kleine gemeente, aan de mensen thuis in het oude land, aan de doden of aan wie de dood nog treffen moest en zo keerde hij terug naar zijn zolderkamer waar hij lang voor het portret bleef staan. Zonder te praten. Toen kwam dat plan in hem op waarmee hij de jonge notaris indertijd zoveel werk bezorgde.

Geruchten deden de ronde. Geruchten over de veiling. De mensen vertelden dat in stoelpoten verborgen of weggestopt in de voering van verkochte bedden kostbaarheden waren gevonden die toebehoorden aan de gevluchte joden. Niemand had ooit een van die kostbaarheden gezien en niemand wist wie de vondst gedaan had maar de geruchten deden hardnekkig de ronde en verloren, zoals dat gaat op het eiland Curaçao, hun ijle gedaante, gevoed als ze werden door de fantasie van een aan verbeeldingskracht rijke bevolking. Men zei dat de jonge notaris op een dag bezoek kreeg van een arm moedertje, dat op de veiling een nest mooie emaille pannen had gekocht en verborgen in een papiertje in de onderste pan, drie grote parels vond, die ze naar de notaris bracht om ze terug te sturen aan de eigenaar. En weer een ander vertelde dat een rijke en hebzuchtige vent, een luidruchtige winkelier, een in een stoelpoot verborgen schat had gevonden die hij tegen alle verwachtingen in ook naar de notaris bracht. Och, het was alsof in die geruchten, want iets anders dan ge-

ruchten waren het niet, het medelijden verborgen was van de mensen op het eiland.

Op een morgen liep Jankel naar het kantoor van de notaris met het portret onder de arm. Zittend op een bank in de wachtkamer voelde hij een aarzeling. Met zijn grote voeten schuifelde hij onzeker over de vloer. Hij keek afwezig naar een vrolijk donker meisje, dat achter een schrijfmachine zat te praten en eindelijk, net toen hij besloot terug te keren, werd hij tot de notaris toegelaten.

De nog jonge man had er slag van door zijn eenvoudige manier van doen mensen gerust te stellen. Jankel, verward, sprekend in Duits en Spaans tegelijk, kon nauwelijks uit zijn woorden komen maar de notaris, gewend te luisteren, besefte wat hij wilde.

‘U moet toch weten,’ zei Jankel, ‘aan wie dit portret heeft toebehoord. Het staat nu bij me thuis. Maar daar hoort het niet. Het is 't portret van een vreemde. Maar wie zegt me - God beware - dat 't niet een herinnering is voor iemand, die ver weg woont. In New York of wie weet waar. In deze tijden...’ zei Jankel met de hand over het voorhoofd wissend.

De notaris knikte. Hij zocht op de lijst het veilingnummer. Hij riep een bediende. Lijsten werden vergeleken en ten slotte, na lang zoeken, stelde de notaris vast, dat het portret tot de inboedel van een zekere Goldschmeding hoorde, een man die werd ver-

tegenwoordigd door een advocatenkantoor in New York.

‘En wat wilt u nu?’ vroeg de notaris. ‘Wilt u dat we het portret terugzenden?’ vroeg de notaris.

‘Ik heb er niks aan,’ zuchtte Jankel, ‘helemaal niets.’

‘Waarom kocht u het dan?’

‘Ik kocht het niet,’ zei Jankel, ‘ik kreeg het ten geschenke. Als ik het niet genomen had was het weggegooid.’

‘Wel,’ lachte de notaris, ‘als u de kosten betaalt en als de commissie voor rechtsverkeer het goed vindt dan zal ik het verzenden. Hoe is uw naam precies?’ vroeg hij, notities makend op een kladblok.

Jankel spelde even verlegen als moeizaam zijn volle naam en nam ten slotte buigend afscheid.

In de dagen die toen volgden begon hij verdrietig te piekeren. Zou nu zo'n jongeman, zo'n onbekende, dat portret werkelijk verzenden? Hij won inlichtingen in over die notaris. Sommige mensen keken hem verbaasd aan. Wat wilde Jankel van zo'n man? Had Jankel grond gekocht? Een zaak? Speculeerde hij in vreemde valuta? Had hij een erfenis ontvangen? De mensen schudden het hoofd en verzekerden hem, dat de notaris een man uit één stuk was. Pas getrouwd. Maar degelijk en betrouwbaar als de Bank van Engeland.

Op een dag staande achter zijn toonbank, het was in de middag en stil op de Dempel, liep de notaris

voorbij en Jankel herkennend riep hij uit de verte al, dat het portret verstuurd was. Jankel, opgelucht, begon te glimlachen waardoor zijn lelijk gezicht nog lelijker werd en de notaris liep, geschrokken van dat grijnzend bakkes overdekt met een grijsbruine stoppelbaard en geprikkeld door de nederige houding van de man, tegen zijn gewoonte wat haastig verder. Maar als hij geweten had hoe dankbaar Jankel was dan had hij zeker een ogenblik een praatje gemaakt en een glas van zijn zuurzoete limonade gedronken.

De notaris wist niet wat er in het hart van die man omging en niemand wist het. Want niemand kon Jankel bespieden als hij 's nachts op de rand van zijn veldezel zat en niemand kon de vlucht van zijn gedachten volgen en zelfs al had men die gedachten kunnen volgen dan nog zouden weinigen in staat zijn de dichterlijke waarde van die gedachten te vatten. Alleen zij die in sprookjes geloven zouden Jankel begrijpen. Want Jankel verwachtte in die dagen een wonder. Ja, niets minder dan een wonder.

Ach, peinsde hij, dat portret is niet toevallig in handen gekomen van de kapper en niet toevallig heeft hij 't me ten geschenke gegeven. Het was een teken.

Kijk, wilde het portret zeggen, ergens wacht er op jou een veilige haven, een vrouw die gevlucht is en die je slechts behoeft te schrijven om antwoord te ontvangen. Is het niet zo, dat sommige mensen dwars door de Goajirawoestijn lopen alleen maar omdat ze

aan de andere kant een land van melk en honig verwachten, dat wordt aangekondigd door het kraaien van een haan?

Het hanegekraai, een foto van een onbekende, een ontmoeting, schijnbaar toevallig, een woord, dat kunnen allemaal tekenen zijn, tekenen die gewone en banale mensen veronachtzamen maar die een geheimzinnige boodschap hebben voor de man, die de tekenen verstaat.

Iedere dag liep de postbode in zijn bruin slobberig pakje, de wijde broekspijpen om zijn magere zwarte benen slierend, de limonadetent van Jankel voorbij. En iedere dag weer vroeg Jankel aan de bode: ‘Is er een brief?’ En iedere dag keek de postbode quasi ernstig in zijn tas, schudde zijn zwarte tronie, ontblootte zijn witte tanden in een vriendelijke grijnslach en keek al begerig naar het glaasje ijskoude limonade dat Jankel hem dagelijks aanbood.

Eens, de tong langs de lippen wrijvend, het glas tevreden neerzettend, vroeg de postbode: ‘Van wie verwacht je toch een brief?’ En toen, glimlachend, begrijpend en fijngevoelig fluisterde hij: ‘Aha, una mujer?’ Een vrouw, en met de zwarte wijsvinger als een stokje naar boven gestoken waarschuwde hij vriendelijk, en z'n ontroering verbergend zei hij: ‘Ay hombre, een man als jij Jankel, ay hombre.’

Sinds die tijd keek de postbode bij het inladen van zijn zak met brieven nieuwsgierig naar de brief voor Jankel, maar die brief is nooit gekomen.

Op den duur heeft Jankel het geloof in het wonder dat moest komen verloren. Tenzij de wegen van de mensen nog kronkeliger zijn dan we denken. Want eens vertelde iemand, dat er in een achterbuurt van New York twee oude mensen wonen die vroeger beter dagen kenden en op een oud kastje stond een portret van een meisje. Maar och, 't zal niet hetzelfde portret zijn geweest. De mensen heten Goldschmeding en men zegt dat het meisje op het portret een dochter was, die, nu ja, als zoveel anderen indertijd verdween.

Wel, zand erover. Je spreekt heden ten dage niet meer over die dingen.

En hoe het Jankel ging? O, uitstekend. Hij heeft een prachtige zaak. Hij maakt het beste ijs van het hele eiland.

De ziekenbezoeker

Hein sloeg van tijd tot tijd zenuwachtig de handen in elkaar. Hij keek met half toegeknepen ogen naar Tilly, Mathilde zoals ze zich begon te noemen, zich afvragend of zij dezelfde Tilly was die hij, in Delft nog, leerde kennen voordat abrupt, door de dood van vader, een einde aan de studie kwam. Toen was hij een jong student, rijk, zoals de mensen dachten en leek een begerenswaardige partij voor een meisje uit een winkel, die van onder tot boven was gevuld met wat bedrieglijk Delfts blauw werd genoemd.

Delfts blauw spotte hij en herinnerde zich een tuinkamer van een tante, die een huis aan de Vecht bewoonde, waarvan de muren met Delfts blauw betegeld waren. Het was niet dat klinkende, dat heldere en tegelijk je in een droom van kleur opnemende blauw van de heel grote periode, maar het iets valere toch nog altijd verrukkelijk blauw van toen de neergang al was begonnen.

Hoe ontzaglijk ver verwijderd leek dat blauw van het ordinair fabrieksgoed dat aan even ordinaire toeristen werd verkocht in de winkel van Tilly, waarin hij - God mag weten waarom - eens naar binnen liep.

Was 't om een gekke pijpekop te kopen voor een

vriend? Hij wist het niet meer. Maar toen was 't begonnen. Een slank meisje in een winkeltje met namaakrommel leek net geschikt voor een avondje uit naar een donker bioscoopje. Er volgde een glas wijn in een verlaten kroeg. Een etentje in Den Haag, een avond in Leiden. En toen een vraag, niets anders dan een simpel vraagje uit de rozerode mond van 't kind: ‘Je moet me eens aan een paar vrienden van je voorstellen?’ En hij, verlegen, beklemd, de gevolgen overwegend en onzeker, trachtte uitstel te verkrijgen. Dat uitstel duurde tot Daan, Kees en Piet op een avond, halfdronken, in een uitgelaten stemming in ieder geval, toevallig het kroegje bezochten waarin ze zaten.

Kort daarna kwamen de vier jonge kerels in de ban van het meisje, van dat kleine, rustige, pedante, vriendelijke en bovenal zelfbewuste burgermeisje uit een porseleinwinkeltje in een provinciestad.

Met toegeknepen ogen keek Hein naar zijn vrouw zoals ze door de kamer liep. Kijk, daar stond ze een ogenblik stil, silhouetterend tegen het harde licht dat door de ‘shutters’ viel, de vraag overwegend de houten zonneblinden te sluiten. Ze draaide zich om waardoor het felle licht op haar blote schouders spatte. Zo helder was dat licht, dat je de kleine donzen haartjes op haar schouders kon zien. Ze aarzelde en keek naar een vaas met bloemen, die op een glanzend gepoetste glazen tafel stond. Ze keek naar een vlek op het karpet. Daarna riep ze met haar luide stem - vroeger was haar stem zacht, ja bijna timide, totdat

ze ontdekte dat de bazige schepsels, die zich, waar ook ter wereld, tot de upper ten rekenen, schreeuwen moeten -: ‘Panchita! Panchitaaaaa!’

‘Espera un momento,’ mopperde Panchita in de keuken. Daarna hoorde Hein het geluid van grote sandalen over de gladde tegels van de gangvloer en Panchita, een oude heks van Indiaanse afkomst, sloop schijnbaar gedienstig naar binnen, onmiddellijk met scherpe oogjes loerend naar de vlek op het kleed, die haar door mevrouw werd aangewezen.

Zij boog de stroeve rug naar beneden. Je hoorde, dacht Hein, het kraken van de oude gewrichten en toen, wegzakkend in de knieën, begon ze met beide handen het kleed te borstelen en sissend te blazen met veel misbaar, zodat kleine wolpluisjes die ze zenuwachtig uit het kleed plukte, omhoogwarrelden. Al die tijd keek Tilly naar het op de grond gebogen Indianenvrouwtje terwijl het felle zonlicht op haar zachte ronde schouders uit elkaar spatte.

Tussen het Delftse winkelmeisje en deze Mathilde, rustig neerkijkend op de gebogen, stokoude, verpeesde Panchita, lagen, mokte Hein, tien jaar. Tien jaar. Meer niet.

‘Vertel me niet,’ zei Hein eens tegen een van zijn vrienden op een avond in de club Asiento, toen het daar helemaal leeg en doodstil was, zodat hij fluisterde, bang dat zijn woorden verder gedragen zouden worden op de passaatwind, ‘vertel me niet, dat een vrouw als een enkelvoudig wezen op aarde komt.

Neen, m'n jongen, ze komt als een veelkoppig serpent op aarde, maar het gekke is dat je, als je zo stom bent als ik en jij en iedereen, slechts een van die serpentekopjes ziet en op dat ene rotkopje raak je verliefd, voor zolang het duurt tenminste.'

'Klets niet, neem nog een whiskysoda,' bromde de collega.

De jongen, naderbij gewenkt door wat luidruchtig knippen met de vingergewrichten, bleef op korte afstand staan van de twee zwetende macamba's, zoals de jongens de Hollanders met hun rode koppen noemden, de bevelen afwachtend die ze hem wilden toeschreeuwen.

'Twee splitjes,' riep Hein.

'Wat zei je van de vrouw in het algemeen?' vroeg de collega met zijn hand nerveus over zijn aan de borst plakkend overhemd strijkend. Hein zweeg.

'Hou je smoel maar,' zei de collega, 'ze belazert je natuurlijk. Dat doen ze allemaal. Hè' je gehoord...' en zich buigend naar het oor van Hein vertelde hij fluisterend het verhaal van een Indisch vrouwtje dat, getrouwd met een goeiige bullebak die als fuifnummer aan de bar van Pisca een speciale reputatie bezat, met een Schots officiertje van het Engels garnizoen op het eiland ervandoor gegaan was.

'Moet je denken,' lachte hij grommerig, 'dat ze ter wille van zo'n kilt-knulletje vier kinderen achterlaat. Jezus, wijven...'

De man rekte zich uit en wenkte ongeduldig de

bediende, die langzaam met twee glazen whisky en twee flesjes Canadian Club-soda op een zilveren blaadje naderde.

Hein dronk zijn glas leeg. Hij ergerde zich aan het geplak in de club. Aan de roddelverhalen van hele of halfdronken collega's, verhalen die hij sedert lang kende, die in enkele uren en dagen gemeengoed waren geworden, uitgekauwd en uitgespuwd door iedereen, zodat je op het laatst van die verhalen misselijk werd hoewel je tegelijk snakte naar nieuwe, kleine, onbegrepen bijzonderheden over het leven van anderen in het broeise gemeenschapje van achter keurige hekken opgesloten Hollandse olie-employés, wonend op een eiland dat plotseling aan de frontlijn lag.

Als altijd ging de dag in een onzekerheid van stilte over in de nacht, die plotseling zijn eigen onbestemd geluid liet horen van in het duister verborgen, geruchtmakende insekten.

Hij verliet de club en liep langzaam langs het water van het Schottegat, een vriendelijk laantje volgend, dat aan beide kanten beplant was met keurige palmbomen, die kunstmatig in leven werden gehouden met uit Zuid-Amerika aangevoerd zoet water.

Er wandelden een paar eenvoudige vrouwen langs de weg. Ze liepen daar als onrustige Scheveningse vissersvrouwen na de storm, met de pink aan de rood geverfde, in het geblanket gelaat weggezonken angstmond. De wind verkoelde de hete schouders. De op het eiland deftig geworden volksvrouwtjes keken uit

naar de schepen, die moesten binnenvallen. Tenzij... Op de top van een berg hingen aan een hoge mast een paar ballen. Nog was het sein vanuit zee zichtbaar.

Tegenover het zwembad hield hij stil om naar het somber en dreigend silhouet, gevormd door de hoge rotskammen ter zij van het stille en diepe water, te kijken. Dat water was ruim genoeg om er een grote vloot van kostbare schepen in op te bergen. De ondergaande zon verlichtte met haar stralen de met dor gewas begroeide heuvels, waardoor het bijna mogelijk werd planten te zien, woekerend op het gesteente en de verweerde muren van een fort, dat daar eeuwen geleden werd gebouwd.

Hij hield in het geheim van dit landschap. Je moest tegen niemand zeggen dat je van dat landschap hield, dat het een deel van jezelf was geworden. Je moest in deze streken altijd zeggen, dat je het leven op het eiland ondraaglijk vond. Je moest je voelen als opgenomen in een strafkolonie, als een beklagenswaardige, als een verdoemde, uitsluitend gekomen om geld te verdienen, om hier tijdelijk slechts, vooràl tijdelijk, te werken.

Hij herinnerde zich Almers, de vriend van zijn vader, die, 't was nog in Delft, eens met hem kwam praten.

‘Ja Hein,’ zei Almers door de neus pratend, ‘als vriend van je vader ben ik heel erg met je lot begaan. 't Is allemaal zo tegengevallen. We wisten dat hij

tegenslagen had gehad. Wie heeft ze niet?' vroeg hij. 'Dit is een crisis. Een wereldcrisis. Maar dat er niets zou zijn, dat jij...' De man wreef nerveus met zijn lange benige hand over zijn spitse knie, 'dat jij zonder middelen van bestaan zou blijven...' Hij maakte zijn zin niet af, beseffend dat hij het jongmens de toestand nu wel duidelijk genoeg voor ogen had gesteld.

'Maar als je eens,' vervolgde Almers, 'ja, ja, je moet m'n voorstel goed overwegen, Hein, heel goed, daar sta ik op, neen, neen, je moet er niet dadelijk op ingaan, je moet het niet zien als een soort - hoe noem je dat? - als een soort uitweg maar meer als een mogelijkheid, zie je... als je nu eens naar Curaçao zou gaan?'

Almers wiste zich het zweet van het voorhoofd. Het hoge woord was eruit.

'Ik weet zeker als je solliciteert, dat ze je nemen. Met beide handen. Dankbaar zullen ze zijn. Ja, waarachtig dankbaar. Je hebt er drie jaar studie op zitten. En als je nu eens vier jaar werkt en je spaart en spaart dan heb je middelen genoeg om terug te keren en je studie af te maken.'

De jongen, ontwakend uit de lethargie waarin hij verkeerde nadat zijn vader was gestorven en nadat bleek dat het ouderlijk bedrijf waarop hij zo trots was, aan de rand van de financiële ondergang stond, werd getroffen door het woord Curaçao.

Mijn God, een eiland! Een eind weg. Hij wist nauwelijks waar het lag op de kaart. Een eiland waar

niemand je kende. Waar niemand je na zou wijzen en zeggen zou: ‘O, da's Hein, je weet wel, die Hein wiens ouwe heer op tijd eruit gestapt is.’

Holland was zo klein geworden. 't Holland van de crisisjaren. Van verflenste mensen, die geen hoop meer hadden en wachtten op, ja op wat eigenlijk? Hij moest weg, weg, dan maar zonder de studie, die hem boeide maar die geen levensnoodzaak was, af te maken.

Drie maanden later voer hij aan boord van de Costa Rica naar het eiland Curaçao, samen met Tilly die zijn vrouw werd, omdat ze, in zijn leven toen, het enige steunpunt vormde. Hij vertelde haar, als aarzelend aanloopje tot een definitief afscheid, de plannen van zijn vaders vriend en tot zijn verbazing wist ze dat afscheid te veranderen in een even definitief begin. Hij had in die dagen het gevoel niet zelf te leven maar te worden bestuurd door een geheimzinnige macht achter hem, die hem zijn daden fluisterend voorschreef. Sterke kerels zouden die geheimzinnige stem een onverbiddelijk neen hebben toegeschreeuwd. Maar Hein had nu eenmaal geen sterk karakter.

Bovendien maakte ze door haar schitterend talent zich aan iedere omgeving aan te passen, ondanks haar Delfts accent, haar armoedige, kleinburgerlijke afkomst, haar beperkingen en tekortkomingen, een goede indruk en tot z'n verbazing bemerkte Hein, dat hij zijn bruid aan eigen familie kon voorstellen zonder te stuiten op meewarige afkeuring of pijnlijke goede raad.

Aan boord van het schip, Hein was zich het afscheid van het goede leven nog in sterke mate bewust, begon Tilly haar grote opmars naar de kapiteinstafel.

‘Wat zie je in 's hemelsnaam in zo'n volgevreten proleet?’ vroeg Hein, niet in staat haar denken te volgen, haar ambities nog niet peilend.

De kapitein, ouder en wijzer dan het jonge stel, glimlachte en liet goedmoedig het vrouwtje met haar lief en gaaf snuitje, haar keurig gekapt hoofd en kokette maniertjes aan zijn tafel toe.

‘Die twee zien we nog dikwijls terug aan boord,’ zei de kapitein tegen de dikbuikige dokter, die uit pure verveling in zijn hut uit schildpad vogeltjes sneed.

‘Let eens op dokter, over een poosje komen ze dineren met de directeur van de olie. Let 's op.’

De scheepsdokter, vervet, verluierd en verliederlijkt, knikte. De kapitein schepte een kinderlijk vermaak in het uitspreken van voorspellingen.

‘Voor mijn part,’ dacht de dokter, ‘verzuipen ze zich in het Schottegat.’

Op het eiland gekomen leerde Tilly snel en degelijk de kunst van het klimmen langs de ladder van de goede werken. Hein, daarvoor niet in de wieg gelegd, geboren met een zilveren lepel in zijn mond, werd haar een stil verdriet, een man die ze langzaam maar zeker ging minachten.

Wat was er nu toch eigenlijk overgebleven van die vriendelijke, zachte, aardige student uit de Delftse jaren? Dat hij zijn studie niet beëindigd had door de dood van zijn failliete vader nam ze hem niet kwalijk. Maar dat hij nu, juist nu het erop aankwam, zo links, zo onhandig was, zo kortzichtig in de keuze van zijn vrienden, juist nu hij met sprongen vooruit zou kunnen komen, dat maakte haar eerst verdrietig en daarna opstandig, totdat, goddank, in haar huis midden tussen andere kleine huizen, de grote vriend binnenstapte, die haar troostte als Hein, zwetend op het fabriekskantoor, zijn prutserige werk deed, beloerd door kleurlingen die afgunstig zijn sullige opmars naar het chefbaantje volgden.

Toen de Costa Rica de haven van Willemstad binnenvoer keken Tilly en Hein, met de ellebogen steunend op het ronde hout van de scheepsreling, verrukt naar de popperige, rood en geel en blauw geschilderde huisjes langs de kade, naar de wirwar van zeilboten, goedig leunend met de boegsprieten over het steen van de wallekant en toen ze de mensen zagen, de bruine, blanke en gele mensen van het eiland dacht Hein bijna jubelend: ‘Dit is het!’

Dat gevoel van jubel, 't gevoel werkelijk in een andere wereld te zijn gekomen, in een echte nieuwe wereld, die niet helemaal nieuw was want de bouwtrant van sommige huizen herinnerde aan vormen bekend uit eigen land en de taal, die je hier en daar

hoorde op straat, leek op Hollands, dat gevoel verliet hem niet toen hij eenmaal aan land was.

Zelfs een gewichtig doende employé van de oliemaatschappij, die hem namens de afdeling personeelszaken afhaalde, voor zijn koffers zorgde en Tilly de hand drukte alsof ze een oud vriendinnetje was, dat je meelijdend, neerbuigend behandelde omdat ze maar de vrouw was van iemand met een minimaal salaris, hinderde hem niet.

In het stadje gekomen probeerden ze zich te bevrijden van het begeleidend insekt dat naast hen liep te babbelen en zelfs niet tot zwijgen kwam toen ze, koelte zoekend op een terras, naar stilte snakten in die felle, bonte wereld, zo verrassend na dagen en weken op zee. Het praatte maar over de Isla, de fabriek, de Maatschappij. En terwijl Hein inwendig mopperend vaststelde, dat die kerel zijn Maatschappij als iets heiligs beschouwde, knikte Tilly na iedere uitbarsting van aanbidding, even instemmend als stralend.

Toen kwamen ze op het fabrieksterrein. Er was een kantoor. Er was een chef, een nog hogere chef, een opperchef, een chef van de opperchef, een chef van de opperchefs, een adjunct-opperchef en een avontuurlijk mannetje in een gekreukeld pak, die met een ontzettend Haags accent sprak en die de opperchef van de adjunct-opperchefs bleek te zijn.

In dat wereldje van chefs en hogere chefs, van technici, organisatoren, laboranten en boekhouders zocht Hein, hoewel links van aard toch beminnelijk

en sociaal, zijn weg, van tijd tot tijd pijnlijk op de tenen van anderen trappend, die hem zijn onhandigheid vergaven omdat Hein nu eenmaal zo'n aardig, zo'n leuk, zo'n keurig vrouwtje had, dat op een clubfeestje, een zondagochtend in het zwembad Pisca of waar dan ook een soort veldboeket van louter beminnelijkheid was en zo precies haar plaats wist.

De oorlog brak uit. En met die oorlog ontstond die vreemde en onzekere tijd waarin het leek of alles bij het oude bleef hoewel de band met Holland was doorgesneden. In die dagen begon het inzamelen van gelden voor de aankoop van spitfires. Men zocht aarzelend naar voorwendsels voor het houden van kleine feesten in deze barre tijden. En in het vinden van die voorwendsels was Tilly, die zich in die dagen Mathilde ging noemen, een vrouw die haar weerga niet kende. Ze werd een spil, ja, de spil van het sociale leven in deze duffe gemeenschap van jaloers Hollands provincialisme, dat zich bedronk aan goede zaken.

De Duitse onderzeeërs trokken een kordon rond het eiland. Toen zonken de schepen in de nacht. Schepen bemand met kerels die men kende. Het eiland werd in volslagen duisternis gehuld. De schepen bleven in het Schottegat liggen omdat de manschappen weigerden uit te varen, eisend dat men eerst veiligheidsmaatregelen moest nemen. Er volgde een staking, door enkelen verraad aan de goede zaak genoemd. Zij eisten maatregelen. Maar de overheid

kon onmogelijk de tientallen stakende zeelieden in een gevangenis stoppen, die nauwelijks ruimte bood aan een paar landerige boeven, die overdag met karretjes door de stad zeulden, vuil ophalend bij de mensen.

De overheid kon moeilijk kapiteins van zeeschepen achter vuilniswagens laten sjouwen. Wat zou het negervolk van het eiland lachen. De overheid, nooit onpartijdig en eerlijk, stond voor een moeilijke opgaaf.

In die dagen verrichtte Hein, joviaal, vriendelijk, wonderen van overleg en bracht verbolgen zeelui en even verbolgen zich achter vaderlandsliefde verschansende opperchefs, tot rede en begrip, zodat men hem een waardevolle kerel ging vinden. Een man die men in deze tijden als sociaal wachtmeester, kenner van mensen, kon gebruiken.

Van toen af was de staking voorbij, slechts een handvol doodgewone Chinezen bleef volhardend strijden achter het prikkeldraad van een overhaast geïmproviseerd concentratiekamp, totdat ook aan die strijd op een droevige morgen met veel doden en gewonden een einde kwam.

En zo zat nu deze Hein, deze levende schakel tussen stervende zeelui en de onpersoonlijke Maatschappij op een stijf stoeltje naar zijn vrouw te turen, die nadenkend voor een venster stond, zich bezinnend op een komend feest.

Er werd op de deur geklopt. Een lange zwarte kerel

met een hamer en een zakje met spijkers in de hand kwam de kamer binnen.

‘Waar moet het schilderij hangen, madam?’ vroeg hij in het zangerig Engels, dat de mensen op de Bovenwindse Eilanden spreken. Tilly, geen antwoord gevend, liep naar een ander vertrek en keerde zwijgend terug met een ingelijst prentje, dat ze kort geleden cadeau gekregen had.

‘Kijk,’ zei ze, ‘daar moet het hangen,’ wijzend naar de wand.

‘Ja, daar,’ bevestigde Hein.

De zwarte man knikte. Hij likte lang en omzichtig aan de spijker, die hij, nat van speeksel op de kozijnrand van het raam legde. Hein ergerde zich aan het verbod om in een huis van de Maatschappij een schilderijtje te mogen ophangen. Je mocht blij zijn dat ze je vrijlieten in de keuze van eigen wandversieringen. Tilly ging naar de keuken.

De twee mannen, nu alleen in de kamer, hoorden haar stem in het achterhuis zonder haar woorden te kunnen onderscheiden. Hein tuurde naar de langzame bewegingen van de zwarte man.

Hij vroeg plotseling: ‘Hoe lang werk je al bij de Maatschappij?’

De man, in zijn tas zoekend naar een steenboor, richtte zich uit zijn gebogen houding op en antwoordde: ‘Vijf jaar, sir, yeah... vijf jaar,’ herhaalde hij zuchtend.

‘Wat deed je voor die tijd?’ vroeg Hein.

‘Ay,’ zei hij, de rode tong tussen de dunne, bijna zwarte lippen bewegend, ‘ik was timmerman op Sint Maarten, sir. Sint Maarten is mijn eiland. Bent u er wel eens geweest?’

Hein schudde het hoofd.

‘Ay,’ vervolgde de man, die de steenboor eindelijk had gevonden, ‘ay, op Sint Maarten is alles anders dan hier. Het is koeler bij ons. De zee bij ons is mooier dan de zee hier. Op de heuvels groeien,’ zei hij op een toon alsof hij zelf door de herinnering aan zijn eiland werd ontroerd, ‘op de heuvels groeien bloemen. Bloemen zo groot als een vuist. Als u ooit tijd hebt dan moet u eens naar Sint Maarten gaan. 't Is een paradijs, mister. Een paradijs!’

‘Waarom heb je 't paradijs verlaten?’ vroeg Hein lachend.

De man maakte met zijn magere hand een paar bewegingen in de richting van zijn mond en trok de schouders op.

Er brokkelde een stukje steen van de muur af. De man keek een ogenblik nijdig om.

‘Op mijn eiland,’ vervolgde hij, de steenboor draaiend tussen de vingers, ‘trekken de mannen weg om ergens anders geld te verdienen. Je laat je vrouw en kinderen achter in het paradijs om in Cuba, Miami, New York of op schepen te werken. De mannen bij ons sturen iedere maand geld naar huis. En je denkt, dat je een goed man bent,’ zei hij glimlachend, ‘maar als je het mij vraagt, ben je een stommeling. Want

alleen stommelingen verlaten het mooiste eiland van de wereld, de liefste vrouw en een troep beste kinderen.'

Hij zette de punt van de boor nijdig in de muur en draaide het metaal in de weerbarstige steen, als wilde hij afrekenen met die verrekte muur.

Tilly kwam binnen en vroeg uit de hoogte: 'Bent u nog niet klaar, timmerman?' geprikkeld als zij was door die onmogelijke gewoonte van Hein om met de eerste de beste neger aan te pappen. De man schokte met zijn schouders. Zij zag zijn gespierde schouders bewegen onder zijn bezweet hemd. Hij boorde nijdig verder, dieper die verrekte muur in. Een fijn stof verspreidde zich over de gepolijste vloer.

'Ik stap op,' zei Hein, 'ik moet naar de kliniek.'

'Maak 't niet te lang,' zei Tilly, 'je kunt niet wachten op het sterven van iedere scheepskok of bootsman.'

Hein sloeg nijdig de deur achter zich toe en liep door het voortuintje. Het was nu bijna avond. Over enkele ogenblikken zou de dag wegglijden in de nacht. Die snelle overgang tussen dag en nacht wekte keer op keer zijn verbazing. Het ontbreken van een schemering maakte hem zijn vreemdeling-zijn bewust.

Hij keek naar de open vensters van zijn huis. Hij zag het kunstmatig in leven gehouden grasmatje in de tuin en de verdorrende haag van de buren.

Hij stapte in de auto. De motor bromde onder de

kap van de wagen. ‘We moeten beslist een nieuwe auto kopen,’ had Tilly gezegd. ‘Jawel, jawel,’ zuchtte Hein, denkend aan het eeuwig geldtekort. De neger met zijn steenboor keerde terug in zijn herinnering. De beroerdigheid was, dat in het paradijs geen geld verdiend werd. In het echte paradijs is beslist geen effectenbeurs, grinnikte Hein.

Enkele minuten later was het donker. Hij hield ervan dwars door het stikdonker van de nacht te rijden, vertrouwend op het uiterst zwakke schijnsel van zijn met zwarte stof omhulde koplampen. De kans op een tegenligger te botsen was gering. Bijna niemand waagde zich 's avonds op straat. In het duister leek het eiland stiller, geheimzinniger en groter.

Het leven in de donkere stad prikkelde hem. De schimmen van mensen, de flauwe omtrekken van huizen, de weliswaar verboden maar alom aanwezige schamplichtjes, het geluid van stemmen langs het aardedonker van de weg, al dat geheimzinnige en vage aanwezig zijn van dingen, mensen en beesten, gaf hem het gevoel te kunnen ontvluchten aan zijn dagelijks bestaan in het weergaloze zonlicht van het eiland.

Voorzichtig sturend, turend in het donker, zocht hij de weg. Hij stopte voor de kliniek, gevestigd in een oude patriciërswoning vertimmerd door de dokter, die behalve geneesheer en directeur tevens eigenaar was van het ziekenhuisje, waarin voornamelijk zeelui genezing zochten.

Hij liep, tastend de weg zoekend, naar de ingang van de kliniek. Door een zwarte sluis van donkere gordijnen kwam hij in het gebouw. In de lege gang brandde hier en daar een enkele lamp. Hij bleef, zelfs door dit spaarzaam licht verblind, een ogenblik staan. De ziekenhuislucht wekte een gevoel van misselijkheid op. Aan het einde van de gang liep een man in een gestreepte pyjama. Hij herkende de stuurman van een tankboot. Hij groette. De stuurman groette vriendelijk terug.

‘Ik moet u iets laten zien,’ zei hij grijnzend.

Een zuster, groot, struis, door en door Hollands, liep op hen toe. ‘U kunt de dokter niet spreken,’ riep ze vanuit de verte, ‘u zult zeker een half uur geduld moeten hebben. Hij is met een operatie bezig.’

Er sloeg een deur toe. De stuurman keek bits de bedillerige zuster na.

‘Kom toch mee,’ zei hij, ‘ik moet u beslist iets laten zien.’

Onverschillig liep Hein achter de man aan, denkend: als je toch moet wachten dan is het beter in gezelschap.

‘'t Staat in de zaal,’ zei de stuurman. ‘'t Is een kistje. 't Is vanmiddag gekomen. U moet het beslist eens zien.’

De zaal was een ruime ouderwetse wachtkamer. De wanden, voor zover niet met grote, tot de zoldering reikende spiegels bedekt, waren versierd met oude

prenten. De grote glazen lamp boven de mahoniehouten, krullerige tafel was niet ontstoken. Op tafel glom een waxinelichtje, dat een dromerig schijnsel verspreidde en naast dat licht stond een geopend kistje.

De stuurman, lopend patiënt maar nog niet volledig van zijn verwondingen genezen, scharrelde, in het halve donker wat onzeker, door de grote kamer in de richting van de tafel en riep met een kinderlijk opgewonden stem: ‘Daar staat 't nu. U moet het zelf zien om het te kunnen geloven. De dokter heeft 't in beslag genomen. 't Is van een zeeman die een paar dagen geleden werd opgenomen. Hij heeft de pest in omdat hij z'n kistje kwijt is,’ giechelde de stuurman. ‘Maar kom toch dichterbij?’

Hein aarzelde. Hij keek naar de man die hem binnen de lijst van een reusachtige spiegel langzaam naderde. Wanneer de kamer helder verlicht was zou hij op die naderende gestalte geen acht hebben geslagen. Hij zou gedacht hebben: ‘O, dat ben ik. Ik zie er nog goed uit.’ Maar in dit schemerlicht herkende hij nauwelijks zijn spiegelbeeld.

‘Wie is die vervallen, vermoeide kerel eigenlijk, die daar recht op me toeloopt?’ vroeg hij zich af.

‘Kom nu 's,’ riep de stuurman ongeduldig, ‘en kijk 's wat er in het kistje zit.’

Hein liep naar de tafel en de stuurman, het waxinelicht opheffend, boog zich over drie ineengeschrom-

pelde mensenkopjes, die in het met zand gevulde kistje lagen.

‘'t Haar is verdomme nog echt,’ zei de stuurman. ‘'t Zijn echte kopjes, kinderkopjes zou ik zeggen. Ze laten ze in heet zand in elkaar schrompelen. De beenderen peuteren ze eruit. Hei-je ooit?’ zuchtte hij.

Hein keek naar de drie kopjes van Indianen in het kistje met zand. Hij streelde heel voorzichtig over het dode haar en keek in bijna levende, wijd geopende oogjes, weggezonken in de gelooide huid.

‘In de buurt van Belem,’ zei de stuurman, ‘kan je ze voor een dollar 't stuk kopen. De regering heeft 't verboden. Maar een dollar is daar een hele som, snap je? Voor een dollar roeien ze desnoods een hele stam uit. 't Moet,’ vervolgde hij een der kopjes uit het zand lichtend, ‘een heel karwei zijn om die kopjes te prepareren.

‘Kijk, de beenderen halen ze eruit - hier, voel maar - en dan laten ze het hoofd in het gloeiende zand verschrompelen. Handig, hè? Als je 't mij vraagt: ik vind een dollar niet te veel. Lollig om thuis te laten zien. Als we tenminste ooit thuiskomen,’ zei de stuurman, het kopje in het zand werpend bij de andere kopjes.

Op de bovenverdieping kraakte een deur. Iemand rammelde met scharen en messen in een stalen bak. De treden van de trap kraakten. In het schemerlicht zagen Hein en de stuurman de witte gestalte van een verpleegster naderen. De zuster herkende Hein. Ze

keek hem een ogenblik geschrokken aan, toen fluisterde ze in het voorbijgaan bijna driftig: ‘U bent te laat gekomen. Hij is net gestorven.’

‘Wanneer komt de dokter?’ vroeg hij.

‘Over een paar minuten.’

De zuster sloeg geërgerd de deksel van het kistje met de schrompelkoppen dicht en keek woedend naar de stuurman.

‘Idioot,’ mompelde ze.

De stuurman lachte als een verlegen schooljongen. Om de aandacht af te leiden zei hij: ‘Dus da's afgelopen. Nu ja, verdomme, brandende olie, wat wil je? Pech!’

Tussen de gestorven zeeman en de ziekenbezoeker van de Maatschappij was in die dagen een eigenaardige verhouding ontstaan. De zeeman, opgepikt met een ploeg andere kerels nadat hun schip in vlammen was ten onder gegaan, was niet bij machte om te praten. Zijn gezicht ging onder een laag linnen schuil. Zijn ogen waren niet met zwachtels bedekt. Zo lag die oliestoker uit Rotterdam in het bed van de kliniek. Onbeweeglijk. Eenzaam. Wachtend op het einde, dat naar de dokter verzekerde, niet onvermijdelijk hoefde te komen.

Toen er nog hoop was ging Hein dikwijls naast deze stomme man zitten en bemerkte, dat een mens geen woorden met de mond behoeft te vormen maar vragen met de ogen kan stellen en met de ogen antwoord geven kan.

Zoals gewoonlijk ging Hein naast het bed zitten en praatte op die brede, geruststellende toon, waarvan hij het geheim bezat.

Al spoedig las hij in de donkere, verstandige ogen van de zeeman dezelfde vraag, die hij zich al maanden, ja, al meer dan een jaar stelde, die idiote vraag naar het waarom, naar de zin van dit ontzettend lijden.

Hun gesprekken kregen een grotesk karakter.

Als Hein opgewekt zei: 'Wel, je kan die pil hier best vertrouwen, die is van de bovenste plank en wat er nodig is voor jou, dat stelt de Maatschappij ter beschikking,' dan antwoordden de ogen: 'Vertel me liever waarom ìk werd uitgekozen om als zeeheld te verrekken van de pijn?'

Hein vervolgde opgewekt: 'Als je nagaat, dat we nu voorgoed aan de winnende hand zijn, dan kan je aannemen dat je over een jaar, nou,' aarzelde hij, 'over twee jaar, rustig in Rotterdam op je bovenhuis zit. Die rotmoffen hebben lelijk de beest uitgehangen in die stad, maar aan de andere kant is er een hoop over.'

De ogen vroegen dringender antwoord op een vraag, waarop niemand antwoord weet. Hein praatte verder en verkortte zijn zinnen tot simpele steekwoorden: 'Haringkar, borrel, kinderen, een jaar aan de wal,' en steeds bleef die vraag, waarop geen antwoord mogelijk is.

De volgende dag waren de ogen veranderd. Ze

zeiden: ‘Kijk grote, gezonde, dikke vent, hou nu je kiezen op elkaar, want gisteren vroeg ik je waarom ik hier in bed lig en jij niet, maar vandaag weet ik 't antwoord.’

In de ogen van die man was een eigenaardige kracht aanwezig, die hij op de ziekenbezoeker namens de Maatschappij wilde overbrengen, hoewel Hein, die de oorzaak van die kracht niet kende, steeds onrustiger werd. Kijkend in de ogen van die stomme man was het hem alsof hij zelf in de plaats trad van de man, zoals hij gisteren was, toen hij de schok nog niet te boven was van iemand, die er nooit rekening mee hield dat hij zou worden weggehaald.

De dag daarop hield de man zijn ogen gesloten totdat Hein kwam. Ten slotte zei hij met zijn open ogen: ‘'t Is verbazend aardig van je, dat je even bent gekomen, oude jongen, maar je ziet, dat het geen zin meer heeft want ik ga ertussenuit.’

Nu zouden die heldere ogen zich niet meer openen. Zonder opzien zou de olieman begraven worden, Hein zou zijn naam noteren, en, wie weet zou eens die naam prijken op de een of andere steen ter herinnering aan de man die voor de vrijheid van zijn land om het leven kwam.

Met z'n hand op de kist met schrompelkoppen stond Hein in de donkere zaal, wachtend op de oude dokter. Hij hoorde hem, zonder hem te zien, dichterbij komen. De oude man in zijn witte jas stond voor hem.

‘Jammer, dat je te laat bent gekomen,’ zei de dok-

ter. ‘De rest van de bemanning wordt erdoor gesleept. De koksmaat zal waarschijnlijk een been moeten missen en de stuurman...’

‘De stuurman heb ik ontmoet.’

‘De stuurman kan over een week gaan varen, de boffer.’

Hein trok de schouders op.

‘Je moet me niet kwalijk nemen,’ zei de dokter, ‘ik moet nog enkele andere zieken bezoeken.’

‘Is hij,’ vroeg Hein aarzelend, ‘rustig gestorven?’

‘Heel rustig,’ zei de dokter zacht. ‘Tot het laatste toe keek hij me met zijn glanzende ogen aan. 't Zou me niet verwonderd hebben,’ zei de dokter zijn hand langs zijn brede met stoppels bedekte kind wrijvend, ‘als bij wijze van spreken onder zijn zwachtels een glimlach speelde. Sommige mensen sterven schoon.’

De dokter keerde zich om. Hein tastte langs de muur van de gang om zijn weg naar buiten te vinden en eenmaal op straat - voor het hospitaal lag een plantsoentje met enkele in de wind ruisende bomen en bloeiende heesters -, trof hem een geur die hem herinnerde aan lang geleden, aan de maand april in Holland, wanneer de rode kaarsen van de kastanjes bloeien.

De motor van zijn auto trok langzaam op en stapvoets rijdend door het donker keerde hij naar huis terug. Door het open venster hoorde hij de stem van Mathilde, die een telefoongesprek met een vriendin

voerde, ter voorbereiding van een verrukkelijke picknick op zondag voor de zeelui.

‘De chef komt ook,’ hoorde Hein vanuit de verte en hij werd bitter gestemd door de vreugde, die zo onverholen uit haar woorden klonk. De telefoonhoorn werd op de haak gesmeten. Hij trad binnen en luisterde naar het opgewekt neuriën van zijn vrouw.

De overtocht

In het licht van de reusachtige op de brug staande schijnwerpers hadden de golven een bruinachtige kleur.

‘'t Is,’ zei Mandel tegen de kleine in een dekstoel weggezakte Pereira, ‘alsof we land naderen.’

Pereira naar voren buigend, waardoor het felle licht zijn kroon van dunne, grijze haren omspeelde en zijn kopje nòg vogelachtiger en spitser werd dan gewoonlijk, keek met scherpe oogjes aandachtig naar de golven. Toen snoof hij de lucht op en een kleine hand opheffend zei hij: ‘Je ruikt land, Herr Mandel, je ruikt het.’

De twee mannen bleven stil naast elkaar zitten. Op de brug liep rustig een zeeman af en aan. Een enkele maal zich tussen de stralen van de schijnwerpers bewegend, wierp hij over het promenadedek een lange, zwarte schaduw. Piepend opende de deur van de kombuis. Een kok, gekleed in een onnoemelijk vuile witte jas, trad naar buiten. De man keek over de zee en rekte zich vervolgens luid geeuwend uit. Daarna keerde hij terug in de kombuis. De stalen deur met moeite sluitend.

Een warme wind woei uit oostelijke richting over de Santa die rustig over de lange golven van de

oceaan stoomde. De passagiers sliepen, moe van even eindeloze als zinloze gesprekken, moe van kaartspelen zonder inzet en kibbelpartijen zonder doel. Alleen Mandel en Pereira bleven aan dek, genietend van de frisse passaatwind en hopend dat ze, als de matroos aan boord van de La Pinta, een vuur op een eiland zouden zien, ten teken van menselijk leven.

Ze wisten geen van beiden meer precies wie eigenlijk het eerst dat gesprek over Columbus begon. Of ja, ja, toch wel. Mandel merkte immers op, dat ze de route volgden die ook gevolgd werd door de drie scheepjes van Columbus, La Santa, La Pinta en La Niña. Toen had Pereira, Mandel herinnerde zich dit met grote stelligheid, de dwaze theorie geuit, dat de expeditie van Columbus een joodse aangelegenheid was. Mandel lachte om het denkbeeld dat slechts ontspruiten kon aan het brein van iemand, die zich aan het wrakhout van zijn jodendom probeerde vast te klampen, maar Pereira, erudiet bij uitstek, droeg wonderbaarlijke bewijzen aan voor zijn theorie en beweerde dat Rodrigo Sanchez, de boekhouder aan boord van Columbus' Santa, een jood was, een bewering die hij baseerde op de uitspraak van schrijvers wier boeken wellicht al lang verbrand waren. Misschien, gaf Mandel aarzelend toe, leek het aanvaardbaar dat de maraanse omgeving van een Spaans vorstenpaar een jood uit Genua een kansje gunde, maar een eigenaardige clausule in het testament van de zeevaarder, een sommetje nalatend aan een jood, kan niet

als bewijs worden aangevoerd voor de joodse afkomst van een Genuees, die zijn karveel naar Santa María noemde.

Nu, bijna vierhonderdvijftig jaar na die historische toch van Columbus, voer er weer een Santa María door de Caribische wateren met een troep joden aan boord. Wat dat betreft leek de theorie van Pereira even aanlokkelijk als toepasselijk.

‘Waarom, Herr Mandel, noemden de schepelingen het schuitje van Columbus La Gallega en waarom stond de grote zeevaarder erop het schuitje bij zijn volle naam te noemen: La Santa María?’ vroeg Pereira. Zichzelf antwoordend, vervolgde hij: ‘Was het niet om iets te verbergen? Een geheimpje? 't Onschuldig geheimpje van zijn jodendom?’

Terugleunend in zijn dekstoel ontvouwde Pereira zijn theorie, getiteld: ‘De ontdekking van Amerika als joods avontuur.’ Jaren geleden, als student op de Amsterdamse universiteit, begon hij over die merkwaardige zeereis een scriptie, die nooit beëindigd werd omdat hij noodgedwongen het boekenantiquariaat van oom Samuel overnam totdat de boekverbranders van Berlijn, de namaak-Savonarola's, z'n bezit in beslag namen. Ge kunt er een vuurtje mee stoken, zuchtte Pereira verbitterd. Een vuurtje meer of minder doet er niet toe. Vreemd, huiverde Pereira, in deze nachten moest hij steeds aan vuur denken.

‘Gelooft ge niet, Dr. Mandel, aan zielsverhuizing?’ vroeg Pereira onverwacht.

Mandel, nasoezend over de overeenkomst tussen hun reis en die andere reis van vierhonderd jaar geleden, schudde verbaasd het hoofd. Mijn God: zielsverhuizing! Wat een belachelijke vraag!

‘Ik herinner me, dat ik eens in 't een of andere vrome boekje iets gelezen heb over zielsverhuizing,’ zei Pereira.

‘Ge denkt nu,’ onderbrak Mandel grinnikend, ‘dat ge vierhonderd jaar geleden een joods kereltje waart, dat zich uit pure angst en vermommingszucht extra katholiek ging aanstellen om toch vooral maar in de gelegenheid te zijn namens Zion de Nieuwe Wereld te ontdekken?’

‘Neen,’ zei Pereira berustend, ‘och, neen, dat zou te veel eer zijn. Ik was alleen maar de matroos in het kraaienest op zoek naar een vuur in de nacht.’

Mandel trok de schouders op.

‘Je leeft maar één keer, goddank,’ zei hij.

‘Waartoe?’ vroeg Pereira.

Mandel zweeg. Probeerde Pereira hem weer uit zijn tent te lokken? Niet zo nieuwsgierig broeder. We reizen niet voor niets aan boord van een schip vol geheimen. Wees nu tevreden dat ik net doe of ik je geloof als je me wijs wilt maken, dat je vroeger een bloeiende zaak in pornografische boeken bezat. Kom, vraag niet te veel en laten we zwijgen over zulk soort zaken als het waartoe of het waarom.

‘Wel, je geeft geen antwoord,’ drong Pereira aan. ‘Er zijn er,’ vervolgde hij zonder enig antwoord af

te wachten, ‘die leven om op een dag iets groots te doen. Ik herinner me een man’ - ja, waarachtig de golven waren bruiner en de lucht die over het schip woei was beslist een landlucht afkomstig van een eiland, nog door duisternis aan het oog onttrokken, maar tòch nabij - ‘die alleen maar om iets groots, iets geweldigs te doen, een vurig teken aan de wand te schrijven, een signaal te geven aan wie maar horen wilde, de hele Rijksdag in brand stak...’

‘Van der Lubbe?’ vroeg Mandel, even verbaasd als ironisch.

Pereira knikte.

‘Je wilt me toch niet wijsmaken, dat je die Van der Lubbe hebt gekend?’ vroeg Mandel.

‘Neen, ik had hem graag leren kennen. Maar toentertijd was het een tikje moeilijk voor een jood op de publieke tribune van een Duitse rechtbank plaats te nemen. Ik ben nooit in Dimitrov of in Goering geinteresseerd geweest. Maar ik had wel graag die jongen willen zien, die jongen uit Leiden, die 's nachts door die bevuilde smerige gangen van het Rijksdaggebouw liep met armen vol takkenbossen en oude kranten en er de brand in stak. Ach, Herr Mandel,’ vervolgde Pereira zacht sprekend, meer tot zichzelf dan tot de ander, ‘de ogen van de matroos aan boord van de La Pinta traanden van het turen in de nacht en eindelijk zag hij een vlammetje, een brandende takkenbos, aangestoken nabij het strand van een eilandje, teken van menselijk leven. 't Was,’ vervolgde

Pereira, z'n saterkopje heffend naar het licht van de schijnwerpers, ‘een historisch vuur dat op die nacht gezien werd. Weet je,’ vervolgde hij nu luider en een beetje nijdig, ‘dat de man die het vuur zag, nooit met de eer ging strijken. Dat deed Columbus. Maar in ieder geval: hij zàg het vuur! Maar 't vuur dat Van der Lubbe ontstak werd door niemand gezien. Het brandde in het hart van een grote, grote stad, waar miljoenen mensen wonen en miljoenen sloten de ogen; terwijl de Goerings en de Dimitrovs een robbertje vochten om de eer, stond de ter dood veroordeelde, in kettingen geklonken, tandenknersend toe te kijken. Och,’ zuchtte Pereira, ‘wat jammer, dat ik niet in de gelegenheid was tijdens het proces vanaf een bank op de publieke tribune een eresaluut te brengen aan de man in de kettingen. Een halfblinde jongen,’ fluisterde Pereira, vreemd ontdaan, ‘de enige, die stom genoeg was te geloven, dat iemand zijn vuurtje zou zien.’

Mandel, op zijn lippen zuigend zoals hij duizenden malen deed op vergaderingen waarin opposanten vragen stelden, zocht naar een afdoend antwoord om de anarchist de mond te snoeren. Maar hij zweeg om zich niet tijdens de polemiek bloot te geven.

‘Ge zijt zonder twijfel,’ lachte hij ten slotte, ‘de enige handelaar in pornografische lectuur ter wereld, Herr Pereira, die de brandstichter van de Rijksdag bewondert.’

Pereira onderdrukte zijn gegrinnik en toen, op-

nieuw de lucht insnuivend, zei hij nogmaals met nadruk: ‘Herr Mandel, ik ruik land, let op m'n woorden, 't begint te stinken.’

‘Ik denk, dat we het land morgen zullen zien,’ zei Mandel.

‘Aan zien heb je niet genoeg,’ ketste Pereira terug, ‘aan land gaan, dat is wat anders. Aan land blijven, dat is de kunst.’

Denkend aan zijn debarkatie wreef Pereira behaaglijk met zijn rug langs het linnen van de dekstoel.

‘Wie weet?’ zei Mandel weifelend.

‘Och,’ mopperde Pereira, ‘ze zien ons aankomen. Een boot met joden. Wie wil er tegenwoordig nog joden hebben? Mijn God...’

Zo, tussen hoop en vrees slingerend, bemerkten ze nauwelijks dat iemand het tweetal naderde. Hij stond plotseling, zonder de praters in hun dekstoelen te zien, voor hen.

‘Maar dat is toch Helm, Herr Helm uit Praag,’ riep Pereira met zijn schelle stem uit.

De man, klein, gebogen, gekleed in een donker sjofel pak dat met veel strijken, stoppen en naaien door mevrouw Helm op peil werd gehouden, bleef staan, de vraag overwegend of hij zijn nachtelijke wandeling langs de dekken van het schip zou voortzetten of zich bij deze twee zou aansluiten om te praten over het weer, de warme lucht, de sterren, de mensen aan boord en... over het land aan gindse zijde van het schip. Want God, God, meneer Helm

uit Praag voelde met zekerheid: daar lag het land. Hij rook het. Hij meende het te hebben gezien. Maar hij durfde 't niet hardop zeggen. Moeder Helm, dat liefelijke, kleine, dappere vrouwtje lag in haar kooi te slapen. Hij durfde haar niet wakker maken.

'Dr. Helm,' zei Mandel, 'wanneer m'n zintuigen me niet bedriegen ligt op nog geen tien kilometer van het schip in het onmetelijk duister van de nacht een ver en vreemd land te wachten op de komst van de Santa en zijn miserabele passagiers.'

Mandel glimlachte om 't pathetisch woordgebruik dat hij, als vanzelf, toepaste wanneer hij Helm uit Praag ontmoette.

Helm zette zich op de punt van een dekstoel, die onder zijn vedergewicht een weinig naar voren helde zonder om te kiepen. Het mannetje, voorzichtig balancerend, keek van de een naar de ander met een gezicht alsof hij van zijn lotgenoten raad en troost verwachtte. Honderden malen had hij zichzelf en anderen gevraagd waarom hij, Dr. Helm uit Praag, een tandarts die nog nooit een vlieg had kwaad gedaan, in dit werelddrama was betrokken. Met zijn laatste handvol dollars en met zijn laatste zakje ruwe diamanten was hij aan boord gekomen van de Santa. En wat zou er gebeuren als ze straks niet zouden mogen landen? Zou het schip de steven wenden? Zou men terugkeren naar Spanje om ten slotte toch gedeporteerd te worden?

Met bijna in het donker oplichtende angstogen keek

hij naar de duistere zee en al kijkend meende hij, uit zee oprijzend, vaag zich aftekenend tegen de duisternis van de hemel, een kolossaal gebergte te zien. Groots, machtig en ontoegankelijk!

Een paar uren later waren de passagiers van de Santa zonder uitzondering op de dekken. Zelfs de oude mevrouw Baumgartner, een uitgeteerd mensje, voortgestuwd door haar angstig dochtertje, wier vogelkopje omkranst werd door kortgeknipte, al grijzende haren, hield zich met moeite vast aan de reling, turend naar het bergland. Tot aller verbazing zagen de reizigers, dat die kust volkomen verlaten en onbewoond was. Als geweldige landplooien stegen de met lage bossen overdekte bergen wier flanken hier en daar door losgewoeld gesteente kaal waren, uit de oceaan op. Nergens, noch aan de voet van dat gebergte, noch op de hellingen was ook maar het geringste spoor van enig menselijk leven te bekennen. De zon wierp vanuit het oosten over het woeste landschap een geweldig licht, terwijl hier en daar tussen de kloven van de bergen nog zwarte schaduwen hingen, waarbinnen men, duidelijker dan in de door de zon verlichte gedeelten, de schitterstromen van naar beneden vallende beken zag, die in het zich in zee uitstrekkende, met mangrovebos bezette laagland voortvloeiden, zich daarna als lichte bruine strepen met het oceaanwater vermengend.

De reizigers leek het alsof ze in een voorwereldlijk

landschap waren terechtgekomen en Mandel besefte toen hij deze dode kolossen zag waarom vroegere zeelieden deze kust de ‘wilde kust’ noemden, een kust waar geen schip zou kunnen landen en waar geen mens zou kunnen leven.

Toch moesten er, misschien op de toppen der bergen, misschien verborgen in van uit zee onzichtbare dalen, dorpen en steden zijn. Iets van de vreugde maar ook van de angst, die eeuwen geleden de zeevaarders van Columbus' schepen bezielde, had ook de reizigers van de Santa te pakken.

De nieuwe wereld, neen, de vrije wereld, lag daar vlak voor hen. Het oude Europa leek een ogenblik vergeten. Het Europa van brandstichters en plunderaars, het Europa der verschrikkelijke wraakgoden - leek het niet alsof ze soms nog de stappen hoorden bonken van de met brons omgorde reuzenpoten der goden en was het niet alsof van achter die bergen een satanisch lachen klonk? -, dàt Europa lag achter hen. Vaders, moeders, de kinderen tussen zich in geklemd, keken met brandende ogen naar het onbewoonde, lege land en verheugden zich in die geweldige ruimten, die miljoenen mensen plaats leken te bieden.

Een Grindel, een Mandel, een Pereira, een Helm uit Praag en al die anderen echter wisten wel beter. Het had geen zin om nu naar de hutten te gaan, de gebruikte kledingstukken in een koffer te gooien en zich voor de aftocht gereed te maken. Het had geen

zin om te zwaaien met eertijds wettig verstrekte paspoorten, al of niet met de hatelijke J van jood gestempeld, het had geen zin omdat op hen allen het stigma drukte van Europa, omdat op sommiger voorhoofd duidelijker dan op het paspoort het Kaïnsteken was ingebrand.

De geruchten die onder de passagiers na enkele uren de ronde deden terwijl de Santa rustig, ja bijna statig langs de kust van Zuid-Amerika stoomde, werden van uur tot uur dolzinniger. Een matroos had gezegd, dat het schip de haven van Cayenne zou binnenvallen en dat de passagiers, zij het tijdelijk natuurlijk, een zacht plekje zouden krijgen in de gevangenissen van het Duivelseiland. Een tegenbericht meldde, dat een schip als de Santa met zijn achtduizend ton onmogelijk een haven als Cayenne zou kunnen bereiken, maar dat er verderop een rivier was, waaraan een Hollandse stad lag met een Indiaanse naam, die niemand uit kon spreken. Daar zou men welkom zijn, zeiden ze. Maar weer anderen wisten met zekerheid, dat men in het geheel niet langs de kust van Zuid-Amerika voer maar rond een eiland, waarvan een der kusten onbewoond en woest was terwijl aan de andere zijde een vlak en heerlijk land zou liggen, vol steden en dorpen. Het eiland droeg een naam die iets met de heilige drieëenheid had te maken, vertelde een van de passagiers die zich vagelijk de naam Trinidad herinnerde. Maar de uren verstreken en met de uren namen de geruchten af en het duurde niet lang of

de rijksten bestelden in de gezellige salon bij Diego zoete Spaanse landwijn, terwijl men onder aanbieding van geld en goed van de zeelui wilde weten waar het schip zich nu bevond en welke haven in zicht zou komen.

Het scheepsvolk dat de geheimen van de kapitein, zorgvuldig in de kluis bewaard, niet kende haalde de schouders op en gaf toe even onwetend te zijn als de passagiers, al wist men zeker dat die hoge kust, de kust van Amerika was.

Anna Baumgartner twijfelde. Met haar schril vogelstemmetje sprak ze meneer Grindel tegen, die haar vriendelijk en vaderlijk wilde overtuigen dat die bergen echte Amerikaanse bergen waren. Haar voorstelling van Amerika was gevormd tijdens het eindeloze wachten op consulaten en reisbureaus en in de wachtkamers van tientallen hotels. Ze meende, dat als ze ooit Amerika zou bereiken een geweldig vrijheidsbeeld haar en alle andere onderdrukten met een vlammende fakkel zou begroeten, terwijl achter dat reuzenbeeld een gigantische stad verrees van louter witte paleizen. En wat zag ze nu? Kale, onbewoonde bergen!

Haar anders zo fletse ogen begonnen koortsachtig te glanzen. Ze zocht, graaiend in een op tafel liggend kleedje, houvast. Ze trok enkele glazen om, die rinkelend op de grond vielen. Anderen keken verbaasd op, zich afvragend wat dat mens bezielde.

‘We zijn bedrogen, Herr Grindel,’ siste ze, luid

genoeg om door anderen te worden verstaan, ‘die kust is helemaal niet de kust van Amerika. We zijn terug in Spanje!’ Ze begon hysterisch te huilen.

Er ging een schok door het troepje. Grindel wilde met zijn vaderlijke, volle stem het vrouwtje tot bedaren brengen. ‘Spanje?’ vroeg hij. ‘Ach, Spanje heeft zo'n kust niet. Zo leeg, zo hoog, zo wild, kom Fräulein Baumgartner, gelooft u me toch dat Spanje heel anders is. Aan de Spaanse kust ziet u witte huisjes en dorpen en kerktorens. Ach, u zou aan de Spaanse kust zeilschepen zien en vissersboten, snapt u? Maar zo'n leegte als hier vindt u alleen in Amerika. Nergens, nergens anders. Geloof me toch. Ik weet het. Ik heb veel gereisd.’

Met zijn dikke vinger wenkte hij Diego en lachend vertelde hij aan de rustig toeluisterende bediende, dat juffrouw Baumgartner waarachtig geloofde dat ze weer langs de Spaanse kust voeren.

‘Ay,’ zuchtte Diego, ‘ik wou dat het waar was.’ En hoofdschuddend veegde hij de scherven van de grond.

Toen volgde een tweede schok. Zelfs de eeuwige twijfelaars onder de passagiers gingen op het dek kijken. Want op een der reusachtige hellingen lag een groot vierkant witgeschilderd gebouw. Het leek, eenzaam als het was, een wit kasteel, dat door de een of andere verdwaalde godheid op die helling was gebouwd. Boven dat huis woei, men zag het door kijkers, een met sterren bezaaide vreemde vlag.

Kort daarna week de kust terug. Het schip wendde langzaam, zonder dat de passagiers dit bemerkten, de steven in de richting van de volle zee. Het duurde niet lang of men zag de bergen nog slechts als een wijkende mistmassa, waarin hier en daar nog iets groens schitterde.

Mistroostig keek de dichter Blumenthal, een kleine, ietwat gebogen, al wat oudere man naar het zich verwijderend kustlandschap. Hij kon dat lege, slap makende gevoel, dat dit gehele avontuur een slechts zinloos uitstel van executie was, een tijdelijke vlucht uit een afschuwelijke werkelijkheid, niet meester worden. Het maakte hem wee en ziek. Was het niet alsof zijn angst zich mededeelde aan de anderen, die langzaam en gedrukt het dek verlieten? Alleen zulke krachtpatsers als een Grindel, een Mandel of een grinnikend ironicus als Pereira bleven in hun dekstoelen de wacht houden.

Pereira sprak geen woord. Mandel, dat zwijgen eerbiedigend, keek naar de blauwe, strakke lucht. Toen hoorde hij flauw, vanuit de verte, uit de hut van de marconist morsesignalen en zich verbazend bespeurde Mandel hoe nauwkeurig en aandachtig de kleine Pereira luisterde.

Nu vervloekte Mandel de dag waarop hij majoor Boenin van de Internationale Brigade verzekerde, dat hij voor spionage weinig geschikt was. ‘Je leert in ieder geval met een seinsleutel om te gaan,’ zei de kleine majoor, die zelfs in de hete Spaanse middagzon

op de een of andere manier stonk naar paardestront en steppegras. ‘Dank je,’ antwoordde Mandel. ‘Intellectuelen,’ spotte de kleine majoor.

Hij herinnerde zich de omstandigheden waaronder dat gesprek plaatsvond. Ergens in een kapot geschoten gebouw aan het Spaanse front toen de Internationale Brigade langzaam terugweek voor het geweld van de zich oefenende Duitse en Italiaanse luchtmacht.

Uren later, 't was tegen het vallen van de avond, maakte zich nieuwe opwinding van de passagiers meester. De kust was al de gehele middag uit het zicht. Plotseling echter zag een der passagiers aan de loefzijde van de Santa een paar zeilboten. Vissersboten naar alle waarschijnlijkheid, die onaanzienlijk en klein, dansend op de golven, in de verte wel rimpels in zee leken, rimpels die de aanwezigheid van land opnieuw bewezen. Toen de scheepjes dichterbij kwamen maakte zich een vreemde opwinding van de passagiers meester. Met vreugde zou men langs een touwladder naar beneden zijn geklommen langs de stalen wand van het schip om ten slotte met een angstige sprong in zo'n bootje neer te vallen op weg naar het land. Maar niemand rolde een touwladder uit en de bootjes verdwenen uit het zicht.

Toen viel de avond. De geweldige sterrenpracht van de zuiderhemel fonkelde boven het schip. De grote felle schijnwerpers wierpen bundels licht op de golven. Zo voer de Santa, als een overdadig versierde

kerstboom, over de donkere oceaan, gadegeslagen zonder dat iemand dit bemerkte door een matroos van een vrachtschip, dat met gedoofde lichten naar Europa koerste. De matroos wist maar al te goed, dat in deze duivelszee de dood iedere avond opnieuw toesloeg. Maar zo'n pestschuit, zo'n verlichte feestneus volgepropt met zatte passagiers, dacht de matroos, wordt gespaard door het vuil, dat onder de golven met torpedo's op de loer ligt.

Tijdens het diner heerste onder de passagiers een opgewekte stemming. Men had land gezien. Amerikaans land. Men naderde, zo werd algemeen als bij onderlinge afspraak vastgesteld, binnen korte tijd een haven. Als alles goed zou gaan dan zouden ze in het vrije werelddeel door de autoriteiten gastvrij ontvangen worden. De vraag of dit nu inderdaad zou gebeuren was gedurende de overtocht dagenlang besproken, maar nu men eenmaal met eigen ogen land gezien had leek het alsof de meesten hun heimelijke angsten overwonnen.

Alleen Pereira, doorgaans een onverwoestbaar optimist, was stiller dan gewoonlijk.

'Herr Pereira,' vroeg Mandel, 'wat gaat ge doen als u ergens aan land wordt toegelaten?'

Pereira keek hem een beetje spottend aan, alsof hij zeggen wilde: 'M'n beste Herr Mandel, je bent me een beetje te nieuwsgierig.' Quasi mistroostig antwoordde hij: 'Een markt zoeken voor mijn produkt: de schuine foto! Ik hoop niet, mister Mandel, dat de

meisjes in deze landen als Eva in het paradijs rondlopen want tegen een dergelijk gebrek aan zondeval kan natuurlijk zelfs de beste pornografie niet op. Maar als ook in deze streken de bekleding ernstig wordt genomen dan twijfel ik er niet aan of er zullen lieden zijn met een schier overdreven belangstelling voor de waren van meneer Pereira uit Amsterdam. Bovendien,' vervolgde hij, 'heb ik goede hoop, dat als we ergens voet aan land mogen zetten, u en ik door douanenambtenaren zullen worden opgewacht. Als zulke mensen de inhoud van mijn koffer controleren dan slaan ze natuurlijk een gat in de lucht, Herr Mandel. Ze zullen eerst lachen. Daarna zullen ze alle douaneambtenaren van het hele kantoor bij elkaar roepen om iedere foto, ieder schetsje en negatiefje stuk voor stuk te bekijken en ten slotte stoppen ze de trotse eigenaar van deze unieke verzameling in de kast om een voorwendsel te vinden de zaken thuis nog eens in een luie stoel te bestuderen en als deze schuit met joden al lang weer op zee dobbert, zit señor Pereira samen met een stel boeven en ander geteisem in een vuile cel van de vrije wereld en lacht in z'n vuistje. Geloof me, mister Mandel, het beste paspoort ter wereld, het verrukkelijkste vrijgeleide, de grootste zekerheid en waarborg wordt ons nog altijd geboden door de onvolprezen schuine foto. Neem nu eens iemand als Herr Blumenthal. Weet u wat die in zijn koffers heeft?'

Mandel schudde het hoofd.

‘Ah, Herr Mandel,’ vervolgde Pereira op zachte toon, als wilde hij hem een diep geheim toevertrouwen, ‘die man heeft, net als ik, een koffer vol drukwerken meegenomen. Maar wat voor drukwerken! Gedichtenbundels, en gedichtenbundels van wie? U raadt het nooit, Herr Mandel. Van een zekere Gottfried Benn, een Ernst Toller, een Georg Trakl! Herinnert u zich nog, Herr Mandel, een paar regels van Trakl?

> Es ist ein Stoppelfeld, in das ein schwarzer Regen fällt
> Es ist ein brauner Baum, der einsam dasteht
> Es ist ein Zischelwind, der leere Hütten umkreist
> Wie traurig dieser Abend.

‘Ik heb tegen Blumenthal gezegd, meneer Blumenthal, hoe durft u? Wat u in uw koffer hebt is je reinste dynamiet. Officiële brandstof is het, Herr Blumenthal. Verboden verzen. Entartete Kunst! U spot met uw leven, Herr Blumenthal, heb ik gezegd. Neem in 's hemelsnaam een voorbeeld aan mij en kijk eens wat ik in mijn koffer heb meegenomen. Gevaarloos, verrukkelijk, betoverend en... internationaal, Herr Mandel. Nog internationaler dan het Communistisch Manifest. Een internationaal betaalmiddel. Ik ga naar de marconist. Ik druk hem een plaatje in de hand en wat doet hij? Hij laat de patrijspoort van zijn overigens gesloten hut op een kier staan zodat mister

Pereira op zijn gemak de seinen kan volgen. En wat hoort-ie, mister Mandel?'

Mandel keek hem ongeduldig aan.

'Nu?' vroeg Pereira. 'Dat de ganse republiek Venezuela, het land van El Libertador zelf, heeft laten weten, dat de Santa in La Guaira best mag bunkeren maar dat joden, negers en buitenlandse pastoors niet aan land worden toegelaten. Ay, Herr Mandel, wat een geluk voor u, dat ge geen buitenlandse pastoor zijt!'

Op het dek liep de dichter Blumenthal langzaam voorbij met *Dem Ewigen Olymp* van Albert Ehrenstein in de hand. Hij las, het boek dicht bij de ogen, in het licht van de schijnwerpers op het sloependek. In de verte klonk hysterisch geschreeuw van een vrouw, dat verloren ging in het stampen van de scheepsmachines. Op de brug tingelde het naïef geluid van de scheepstelegraaf. Iemand luidde een bel.

Tot zijn verbazing bemerkte de dichter Blumenthal dat hij, hoewel hij het boek vlak voor zijn ogen hield, niet meer in staat was om te lezen. De grote lampen op het sloependek flapten plotseling uit. En niet alleen de schijnwerpers, maar ook de lampen in de salons, de scheepshutten, op de brug, ja zelfs de schemerlampjes in de cabines van de passagiers werden als bij toverslag gedoofd. De grote fan die de lucht in de soms bedompte salon in beweging hield, kwam langzaam tot staan evenals de kleine windmachines voor de open patrijspoorten van de hutten.

De dichter Blumenthal kon de overgang van overvloedig licht naar totale duisternis nauwelijks verwerken. Hij meende dat hij eindelijk door middel van een nekschot was afgemaakt en dacht, zich verwonderend over zijn kalmte: ‘Zo zwart is nu de dood.’ Maar de dichter voelde papier tussen zijn vingers en, het boek in de zak stekend, betastte hij met zijn linkerhand het hout van de reling waartegen hij, enkele minuten eerder, nog geleund had. Toen hoorde hij met zijn fijne, nog altijd levende en gevoelige oren, hoe iemand in zijn richting liep en instinctief, zich van gevaar bewust, dook hij naar beneden als wilde hij een slag ontwijken. Een in het Spaans vloekende schim holde voorbij terwijl iemand van de nu onzichtbare brug bevelen riep, die met een rauw geschreeuw werden beantwoord. Uit het volslagen donkere ingewand van het schip klonken kreten op en ten slotte zei iemand in het Duits, alsof het een kleinigheid betrof: ‘Nanu... de stop is doorgeslagen, Herr Mandel. Ook dat nog!’

De verklaring voor deze plotselinge duisternis was eigenlijk zo eenvoudig dat Blumenthal, geprikkeld door de opmerking van Pereira wiens stem hij herkende, zenuwachtig begon te lachen, waarop Pereira zei: ‘Hoor Mandel, onze dichter lacht, dat is een goed teken!’

Uit de scheepssalon klonken stemmen. Mensen die op hun kooi lagen te lezen of die onrustig, geplaagd door duizend zorgen en angsten, de slaap niet konden

vatten, trokken nu tastend en zoekend, vallend en opstaand, naar de salon om te horen waarom de kapitein de lichten zo plotseling gedoofd had.

Frau Grindel, samen met haar dochter, de liefelijke Millie, kwamen als eersten aan dek. Ze werden bijna onder de voet gelopen door een opgewonden scheepsofficier, die de vrouwen hartgrondig vervloekte. De dames Grindel, vrouw en dochter van de rijkste man aan boord, voelden zich door het optreden van de zeeman onaangenaam getroffen maar trachtten zich een houding te geven door aan de reling staande over de duistere zee te kijken, luisterend naar het boegwater. Zo nu en dan keken ze naar de sterren, die in deze maanloze nacht als grote lampen aan de hemel hingen.

Het leek wel alsof die twee vrouwen, hun spijt over het onheuse optreden van de scheepsofficier vergetend, onder de indruk kwamen van de geweldige natuur waar ze doorheen voeren en die ze nu het volslagen donker was aan boord, op andere wijze ondergingen dan in de voorafgaande dagen en weken.

De zoele wind koelde de wangen en schouders van de vrouwen. De moeder trachtte haar onzekerheid te overwinnen door met haar bejuweelde vingers de hand te zoeken van haar dochter, die in het zwakke licht van de sterren, een witte doek om het blonde haar gebonden, nauwelijks zich aftekenend tegen het logge gevaarte van een luchtkoker, een onaardse verschijning leek.

Andere schimmen doken uit het donker op. Flarden van gesprekken in het Duits, Frans, Deens, Hollands, Pools of Russisch woeien over de dekken. Toen het een ogenblik stiller werd hoorde men dat de machines in sneller tempo gingen lopen. Op het sloependek kwam een motor in beweging en men zag dat de navigatielichten, die kleine lampjes in de toppen der masten, aangloeiden, terwijl in de stuurhut een flauw schijnsel bemerkbaar werd dat daar voordien niet geweest was.

'Ze hebben zeker een nieuwe stop gevonden,' zei Pereira tegen Mandel, terwijl hij langs Mandel kijkend Max herkende, een jonge, stille kerel, die zich gewoonlijk aan de dagelijkse gesprekken onttrok en slechts in het gezelschap van de Grindels verkeerde omdat, zeiden ze aan boord, Max verliefd was op Millie, het goudvinkje.

De jongen draaide zich om alsof hij het gezicht van de donkere zee niet kon verdragen, alsof hij bang was voor al dat water en verrast de kleine Pereira in het gezicht kijkend, zei hij in zuiver en accentloos Duits: 'Het is te hopen voor ons, Herr Pereira, dat ze vlug een nieuwe stop zullen vinden. Men is niet veilig aan boord van een schip dat zonder lichten vaart.'

'Mister Max,' antwoordde Pereira, 'uw kennis van de oorlog op zee is verbazingwekkend.'

Spot hij nu, vroeg Mandel zich af, of bedoelt hij iets anders?

Max antwoordde niet.

‘Dat moesten ze meer doen,’ riep Herr Grindel, die uit het donker, op zoek naar vrouw en dochter, opdook. ‘Dat verdomde licht aan boord begint je de keel uit te hangen. Moet je eens zien hoe mooi de sterren zijn. Als je 't mij vraagt, Pereira, naderen we een haven. Hoor je de machines stampen? De kapitein ruikt de wal. En wat wil je, m'n waarde, zo'n haven kan je in oorlogstijd niet naderen met volle lichten op! Ik heb me laten vertellen, dat ze dat niet doen tegenwoordig. Ach, we zullen zien, we zullen zien...’ riep Herr Grindel, quasi luchthartig en zich vergenoegd in de handen wrijvend.

Kapitein Morales, schipper van de Santa, had alle officieren in zijn hut ontboden. De schipper was een rustige, een wat gezette man met een opgeblazen gezicht waaraan twee mooie amandelvormige ogen een melancholieke uitdrukking verleenden. Hij had jarenlang als stuurman op Griekse, Levantijnse en Spaanse trampschepen gevaren en menigmaal voor hete vuren gestaan, maar zelden voor een zo heet vuur als op die morgen om drie uur lokale tijd.

‘De machinist houdt vol dat de dynamo niet op volle zee gerepareerd kan worden,’ zei hij, een slok sherry drinkend uit een waterglas. De anderen keken elkaar in het donker van de hut, voor zover ze elkaar herkenden, gespannen aan.

‘'t Lijkt me onverstandig om de passagiers te alarmeren,’ vervolgde de kapitein, ‘omdat over een paar uur het daglicht aanbreekt. We kunnen in de

loop van de dag Port of Spain bereiken. De marconist zoekt contact met de wal.'

De tweede stuurman, een mager mannetje, half in uniform, half in pyjama gekleed, vroeg aarzelend of het niet verstandig zijn zou sloepenrol te houden en de passagiers te verplichten de zwemvesten aan te trekken. 'Je kan niet weten waar 't goed voor is,' mompelde hij zenuwachtig.

De kapitein trok de schouders op.

'Als 't hier veilig was,' wierp de stuurman onzeker tegen, 'zou je wel eens een schip met licht passeren. Waarom zouden we niet het zekere voor het onzekere nemen?'

'En de hele bende de stuipen op 't lijf jagen?' vroeg de kapitein denkend aan zijn schip met ontwrichte en hysterische passagiers, die zelfs op deze schijnbaar rustige reis niet tot rust kwamen.

De machinist wierp binnentredend zijn vuile pet op tafel, schudde zijn met zwarte krullen bedekte kop, schraapte de keel en zei eindelijk: 'De dynamo verdomt 't en blijft 't verdommen. Dat wordt een hele reparatie, die we onmogelijk op volle zee kunnen uitvoeren.'

De stuurman, aan zijn wollig pyjamajasje plukkend, keek misprijzend naar de kapitein alsof hij hem de schuld voor deze tegenslag wilde geven maar besloot te zwijgen. Beneden op het dek hoorden ze het praten van de passagiers. Een vrouw lachte luidop. De machinist tikte met een zwarte vinger op het voor-

hoofd. De kapitein zei op besliste toon: ‘Geen zwemvesten. Geen alarm. Doe alsof je neus bloedt.’

En de anderen moed insprekend herhaalde hij nog eens, dat over een paar uur de dag zou aanbreken, maar hij wist, zoals de anderen wisten, dat die paar uur fataal konden zijn.

De purser en zijn helpers van de civiele dienst genoten dank zij hun rustig en prettig optreden het vertrouwen van de overigens zo wantrouwige passagiers. Hij liet olielampen in de salon plaatsen, die over de tafels en stoelen een schemerig licht verspreidden. Op verzoek van señor Grindel, die liet bemerken dat hij er een paar dollars voor over had, werd de bar geopend en het duurde niet lang of Neumark, een Tsjechische pianist ging aan de piano zitten en speelde als openingsmelodie de Radetzkymars, waarna de een na de ander veiligheid en gezelligheid zoekend naar de salon trok.

Mandel die zijn kleine vriend Pereira in het duister was kwijtgeraakt, zat een beetje verloren aan een hoektafel met het echtpaar Rothstein uit Praag. De Rothsteins waren jonge mensen die op de een of andere wonderlijke manier uit hun land ontsnapten en tijdens die ontsnapping kans zagen een wagonlading Perzische tapijten mee te nemen, die nu in het ruim van de Santa was opgeslagen.

‘Wilt u iets drinken?’ vroeg meneer Rothstein Mandel, de zuinige, misprijzende blik van zijn vrouw in het donker niet bemerkend.

Mandel gaf niet onmiddellijk antwoord zodat Rothstein zijn aanbod onderstreepte door te zeggen, dat het in een nacht als deze misschien verstandig zou zijn eens onverstandig te zijn. ‘Een fles Diamante, Herr Mandel, geeft op alles een andere kijk.’

Mandel knikte.

De lichte geurige wijn maakte de tongen los. Zelfs mevrouw Rothstein, eerst onaangenaam getroffen door de financiële losbandigheid van haar man, praatte opgewekt in het zangerig Duits van haar land.

‘Zou u denken?’ vroeg ze aarzelend, ‘dat we werkelijk een haven bereiken zullen? Zou u werkelijk denken, dat we nu dicht bij land zijn?’

Mandel knikte. Waarom zou hij deze vrouw, die God weet wat voor angsten en zorgen had, vertellen dat ze, ook al bereikte men een haven, aan land geweigerd zouden worden.

‘Ik hoop 't mevrouw, ik hoop 't,’ zei Mandel ontwijkend.

‘'t Moet een gek gevoel zijn om weer eens land onder je voeten te voelen,’ zuchtte Rothstein.

‘Ja... en weer 's andere mensen te zien. Gewone mensen, ziet u. Niet van die mensen, die je aankijken alsof je... nu ja, ik hoef u niets te zeggen. Ach,’ fluisterde de vrouw, ‘aan de lucht der vrijheid heb ik genoeg.’

‘De vraag is,’ vervolgde Rothstein hardop piekerend, ‘wat je in zo'n land eigenlijk moet beginnen. Met m'n ouwe beroep zal ik niets kunnen aanvangen.

Ik was advocaat. Een slecht beroep in het buitenland.'

'Je zou,' zei de vrouw peinzend, 'misschien een winkel kunnen openen met de tapijten.'

'Ach, een winkel, een winkel,' zuchtte de man, 'ik ben geen zakenman.'

'Je moet alles aanpakken,' zei Mandel, 'als het geen winkel kan zijn dan iets anders. Voor mijn part ga ik de straat vegen, meneer Rothstein.'

'Nu,' aarzelde de vrouw, 'zulke volkeren zullen toch ook wel aan intellectuelen behoefte hebben, Herr Mandel. Juist aan intellectuelen,' zei ze luid, zich moed insprekend.

'Misschien hebben ze liever straatvegers,' zuchtte Mandel.

'Wat mij betreft,' riep de heer Rothstein uit, zijn glas opheffend, 'veeg ik graag de straat als ze me vrij laten, Herr Mandel, wat mij betreft...' zei hij nogmaals, maar hij zweeg toen en dronk schielijk zijn glas leeg, luisterend naar de pianist, die met smachtende loopjes 'Bei uns an der Lobau' speelde.

'Maar,' zeurde mevrouw Rothstein, het zwijgen van haar man niet begrijpend, 'straatveger, nu ja...'

'Mevrouw,' zei Mandel geërgerd, 'miljoenen mensen zouden in Zuid-Amerika met plezier de straten vegen als ze een kans kregen.'

'Dat is juist,' riep Rothstein uit. 'Dat is goed gezegd, Herr Mandel. Dat is heel, heel juist. Daar moet

je nu eens goed over nadenken, Ilse. Daar moet je goed, goed over nadenken. Zo is 't.'

De vrouw zweeg. Ze piekerde over het verleden. Ze dacht aan haar huis in Praag. Aan haar mooie oude meubels, aan de tuin achter het huis, waarin zeven prachtige bomen stonden, die in het voorjaar als geweldige boeketten bloeiden. Tranen schoten haar in de ogen terwijl ze heimelijk, zoals ze wel meer deed, met een doekje over het glimmend hout van de tafel wreef, zoals ze duizenden malen over het hout van haar glanzende tafel thuis gewreven had. Ze was een van die stumperds die zich niet kunnen losmaken van het verleden. Ze was niet zoals meneer Mandel, zoals haar man, zoals die anderen.

'Een vrouw,' zei ze, 'kan dat niet zo gemakkelijk als een man. Je bent geen slang, die eenvoudig de huid afstroopt. Neen, neen, je bent geen slang.'

Wel duizendmaal had ze zich afgevraagd of die lange zwerftocht van Praag naar Spanje een doel had. Ze verlieten het land voordat het Sudetenland aan Hitler cadeau gegeven werd, voordat Chamberlain de wereldvrede redde in die afschuwelijke dagen van München. Ze waren in Parijs toen de nazi's naar Praag oprukten en vertrokken naar Spanje toen Hitlers benden naar Parijs marcheerden en eindelijk vertrokken ze uit Spanje aan boord van een schip zonder bestemming.

'Was dat nu allemaal nodig geweest?' vroeg ze zich radeloos af.

‘Ja,’ zei Joseph geduldig. ‘Ja Ilse, wees blij dat we op tijd zijn weggegaan. Wees toch blij.’ En stom, hem nauwelijks begrijpend, knikte ze, maar een soort pijn in de hartstreek kreeg haar keer op keer te pakken als ze dacht aan een tuin achter een huis in Praag. Ja, zo belachelijk kan een vrouw nu eenmaal zijn.

En nu weer dat geklets over straatveger worden. Wat dacht meneer Mandel wel? Waar zag hij de Rothsteins in godsnaam voor aan? Voor bedelaars? Voor gespuis? Ze wilde met die man geen wijn meer drinken. Die kerel met dat bolbleke, met dat pafferige gezicht, met die korte stompe handen, ja, die kerel kon straatveger worden maar niet haar Joseph.

Ze keek naar haar man zoals hij daar zat in het licht van een olielamp. Ze zag hoe hij zijn glas ophief. Ze vroeg zich af welke betekenis de glimlach had op zijn anders zo stroef gezicht en vermoedde niet dat hij zich verheugde op zijn toekomst als straatveger in een wereld zonder haat.

Toen in het oosten de eerste glimp licht boven zee verscheen gingen de passagiers op de dekken kijken naar het boeiend schouwspel van de zonsopgang boven de Caribische zee. Reeds had het schip de oude oceaan verlaten en was het de smallere, middellandse zee van Amerika binnengevaren waar eens Antillia werd vermoed.

De passagiers, die de angsten der officieren en manschappen tijdens de tocht door het duister niet

kenden, verwelkomden het licht uitbundig, niet als het dagelijks licht, gelijk het over de aarde wordt gegoten, maar als ‘het licht’, als een soort geheimzinnig licht van de vrijheid.

Wel had men al in de verte de grimmige kusten van de vrije wereld gezien maar straks, zo dacht men, zou men een haven bereiken, een stad zien, naar mensen op de kade zwaaien en dan zou het ogenblik komen waarop de matrozen de brug zouden uitschuiven, de machtige loopplank, waarlangs ze naar het leven in vrijheid zouden wandelen.

Het duurde niet lang of de flauwe zilveren streep licht aan de oosterkim werd rood gekleurd, indrukwekkende schijnsels werden op aan de einder hangende wolkenbanken geworpen en kort daarna nam de hemel die eigenaardige, doorzichtig blauw-blanke kleur aan, kenmerkend voor deze hete streken. Nog was de wind koel maar over een uur zou de volle luimakende warmte over de dekken van de Santa strijken en men verheugde zich op het heerlijk doezelen in de dekstoelen. Tot vreugde van de passagiers zag men op geringe afstand van het schip een school dolfijnen voorbijtrekken terwijl men bemerkte dat in deze zee de vliegende vis, vis en vogel tegelijk, werkelijk bestond terwijl enkele van die legendarische dieren, blind als ze leken, tegen de stalen wand van het schip te pletter sloegen. De zonsopgang, de verrukkelijke verkoeling van de wind, het voorbijtrekken der boven de golven buitelende dolfijnen, de vliegen-

de vissen, ja dat alles beschouwde men als dichterlijke voortekens.

En waarlijk, toen de zon in de middag op zijn hoogst aan de hemel stond kwam majestueus het land in zicht. Elkaar van tijd tot tijd kijkers toereikend, poogde men de grootste bergruggen, die steil uit zee stegen, nader te verkennen en het was Grindel, die over een uitnemende kijker beschikkend, als eerste op een der nog verre bergkammen sporen van menselijk leven meende te zien.

'Lag daar niet,' vroeg hij zich af, turend naar de voet van de bergen, 'een dorp? Een kleine witte stad? Of waren het de kammen van een verre branding, die hem bedrogen?'

Het ongeduld van de passagiers steeg met het kwartier want het schip, snel varend, nog werkten de motoren op volle kracht, koerste in de richting van het gebergte, dat zich ver uitlopend in zee als in een waas van land en lucht en water verloor. Plotseling zag men een kleine vloot zeilschepen in de richting van de Santa varen. De scheepjes naderden als bestuurd door nieuwsgierige zeelieden het grote schip en korte tijd zwaaiden de passagiers uitzinnig naar de vissers die op enkele honderden meters voorbijvoeren. De donkere, halfnaakte mannen wuifden terug en het was, toen zij hun bruine handen naar de passagiers hieven, alsof een vreemde ontroering zich van velen meester maakte.

Kijk, daar aan boord van die houten bootjes stonden

nu van die halfnaakte kerels, die door niemand werden vervolgd en niemand hoefden te vrezen. Die vrije mensen wuifden vriendelijk naar de getekenden, de gebrandmerkten aan boord van de Santa! Alsof ze vrienden waren, zo maar vrienden, mensen, die in andere mensen medemensen herkennen. Hoe graag had die broodmagere dichter Blumenthal, wiens ogen vol tranen schoten, de hand willen drukken van deze vrije Amerikanen. Hoe gelukkig zou zelfs een rijke kerel als Grindel zijn geweest als hij met een van die vissers had kunnen ruilen. De schepen, met in de wind klapperende zeilen, voeren verder en nog eenmaal hoorde men, meegedragen op de wind, het schorre schreeuwen van de mannen uit de vrije wereld.

De dolfijnen, de vliegende vissen, de voorbijtrekkende zeilboten, de aanwezigheid van land, het waren allemaal gelukkige voortekenen en tegen beter weten in begonnen enkelen de koffers te pakken. Geld, verborgen in de dubbele bodem van een koffer of op de naakte huid onder het hemd, werd in alle stilte nageteld en menigeen keek met angst naar het beduimeld paspoort, dat, hoe weinig zo'n stukje papier ook eigenlijk had te betekenen, toch wel eens onmisbaar zou kunnen zijn om ook in deze vrije wereld toegang te verkrijgen.

'Kijk,' zouden de beambten zeggen, die straks zo'n boekje zouden inkijken, 'kijk 's aan, ja, ja die foto lijkt wel op de man of de vrouw, die daar voor me staat. Zo, zo, die man was vroeger dus professor of

juist, juist een medicus, een boekhandelaar, een bankier. En, wel, wel kijk nu eens aan, die kleine grijze vent, die zo oud als de wereld lijkt, is pas vierendertig. Nu, die moet heel wat achter de rug hebben.' Dan zou je grinniken en zwijgen. Je zou alleen maar, met je pet in je hand, verzoeken te worden toegelaten tot een stuk vrije grond. Je zou bereid zijn van voren af aan te beginnen. Desnoods met stenen sjouwen, met straten vegen, met stoepen boenen, al was je dan honderdmaal Anwalt, of dokter, of professor, of bankier.

Nu men land naderde voelden ze zich kleiner worden. Aan boord had men moed verzameld en tijdens onderlinge gesprekken had menigeen zich opgeblazen, maar nu het einde van de reis misschien in zicht kwam voelde men zich klein en angstig worden, bereid het hoofd te buigen, netjes in de rij te staan, beleefd te antwoorden op alle vragen en te zeggen, zoals in bijna alle gevallen ook de waarheid was: 'U ziet het zelf, meneer. Ik ben mijn hele leven lang een net mens geweest, ik heb familie aan boord of ik heb in vroeger jaren familie gehad, maar ziet u, aan de andere kant van de oceaan is een vreemde ziekte uitgebroken, een ziekte, die bij u niet bestaat en omdat we niet altijd op zee kunnen blijven verzoek ik beleefd toestemming om uw heilige grond te mogen betreden. Ik zweer bij alles wat me lief is, dat ik uw wetten zal eerbiedigen, dat ik uw mensen zal liefhebben als eigen broeders, dat ik alles en alles zal doen om gaven

en kunnen in dienst van de uwen te stellen. Alsjeblieft meneer. Alsjeblieft.'

Toen het schip de kust zo dicht naderde, dat men de op de hellingen van de bergen hier en daar verspreide huizen kon zien, leek het alsof de passagiers de tarnkap waarmee ze zich gewoonlijk onzichtbaar maakten, verloren. Herr Grindel vergat dat hij eens Generaldirektor was geweest van een wereldconcern. De dichter Blumenthal besefte dat hij als Europees intellectueel sommige tradities - als zou sinds Engeland door Washington verslagen werd, dit werelddeel uitsluitend door barbaren worden bewoond - moest vergeten. Het echtpaar Rothstein moest definitief afscheid nemen van het mooie huis in Praag. En al afrekenend met zichzelf kreeg iedereen het gevoel een beetje te zijn herboren nu het einde van de reis in zicht kwam en nu straks de kwellende onrust tot het verleden zou behoren.

Alleen de kleine Pereira zat somber in zijn dekstoel en keek nauwelijks naar het land, dat steeds maar dichterbij kwam. Toen Mandel naast hem ging zitten fluisterde Pereira: 'Ik heb de seinen van de marconist nauwkeurig afgeluisterd.'

'En?'

Pereira schudde zachtjes, bijna droevig zijn hoofd.

'Ze laten ons niet aan land, Mandel. So sorry.'

Toen de Santa de baai naderde waaraan het stadje Port of Spain ligt was het al donker. De lichten van de stad waren gedoofd, zodat de passagiers slechts

een bergmassa zagen, die zich tegen de nachthemel onduidelijk aftekende. Een enkele keer hoorde men boven het schip het geronk van een vliegtuig, dat al zoekend boven de baai heen en weer vloog, onzichtbaar vanaf de aarde, omdat ook het vliegtuig geen enkel licht voerde. De donkerte, de grote stilte, de in die duisternis vaag zichtbare rompen van schepen, het in de nacht verzonken stadje, waarvan de aanwezigheid werd vermoed en het totaal ontbreken van enig contact tussen schip en wal - het was de marconist verboden om te seinen - dat alles maakte een sombere, onheilspellende indruk.

De dichter Blumenthal, die overigens geen flauw vermoeden had waar het schip nu eigenlijk was, vertelde aan meneer Blumenthal, een verachtelijke refugié, sprookjes. Die dichter meende boven op een van de bergtoppen een flauw schijnsel te zien, vermoedelijk afkomstig uit een krater waaronder een sluimerende vulkaan schemerde als een hoop gloeiende sintels. Op de met lava bedekte heuvelruggen hadden inheemsen uit geweldige schelpen, nagelaten door voorwereldlijke slakken die lang geleden in ontoegankelijke wouden een laatste toevlucht zochten, een tempel gebouwd. In die tempel huisde een tragische priesteres, de dochter van een vorst, die jaren en jaren geleden op een der andere eilanden in deze purperblauwe zee door legendarische vijanden was verslagen.

Volgens een oude sage, in de loop der jaren van

vader op zoon oververteld, zou de priesteres van de schelpentempel verlost worden door nakomelingen van de verslagen koning, die in het holst van de nacht naar het eiland zouden zeilen, zodat de inboorlingen een schip niet alleen met wantrouwen maar met grote vrees zagen naderen. De vreemdelingen, zo vertelde de sage verder, zouden niet met geweld van wapenen de vuuraanbidders en weekdiereters van het eiland onderwerpen maar ze zouden, na voet aan land te hebben gezet, een onverklaarbare ziekte verspreiden, waardoor de altijd luierende, altijd tevreden en gelukkige eilandbewoners vervuld zouden worden met een vreemde, moeilijk te verdragen en op den duur afschuwelijke onrust, die hen in bloeddorstige dieren zou veranderen.

Nu had de raad der ouden beslist, dat men op hoofse wijze alle verdachte vreemdelingen de toegang tot het eiland zou verbieden door te vertellen, dat men de hoge gasten en eerbiedwaardige vreemdelingen helaas geen huis kon bieden, dat ook maar enigszins zou voldoen aan de eisen die zij stelden. Het eiland was, zo zou men de zeevaarders wijsmaken, erg dor, zodat men niet alleen geen huizen maar ook geen water had terwijl de weinige bronnen waarover men beschikte van tijd tot tijd door kwade demonen werden vergiftigd. Hoewel het mogelijk was voor arme en nederige mensen om 's nachts onder de blote hemel te slapen, kon men de hoge gasten natuurlijk onmogelijk de hemel als dak aanbieden, omdat men, zo ver-

telde de leden van de raad der ouden, dunne lakens van fijn gesponnen geitehaar behoeft en daar de lakens reeds sedert lang door de bevolking waren verscheurd en de geiten ten gevolge van een ziekte waren gestorven, liepen de arme vreemdelingen gevaar tijdens de nachturen door vreselijke kwalen te worden bezocht.

Uit pure menslievendheid smeekte men de vreemdelingen niet aan land te gaan en hun gelukkig, ja goddelijk bestaan te delen met de droefenis en ellende van de altijd hongerige eilandbewoners en dat terwijl de vreemdelingen zonder enige twijfel, ja, dat zouden de slimme kereltjes van de raad der ouden zeggen, aan de heerlijkste patrijzen en fazanten gewend waren terwijl men hun slechts gedroogde vis kon aanbieden, half verteerd door afschuwelijke vette vliegen, die zoals men weet, van oudsher heilig zijn en dus door de bewoners van het eiland nooit worden doodgeslagen.

De ooftbomen, aldus de leden van de raad der ouden, waren toevallig ten prooi gevallen aan een insektenplaag, zo verwoestend dat de bewoners in de loop der jaren zelfs de herinnering aan de smaak van ooft verloren hadden. Het beste is dan ook om verder te varen, zeiden de raadsleden, want verderop vindt ge vast en zeker het land van overvloed.

Zulke droevige en een beetje benauwende sprookjes vertelde de dichter Blumenthal aan meneer Blumenthal in zijn dekstoel, want zoals men weet bestaan

dichters uit twee wezens, de dichter en zijn dagelijks lijf.

Het was net alsof hij die schijnheilige mannetjes van de raad der ouden gekleed in prachtige zijdeachtige toga's, wit glanzend in het maanlicht over het promenadedek zag wandelen, hoofdschuddend en vervuld van een even vals als schaamteloos geveinsd medelijden met vrouwen en kinderen, die op de knieën liggend, smeekten het land te mogen betreden. Ongeduldig weerden de boze mannetjes de smekende en niet altijd smetteloze handen af, die ze naar hun toga's uitstrekten, terwijl ze steeds maar verontschuldigingen mummelden over de ellende en schamelheid waarin het eilandvolk zich bevond.

En al die tijd wachtte de priesteres in de eenzame holte van haar tempel tussen de geweldige schelpen en kinkhoorns waarin het zingen van de oceaan een klagende toon verkreeg, op het vuur dat ontstoken zou worden wanneer eindelijk medelijden het winnen zou van angst en botheid. Want al waren die oudsten erg oud en erg bot toch bleef het onmogelijke mogelijk. Priesteressen zijn wezens, die in het onmogelijke blijven geloven.

Kijk eens aan, dacht meneer Blumenthal, daar waren de oudsten van het eiland waarachtig al aan boord gekomen. Gekleed in smetteloos witte hemden, korte spierwitte broeken, het hoofd gedekt met stijve helmen en onder de arm geklemd, als teken van waardigheid, een toverstafje van bruin gepoetst leer. Met

een schok begreep hij, dat de eilandautoriteiten aan boord waren en dat het feest ging beginnen. Het feest der bevrijding. Tenzij...

De in zijn vale kleren zwetende meneer Blumenthal luisterde naar nieuwe verhaaltjes van de dichter.

'Als nu eens die man met die belachelijke kniebroek aan, met die witte sportkousen en blote benige knieën, met dat donkerbruine lefstokje onder de arm geklemd, met die dode visseogen en die lichte bruine sproetenvlekjes onder het dunne haar, als die man met handen van rimpelhuid, eens vragen zou: 'Ach, zijt gij de dichter Erwin Blumenthal, de schrijver van de Nachtverzen, die indertijd tegelijk met al die andere verzen in het grote vuur der barbaren werden verbrand, zo, zo zijt gij het? Ik heb uw verzen vele malen gelezen toen ik aan het hoofd stond van een vergeten garnizoen op een eilandje in de Ierse zee. Zo - nu komt ge toegang vragen tot dit land - zo maar alsof ge een bedelaar zijt en niet een dichter wiens kleine roman *Wir wollen nicht sterben!* indertijd nogal wat opzien baarde. Nu, ik moet zeggen,' - vriendelijk keken de blauwe visseogen hem aan - 'ge doet de titel van uw boekje eer aan. U hebt het uitgehouden. Want, geef het eerlijk toe, ge had al lang moeten sterven, is 't niet? Was het niet in de nacht waarin het kristal tot puin geslagen werd, dan later, want ge weet toch, al streed ge levenslang voor het Duitsland, dat ge liefhebt - herinnert u zich nog de hulde aan uw land in enkele uwer laatste verzen?

- dat ge geen Duitser zijt maar een jood? Wat hebt ge niet gelachen met uw vrienden toen het in de twintiger jaren begon, maar toen ge voor het eerst die spookachtige stem hoorde balken door uw radio en voor het eerst het geschreeuw der horden hoorde, de arm strekkend tot het gebaar des doods, toen werd het u bang om het hart. Herinnert u zich die dag, dat ge uit het Berlijnse Haus der Presse werd geworpen waar uw verpestende aanwezigheid niet geduld kon worden? Toen werd ge bijna meegesleurd met anderen als niet uw vriend Gottfried u meegenomen had in zijn snelle wagen naar de Franse grens. In Parijs probeerde u te leven van tien mark in de maand en wat ge bij elkaar kon schrapen als Duits vertaler in een stad die stikte van de Duitse vertalers. Eindelijk trok ge, terwijl u zich toen al het leven wilde benemen, naar Spanje. Daar hebt ge gerot in de gevangenissen van de kleine tiran. Ten slotte zijt ge aan de kelders van het gezag ontsnapt om ergens aan de havenkant te scharrelen waar ge een vriend hebt ontmoet, die het u mogelijk maakte aan boord van de Santa nieuwe horizonnen tegemoet te varen. Ay, ge wist maar half, hoe profetisch de titel van uw boekje was indertijd: *Wir wollen nicht sterben!*'

Een bediende die een paar woorden Duits en een paar woorden Frans sprak, liep door de salon en langs de dekken, de passagiers waarschuwend zich met een paspoort of andere papieren bij de ambtenaren te melden, die onder leiding van de man in de witte

kniebroek achter een stevig tafeltje plaats namen, door een hutbediende verwend met een kop koffie en een glas Spaanse cognac.

Meneer Blumenthal sjokte naar zijn hut en zocht in zijn koffer naar het paspoort van het Duitse rijk, waarin ten gevolge van een vergissing, niet eens een J gedrukt was, zodat het voddig stuk papier, sedert jaren waardeloos, een versleten maar onmiskenbaar arische indruk maakte, een indruk waarover meneer Blumenthal altijd gemarteld door honderd angsten tegelijk, zich ernstig zorgen maakte.

Toen hij terugkeerde stonden voor de ingang van de salon de passagiers. Blumenthal was een der laatsten. In het midden van de rij zag hij Mandel en als een haantje de voorste stond Pereira met papieren te zwaaien, die, Blumenthal twijfelde er niet aan, al spoedig als kunstige nabootsingen zouden worden ontmaskerd.

De Engelse officier die het teken van zijn waardigheid, het bruinleren stafje, als een lineaal op tafel had gelegd boog zich terloops over een stuk papier waarop de namen der passagiers keurig genoteerd stonden. Die namen interesseerden hem maar matig. Het inspecteren van de paspoorten, het eventueel stellen van vragen en wat dies meer zij diende slechts om de schijn op te houden omdat bij voorbaat vaststond dat deze mensen, gezien het gebrek aan woonruimte op gans Trinidad, niet aan land zouden mogen gaan. Bovendien was het vrijwel zeker dat onder deze

zoekers naar een veilig onderdak, het paspoort geschonden door de officiële afkeuring van Hitler zelf, leden van de Duitse geheime dienst scholen, reden genoeg, dacht de officier het rijtje mannen, vrouwen en kinderen monsterend, het hele troepje morgen naar volle zee te zenden.

'Uw naam,' vroeg hij het oude vrouwtje, dat de rij opende. Het mensje keek hem vriendelijk, afwachtend, maar hem niet verstaand aan en schudde het vogelkopje heen en weer, terwijl ze van tijd tot tijd met haar magere handjes door de achter de oren krullende grijze haren streek.

'Uw naam?' herhaalde hij op luide toon.

Een man, die breed en groot achter het kleine vrouwtje stond vertaalde fluisterend de vraag van de officier in het Duits.

'Sidonie Mühlheim,' antwoordde ze geschrokken lachend.

'Geboren?'

'Ja, ja,' knikte het vrouwtje.

'Waar?' vervolgde de officier.

'In Keulen.'

De officier zocht op de lijst met namen naar de M van Mühlheim. Daarna nam hij het paspoort van het vrouwtje in beslag en zond haar met een hoofdknikje weg zonder de blik te bemerken waarmee Sidonie Mühlheim, oud drieënzeventig jaar, geboren in Keulen, naar het boekje keek waarin een ambtenaartje van het Duitse rijk eens haar naam, haar leeftijd

en haar beroep noteerde, het nobel, oud beroep van huisvrouw.

Zo leverden ze stuk voor stuk hun paspoorten in bij de officier en steeds groter werd die stapel waardeloze, voddige papieren, die omtrent de eigenaars, van vijandelijke herkomst als ze grotendeels waren, geen enkel tastbaar gegeven aan het licht konden brengen.

Verveeld, door enigszins gesloten oogleden glurend keek de officier naar de mannen, vrouwen en kinderen, die al of niet bevend en onder de indruk voor zijn tafeltje verschenen.

Ten slotte, na een blik op zijn horloge, dacht hij aan Ellen, zijn vrouw, met wie hij een afspraak had in het Queens Park Hotel. Het Queens Park Hotel nú was niet te vergelijken met het deftig hotel van voor de oorlog. Tegenwoordig zag je er de dochters van rijk geworden Chinezen, gekleed in nationaal kostuum en niet alleen Chinese meisjes van onmiskenbaar goeden huize overigens, maar ook de dochters van rijk geworden koelies mengden zich onder het vroeger zo exclusief gezelschap van blanken. 't Zou niet lang meer duren of de negers zouden op de terrassen van het goede oude Queenspark neerstrijken, maar als het zover kwam zouden de blanken vertrekken en die mooie terrassen zouden perken vol kwetterende vogels worden en langzaam maar zeker zou het Queenspark veranderen in een naar mensenzweet stinkende calypsotent.

De officier keek in een paspoort. Mandel, las hij.

Dr. Mandel. Van beroep leraar. Hij keek een ogenblik naar de man die hem herinnerde aan een jood, die op het eiland voor het uitbreken van de oorlog een restaurant opende, dat nogal in trek was bij sommige jonge officieren uit het garnizoen omdat je er zo lekker vis kon eten en omdat de eigenaar de hand gelegd had op de kelder van het Greenwich, die in de oude dagen onder lokale fijnproevers een zekere vermaardheid genoot.

Hij keek aandachtiger naar de man, die zich Mandel noemde. Hij zag een forse kerel voor zijn tafel staan, een man in de kracht van zijn leven. Een kerel met brede schouders en een zware kop op een stierenek. De neus, krachtig en rood, stak uit dat brede gezicht en het hoofd van Dr. Mandel was bedekt met een krans donkere haren.

Deze Herr Mandel, dacht de officier, met die overdreven J in zijn paspoort, deze opmerkelijk forse man zou een militair kunnen zijn.

'Bent u in dienst geweest?' vroeg hij langs zijn neus weg.

Dr. Mandel boog zich naar voren en antwoordde in zijn Teutoons-Engels: 'Jawel, veertien-achttien. Frontdienst in Vlaanderen. Daarna krijgsgevangene in Frankrijk.'

'Ja, ja,' weerde de officier af. Hij vroeg zich af of het zin had deze man aan de tand te voelen. Maar beseffend, dat hij ten slotte door een ondervraging de loop van de wereldoorlog beslist niet zou beïnvloeden,

legde hij het paspoort op de stapel en maakte met een simpel gebaar een einde aan het gesprek.

Blumenthal boog zich met zijn paspoort in de hand naar voren. Hij beefde. De officier keek naar het fijne gezicht van de dichter en naar de witte haren rond het hoge voorhoofd. Hij zag in de donker omrande ogen van de man een onuitgesproken vraag.

‘Wat willen deze mensen toch?’ vroeg de officier zich af. ‘Wat zouden ze in 's hemelsnaam op Trinidad zoeken? Waarom zouden ze eigenlijk in zo'n godvergeten oord aan land willen gaan?’ Hij wou die kerel met zijn witte haren wel toeschreeuwen: ‘Man, wees toch verstandig en kom niet bij ons. Wees toch blij, dat we je niet toelaten, want straks zit het terras van het goede, oude Queenspark vol negers en wat moet dat dan met jullie, met mij, met Ellen mijn vrouw?’

Hij legde het paspoort zwijgend op de grote hoop en keek met zijn blauwe ogen nogmaals langs de rij met mensen. Ten slotte wenkte hij de purser van het schip en fluisterde hem toe, dat hij de paspoorten tijdelijk zou meenemen voor nadere bestudering. Een uur voor het vertrek van de Santa zouden de papieren terugbezorgd worden. De purser stelde de officier fluisterend voor de mensen zelf te zeggen, dat zij niet aan land zouden mogen gaan. De officier schudde vriendelijk het hoofd. ‘Dat is uw taak,’ zei hij. De purser keek schichtig naar de passagiers en trok mismoedig de schouders op.

De ambtenaar toegevoegd aan het bureau van de procureur-generaal boog zich over de stapel voddige, veelgebruikte paspoorten en handenwrijvend, zich bewust van zijn verantwoordelijkheid, begon hij het onderzoek. Op zijn werktafel stonden enkele instrumenten, die hem in staat stelden deze papieren op hun werkelijke waarde te toetsen. Onder de vele paspoorten waren exemplaren, die als vervalsingen, prutserig vervaardigd als ze waren, onmiddellijk in het oog sprongen. Deze stukken, gelijk hij de voddige boekjes noemde, legde hij, voorzichtig, als betrof het hier papieren van zeer grote waarde, nauwkeurig terzijde voor nader onderzoek.

Naast de stapel vervalsingen vormde hij een tweede hoge stapel. De stapel der misschien niet vervalste maar in ieder geval verlopen en niet door de juiste autoriteiten verlengde of vernieuwde paspoorten.

Een derde stapel bestond uit papieren van op het eerste gezicht zuivere herkomst. Weliswaar waren deze papieren voor het grootste deel met een J gestempeld, maar ten slotte was deze J in het paspoort gestempeld door iemand die van zijn regering daartoe de bevoegdheid verkreeg. Deze letter was dus zuiver en eerlijk en trok niet in het bijzonder de aandacht van een ambtenaar, die dank zij de vaklitteratuur op de hoogte was van de betekenis die aan deze letter van het alfabet gehecht moest worden, een betekenis die in verwijderd verband stond met de besnijdenis, het oude testament en de klaarblijkelijke aanwezig-

heid van lieden die om de een of andere onbekende reden niet tot de Engelse kerk noch tot een der andere erkende christelijke gemeenschappen hoorden.

Na aldus, ruwweg, de documenten te hebben geschift, begon de ambtenaar letterlijk zuchtend van genoegen, nu met een vergrootglas een nauwkeuriger onderzoek. Na lang wikken en wegen ontdekte hij onder de stapel gepatenteerd echte paspoorten exemplaren waarvan de echtheid toch in twijfel kon worden getrokken, hoewel erkend moest worden dat de vervalsing ambachtelijke kwaliteiten verraadde.

Na een urenlang onderzoek der papieren begon hij de namen te vergelijken met de naamlijst van gepatenteerde spionnen en tot zijn onuitsprekelijke opwinding ontdekte hij dat een der passagiers van de Santa precies dezelfde naam droeg als een Duitse spion, namelijk Kohn. De gedachte als eerzaam ambtenaar op het eiland Trinidad mede te werken aan de ontmaskering van een gevaarlijk agent van de Duitse geheime dienst bracht de man die gedurende dertig jaar nog nooit de gelegenheid had zich te onderscheiden in een eigenaardige staat van opwinding. Hij draaide de op tafel staande, door een motor aangedreven ijzeren waaier naar zich toe waardoor de paspoorten ten dele op de grond werden geblazen zodat hij, wederom met grote nauwgezetheid, de echte van de onechte papieren ging scheiden.

Toen al dat werk gereed was zette hij zich aan tafel

en vroeg zich, de kin op de hand steunend, af: ‘Wat nu?’

Zou hij de souschef waarschuwen? Of zou hij zich onmiddellijk tot de chef zelf wenden? Of zou hij persoonlijk de procureur opbellen om hem van zijn sensationele ontdekking op de hoogte te stellen? Of was het verstandiger een rapport in tienvoud op te stellen, door hem ambtenaar derde klasse ondertekend, dat hij, als bij vergissing, onmiddellijk aan de Gouverneur zou adresseren?

Zuchtend, denkend aan zijn vrouw die thuis wachtte, besloot hij tot het laatste. De ambtenaar nam een bundel maagdelijke, zij het ietwat vergeelde papieren uit zijn lade, zocht naar velletjes carbon, prutste enige tijd met het lint van zijn schrijfmachine en zette zich toen aan het tikken van zijn rapport. Toen het uren later klaar was verpakte hij de stukken in grote, gele enveloppen, likte langs de gomranden, verzegelde de brieven, die bovendien nog gestempeld werden met het stempel ZEER GEHEIM en stelde de enveloppen persoonlijk ter hand aan enige zeer slaperige ijlboden, die met norse gezichten al urenlang in de smerige gang van het gebouw zaten te wachten. Zo liepen die avond door het duistere Port of Spain enkele konstabels met grote, verzegelde enveloppen in de hand naar de in het donker verscholen huizen van de in hoogheid zetelende machthebbers van dat eiland.

Een der ijlboden, op weg naar de procureur, bleef bij de deur van een kroeg luisteren naar een troepje

calypsozangers, dat zich voorbereidde op het komend carnaval. Deinend op de weemoedige melodie ten slotte liep de zwarte man verder, de grote, gele dienstenveloppe onverschillig heen en weer zwaaiend.

Drie dagen later verliet de Santa de rede van Port of Spain. Urenlang keken de passagiers met hongerige ogen naar het stadje aan de kust, de grauwe plaatijzeren loodsen langs de kade, de wirwar van mensen in de verte, de snelle bootjes die het verkeer tussen land en schepen onderhielden. Waaghalzen vroegen zich af of ze zwemmend de kust zouden kunnen bereiken, maar legitiem als zelfs de waaghalzen onder de passagiers nu eenmaal waren, bleef men hopen dat men elders, zij het niet op een Brits eiland, vriendelijk zou worden begroet door de leden van een barmhartig welkomstcomité.

De officier met de bleekblauwe visseogen bracht de papieren rustig terug. Opnieuw moest men zich in een lange rij opstellen en stuk voor stuk tekende men op een lijst met namen voor de ontvangst van het waardeloos papier.

De machinist was heel tevreden met de wijze waarop zijn dynamo was hersteld. De machines werden bovendien nog eens grondig nagekeken. De kapitein en enkele scheepsofficieren hadden duchtig gegeten bij de agent van de maatschappij. De matrozen, die nu eenmaal het voorrecht hadden tot een neutrale mogendheid te behoren, gingen 's avonds aan land. Herr Grindel had tegen betaling van tien dollar aan

de derde stuurman een brief meegegeven voor een zekere Pieck, die in de Frederickstreet een hardwarestore zou bezitten, maar met de aflevering van die brief was iets misgegaan, zo vertelde de stuurman, die en passant zijn tien dollar ook kwijtgeraakt was. De lokale autoriteiten waren dolblij toen het schip vertrok en susten hun geweten met nietszeggende praatjes. Zo vertelde de procureur, dat het gouvernement het advies had ingewonnen van de regering te Londen, een advies dat echter pas ontvangen werd na het vertrek van de Santa en dat, Gode zij dank, afwijzend was.

In de stad zelf had men de aanwezigheid van het Spaanse schip nauwelijks bemerkt. Een journalist die van de een of andere walkapitein gehoord had, dat zich aan boord van het schip Europese vluchtelingen bevonden, overwoog een stukje in de krant, dat echter na advies van een censor die in zijn eentje oorlog voerde, werd ingetrokken. Volgens de censor waren de vluchtelingen nooit van plan geweest het bestuur van het eiland asiel te vragen, terwijl bovendien onomstotelijk was vastgesteld dat onder de opvarenden enkele leden van de vijfde colonne scholen.

De journalist, een nog jonge man, slikte dat verhaal als zoete koek en daar hem nu eenmaal het hart van de barmhartige Samaritaan ten enenmale ontbrak bleef zijn berichtje in de pen en daarmee meende hij de strijdende legers ter zee, in de lucht en op het land een grote dienst te bewijzen.

Een andere dagbladschrijver, een recalcitrante kerel met een zwarte kroeskop, die in de dertiger jaren opruiende stukjes in de kranten schreef en sedertdien in een kwaad gerucht stond, wilde met een motorbarkas naar het schip gaan. De politie had dat plan op het laatste moment verijdeld en de dagbladschrijver enkele onaangename uurtjes op het bureau bezorgd, uurtjes die hem alle lust benamen zich met de opvarenden van de Santa nog verder in te laten. Toen hij bovendien 's avonds in een kroeg van een paar halfdronken matrozen hoorde, dat zich aan boord van dat schip een troep stinkend rijke joden bevond, was alle plezier van de zaak af omdat hij in de harten van zijn lezers geen weerklank vermoedde voor het lot van rijke joden, die zonder twijfel om uiterst bedenkelijke redenen uit eigen land gevlucht waren.

Alleen de eigenaar van een restaurant in Port of Spain, een tiental jaren eerder uit Europa vertrokken, een oude rabbijn en een handvol polakken, die handeldrijvende nomaden van Zuid- en Midden-Amerika, maakten zich zorgen over het lot der passagiers. En zij vertrouwden op een even geheimzinnige als machtige organisatie, de Jewish Joint, die, naar geruchten wilden, van uit de Verenigde Staten telegram op telegram zond naar de regeringen der landen rond de Caribische zee.

Toen de Santa eindelijk zee koos slaakten vele brave mensen een zucht van verlichting. Ja, ze hadden het gevoel dat het eiland aan een groot gevaar ontsnapt

was. Zo ging het leven van alle dag, nauwelijks bewogen overigens door de komst van de Santa, zijn eentonige gang. De planters klaagden over gebrek aan volk, dat op de werken van Amerikaanse militaire aannemers heel wat meer verdiende. De werklui verheugden zich in de goede tijden en de meisjes maakten Trinidad met rum en Coca-Cola tot een paradijs voor Amerikaanse jongens, die als ze 's avonds de hort opgingen, het rassenprobleem vergaten op de veldezel in een zwart bordeel. De winkeliers in Port of Spain knoopten de eindjes aan elkaar door van tijd tot tijd de prijzen van hun schaarse waren te verhogen. De kroegen maakten goede winsten en politici broeiden op de nieuwe tijden, die onherroepelijk komen zouden als straks deze glorierijke oorlog door de even glorierijke legers van Engeland en Amerika was gewonnen. En zo is het heel begrijpelijk dat bijna niemand zich zorgen maakte over een handvol vluchtelingen aan boord van een Spaanse boot.

En de vluchtelingen zelf?

Ze speelden tarok in de salon, ze lazen, luierend in dekstoelen, romans of stokoude kranten, ze luisterden naar de radioberichten, ze aten en dronken, ze minnekoosden en soms betrapten ze zich erop dat ze niet eens ontevreden waren, niet eens ongelukkig of verscheurd door angsten, omdat het leven op deze oceaan en onder deze hemel de mens aan het aardse onthecht en hem een vreemde rust verschaft. Hier immers voer men door het deel der wereld waar het

lichaam luier wordt maar de geest scherper.

Zo slaagde men erin nu en dan de angsten en ellende van de voorbije jaren te vergeten. Het was alsof men, zich koesterend in de zon, niet wilde denken aan de ondergane vernederingen, aan het uren-, dagen- en wekenlange wachten op de gang van het een of andere consulaat. Men maakte zich van tijd tot tijd los van de herinneringen aan de snoeten van mismoedige beambten, die hun steekpenningen altijd op dezelfde onbeleefde en achteloze manier in de zak staken. Men vergat een enkele maal de tochten over de rotsen en besneeuwde hellingen van de Pyreneeën en de wijze waarop men ontvangen was door half slaperige soldaten, die illegale passanten onverbiddelijk naar het gevang brachten. Men vergat de weken en maanden doorgebracht in de koude cellen of binnen het prikkeldraad van een kamp. Men vergat de weeë honger die men, totdat eindelijk weer eens iemand wat geld wist te krijgen, moest lijden. Het leek wel alsof men bij voorkeur ging denken aan de kleine vreugden, die men op een lijdensweg als deze soms ontmoet.

Pereira dacht met dankbaarheid terug aan een Spaanse Nederlander, die al zijn kennis en begrip van land en volk aanwendde om een paar Amsterdamse joden aan echte of valse papieren te helpen. Hij zou zich altijd met een hart vol dankbaarheid blijven herinneren hoe het mannetje hem, de kenner van antieke boeken, de kostelijke essayist en letterkundige

fijnproever, twee koffers pornografische foto's bezorgde, die geld opbrachten en hem een vermomming verleenden, waarin hij langzaam aan zelf was gaan geloven.

Mandel dacht aan de kleine, door arbeid en ellende gebogen arbeider, die hem namens de partij, die in Duitsland, Frankrijk en Spanje was vernietigd, een vals paspoort aanbood.

En Blumenthal herinnerde zich een vrouw, die hem, toen hij in het holst van de nacht over een bergpas trok, hulp verleende toen hij uitgeput, met bloedende voeten en handen en met een verwond gezicht, aan de deur klopte van een huisje langs het pad.

Ze behoefden slechts de ogen te sluiten om zich de zwijnskoppen der profiteurs voor de geest te halen, de onverschillige snuiten van de kampbewakers, of de angsttronies der zelfzuchtigen en halfhartigen, maar tussen al die spookverschijningen drongen zich van tijd tot tijd de barmhartigen, die men onderweg ontmoette.

Zo kwam het dat men ondanks de vernietigende tegenslag in Trinidad de hoop niet opgaf.

Ook op een andere wijze probeerde men zich te handhaven. Hoe verrukkelijk is het immers om uit de werkelijkheid te vluchten. Door van de zon te genieten, door te vegeteren gelijk planten. Of door te genieten van een verleden, dat men zelf opbouwde en waarin men welhaast ging geloven.

Een man als Grindel maakte van zijn verleden geen geheim. Iedereen kende het. Hij was immers de indertijd gevierde magnaat uit Hamburg, eigenaar van een bankhuis, president-commissaris van grote maatschappijen. Grindel, onder alle omstandigheden even luidruchtig als zelfverzekerd, behoefde niet in de droom te vluchten en miste daardoor juist het genot van kleine en onbekende mannen, die op subtiele wijze lieten doorschemeren dat ze eens als General-Direktor van wereldomspannende textielfabrieken, banken of andere ondernemingen een schitterende rol in het leven speelden.

Vrouwen hechtten zich nog verwoeder aan de zelf verworven, aan de fantasie ontsprongen herinneringen of gingen, erger dan de mannen, gebukt onder dingen, die ze niet begrepen. Wel tien keer per dag vroeg mevrouw Grindel zich jammerend af waarom ‘der Hitler’ in godsnaam Duitse joden vervolgde. Nu ja, dat de nazi's bezwaren hadden tegen Polen, Roemenen, Russen of ander gespuis was te begrijpen. Maar dat Duitse joden verantwoordelijk werden gesteld voor de wandaden van het gespuis, dat over de grenzen van het Rijk spoelde, was haar tot op de huidige dag een volslagen raadsel. Dat moest een vergissing zijn van ‘der Hitler’ zuchtte ze en Dr. Grindel knikte mat instemmend, terwijl Max Landauer, de nette jongeman die ze aan de Costa Brava in een landelijk hotel hadden leren kennen, volkomen met die twee instemde.

Hij was zo maar uit de lucht komen vallen. Een keurige Duitse jongen uit een keurige Berlijnse familie, verwant met vooraanstaande families uit Bremen en Hamburg.

Op een morgen toen mevrouw Grindel steunend op de arm van haar dochter naar tafel wandelde, zat daar plotseling ‘der Max’. Door de manier waarop hij in de houding sprong en zich voorstelde aan de dames, bemerkte mevrouw Grindel dat deze vluchteling niet tot het gewone slag behoorde maar een nette Duitse jood was, een van de slachtoffers van Hitlers tragische vergissing.

God nog aan toe: wie zou ‘der Hitler’ op een onzalige dag in het oor gefluisterd hebben dat ook Duitse joden vervolgd moesten worden? Dat was beslist een vreemdeling. Goddank waren ze nog net op tijd vertrokken. Met achterlating van miljoenen en met miljoenen in het buitenland. Nu ja, miljoenen. Miljoentjes, lachte Grindel verbitterd, denkend aan zijn armoede.

Op een dag ving Max het gerucht op, dat een Spaanse rederij bereid was joden met goede paspoorten en de nodige contanten naar de andere kant van de oceaan te brengen. Met instemming van Herr Grindel begon Max voorzichtig de rederij te benaderen en hij waagde het zelfs naar Barcelona te reizen wat in die dagen streng verboden was voor refugiés, die voorzien van geld en goederen in Spanje werden geduld.

Toen Max 's avonds niet terugkeerde, waren ze zeker dat hij door de Spaanse soldaten was gegrepen en naar dat ellendige en haveloze kamp te Miranda de Ebro was gesleept om tussen het vreemdste gespuis uit Polen, Rusland, Holland en God weet welke landen nog meer te verrekken. Maar een dag later keerde hij terug. Keurig gekleed en in gezelschap van een keurige Spanjaard, die uitstekend Duits sprak daar hij vroeger in Hamburg gestudeerd had.

De man voelde onmiddellijk dat de Grindels geen gewone mensen, geen verluisde joden waren maar lieden van aanzien door toevallige omstandigheden in moeilijkheden verkerend, zodat het de Spanjaard een genoegen was die moeilijkheden persoonlijk op te heffen.

Op die avond werd het plan geboren een boot uit te rusten voor een expeditie naar Zuid-Amerika. Direct vanuit Spanje. Niet vanuit Portugal. Portugese visa waren voor geen goud te koop in die dagen, overtuigd als de Portugese autoriteiten waren dat God zelf de wapenen der Duitsers zegende. Maar een boot, een echte passagiersboot charteren kost geld. ‘En,’ vroeg de Spanjaard, ‘kan Herr Grindel garant staan voor het geld als de maatschappij nog een honderd passagiers bij elkaar zou zoeken voor het maken van een reis waartoe bepaalde autoriteiten in Madrid toestemming moeten verlenen, opdat de passagiers in Brazilië of Argentinië veilig aan land kunnen stappen?

‘Herr Grindel,’ vervolgde de Spanjaard minzaam, ‘begrijpt natuurlijk wel, dat de kosten, die de niet nader genoemde autoriteiten moeten maken uiteraard vergoed moeten worden.

‘Men kan,’ vervolgde de nette Spanjaard, ‘natuurlijk ook rustig in Spanje blijven. Maar... enfin, u weet hoe de gevoelens hier zijn, nietwaar, de Falange, de Kerk, de Generalisímo en de invloed van de alemanes is enorm. U begrijpt me, nietwaar?’

De Grindels begrepen het. Ze hieven plechtig hun glazen en klonken op het avontuur. Daarna bouwde Grindel langzaam, sluw, voorzichtig en met een doorzettingsvermogen dat zelfs Max verbaasde, de zaak op. Methodisch, degelijk zoals in de dagen toen hij nog echte zaken deed in Hamburg, Londen, Parijs en New York.

Na drie maanden werd een definitief contract getekend. De Santa zou met negentig passagiers naar de haven van Belem vertrekken. De landingspapieren waren door de autoriteiten bekrachtigd. De namen der passagiers geregistreerd. De Spaanse autoriteiten hadden honderden papieren gestempeld en de nette Spanjaard van de scheepvaartlijn had uit alle hoeken en gaten kapitaalkrachtige vluchtelingen bij elkaar gebracht. Pereira uit Amsterdam, een zekere Dr. Mandel, een Dr. Blumenthal en zelfs een Roemeense jodin, die Falle Feiczewicz heette en aan boord van het schip tachtig jaar zou worden.

Op een gloeiend hete dag koos de Santa zee. Het

schip, zo berekende de keurige Spanjaard, was met dikke winst voor minstens drie maanden verhuurd. Na drie maanden zou het geld op zijn en wanneer de laatste cent verbruikt was zou de Santa onherroepelijk moeten terugkeren naar Spanje, waarna de reislustige passagiers keurig zouden worden uitgeleverd aan de politie, die op haar beurt de leeggeschudde passagiers zou opsluiten in het kamp der havelozen, hoogstens geschikt te worden uitgeleverd aan de nazi's of te worden geruild voor Spaanse soldaten, die aan het verre Oostfront, in de sneeuw van Rusland, streden voor de nieuwe wereldorde.

De Spaanse meneer lichtte zijn hoed toen het schip met een melancholieke stoot op de scheepsfluit afscheid nam van de haven.

'Vaar maar scheepje, vaar maar scheepje met geld en lijken,' dacht die keurige meneer. 'Ik zie je terug, ik zie je terug.'

Het speet mevrouw Grindel erg, dat zij niet in de gelegenheid werd gesteld de passagiers persoonlijk uit te kiezen. Ze beschouwde de Santa als het schip van Grindel en het schip van Grindel vergeleek ze wel eens met de ark van Noach, hoewel die ark met dieren en het schip van Grindel met mensen werd gevuld. Van tijd tot tijd hield mevrouw Grindel in de salon van het schip een soort ontvangst. Dan werden op zo'n middag de deuren van de grote salon op last van de kapitein gesloten. De bedienden trokken galauniformen aan en droegen op zilveren schaaltjes koek-

jes en zoete likeuren rond tussen gezellig pratende gasten. De dames waagden het erop bij zo'n gelegenheid een simpel collier te dragen of een diamanten ring aan de vinger te steken, sprekende bewijzen dat financieel het einde nog niet bereikt was.

Mandel had eens zo'n ontvangst bij de president-commissaris zoals men Grindel noemde, meegemaakt en hoewel hij zich voornam zijn masker als leraar van een Oberrealschule geen ogenblik af te leggen viel het hem moeilijk in de plooi te blijven toen hij de hand moest kussen van mevrouw Grindel, die als een opgeprikte pop op een eetstoel zat, geflankeerd door dochter Millie en de onafscheidelijke Max, terwijl Grindel als gastheer vol hoofse allure nu eens hier en dan eens daar een praatje aanknoopte met zijn lotgenoten.

Op volle zee ontving men de eerste teleurstellende, ja bijna vernietigende telegrammen. De autoriteiten lieten weten, dat ambtenaren in Madrid een vergissing hadden gemaakt, maar dat de haven van Belem voor de Santa gesloten was. Daarna verkreeg men aanwijzingen van de Jewish Joint in New York om door te varen naar de Caribische zee. Met de Engelse regering werd overleg gepleegd voor een landing op Trinidad. Kort daarna ontving men verontrustende telegrammen waaruit bleek, dat de Engelse regering eveneens de passagiers van de Santa de toegang zou weigeren. Later werden die telegrammen door andere telegrammen tegengesproken en steeds maar deden de

geruchten de ronde totdat iedereen beu werd van de geruchten en slechts luisterde naar het dagelijks nieuws van de BBC, aangekondigd met die eerste dramatische tonen van Beethovens Vijfde Symfonie.

Zo voer de Santa langs verre kusten. Een enkele keer zag men door kijkers met wouden bedekte berghellingen. Eens passeerde het schip een door jagers bewaakt konvooi en eenmaal meende men een onderzeeër te zien, die, volgens Max die zich bijzonder opwond, tot de Duitse vloot behoorde wat mevrouw Grindel met nationale trots vervulde. Tot ergernis van anderen stak zij haar trots niet onder stoelen of banken terwijl Pereira zich peinzend afvroeg hoe die Max toch zo precies kon weten dat een grijze schaduw, nauwelijks van de golven te onderscheiden, tot de Duitse vloot behoorde.

'Je zou zweren,' schamperde Pereira, 'dat die Max bij de Kriegsmarine heeft gediend.'

Een enkele keer leefde men in de hoop, dat het schip werkelijk een haven zou mogen binnenvallen en dat het uur der ontscheping naderde maar op het laatste ogenblik ontving men een telegram waarna de steven wendde, het land uit het zicht verdween en de tocht werd voortgezet dwars door de prachtigste zee ter wereld.

Soms zag men in de nacht aan verre kusten lampen branden langs de straten van even onbekende als ongastvrije steden, waarvan niemand de naam kende behalve de zwijgende officieren, die langzamerhand

de toenemende onwelwillendheid van de bemanning gingen delen. Want de belangeloze en gulle medewerking van enkele vrouwelijke passagiers kon het verlangen van matrozen, stokers, bedienden en scheepsofficieren naar de wal niet blussen en tijdens het schoonmaken van stalen kabels, het afkrabben van verroeste dekken, het oliën der machineonderdelen, het bedienen van onrustige telegraafsleutels of wat al niet piekerden de schepelingen over de terugtocht en de ontmoeting met eigen vrouw en kinderen in Spanje, ze droomden van de veiligheid van het eigen nest, ergens verborgen langs de kust van de Middellandse Zee.

'Waarom,' mopperden de manschappen, 'moeten we eigenlijk ten believe van een stel stinkend rijke ongelovigen ons dag in, dag uit afbeulen zonder ooit terug te kunnen keren?'

En ondertussen piekerde een heer in Spanje, zittend achter zijn hoefijzervormig bureau, draaiend op zijn met donker leer beklede stoel, over de terugkeer van de Santa, die eens moest komen omdat eens de middelen van die stinkend rijke joden uitgeput zouden zijn. Weliswaar had die heer in Spanje er geen enkel bezwaar tegen het schip varende te houden, maar zodra de bodem van de schatkist zichtbaar dreigde te worden seinde hij telegram na telegram aan de kapitein met het dringend verzoek terug te keren tenzij men van dag tot dag wilde betalen.

Toen kwam de dag waarop president-commissaris

Grindel met enkele andere mannen een spoedvergadering van aandeelhouders belegde over de vraag: terug of nog langer vruchteloos proberen.

De aandeelhoudersvergaderingen, zoals ze aan boord gehouden werden, waren strikt genomen niet democratisch. Ten slotte was eigenlijk iedere passagier aandeelhouder, maar Grindel had preferente aandelen geschapen door extra stortingen en gaf alleen aan houders van deze aandelen stemrecht zonder overigens de andere, kleine deelnemers uit te schakelen. Het secretariaat van de onderneming werd door Max geleid, die zoals iedereen aan iedereen vertelde, op kosten van de Grindels aan boord was gekomen, zogenaamd om hem schadeloos te stellen voor de goede diensten de onderneming in Spanje bewezen.

Vergaderingen werden in de zitkamer gehouden van de enige luxecabine aan boord, de hut van de Grindels, in tegenwoordigheid van de kapitein, die namens de scheepvaartmaatschappij en het personeel aanwezig was. De kapitein had slechts een adviserende stem, waaraan geen enkel gewicht kon worden gehecht, zolang de man in Spanje wist dat van dag tot dag, van uur tot uur betaald zou worden. Men las behalve de notulen van de vorige vergadering tevens de binnengekomen stukken voor, bestaande uit een steeds groter wordende stapel telegrammen en de antwoorden, die het dagelijks bestuur van de onderneming, in feite Grindel, gaf.

‘Op onze laatste bijeenkomst,’ begon Grindel, ner-

veus aan zijn sigaar zuigend, ‘deelde ik mede, mijne heren, dat onze fondsen door een belangrijke bijdrage van meneer Feuerstein’ - er volgde een buiging in de richting van de oude Feuerstein, die met dode ogen uit de patrijspoort naar de in de zon blinkende golven keek - ‘werden vergroot. Daardoor is onze terugreis een week uitgesteld. Ondertussen zijn er twee telegrammen uit New York binnengekomen die enige grond tot optimisme geven, mijne heren, omdat ze met vrij grote stelligheid verzekeren, dat in Engeland uitvoerig overleg gepleegd wordt op hoog niveau tussen de regeringen van Engeland - nog in Londen aanwezig -,’ grapte Grindel, ‘en van Nederland, eveneens in Londen aanwezig.’

Grindel keek even rustig om zich heen naar de verzamelde aandeelhouders. Toen ging hij verder op de besliste toon van de man die geen oppositie duldt en vertelde dat de Nederlandse regering, God mag weten waarom, over een eilandje in de Caribische zee iets te zeggen had. Dat eiland heette - en hij keek op een voor hem liggend stukje papier - Curaçao. Nu vernam men uit New York, dat de Gouverneur van het eiland - wat is in 's hemelsnaam een gouverneur, dacht de oude Feuerstein, die met dergelijke woorden niet overweg kon maar wel inzag, dat zo'n gouverneur iets officieels moest zijn waarvoor een mens moet uitkijken - onder druk gezet was.

‘De man,’ vervolgde Grindel, ‘heeft ernstige bezwaren tegen de debarkatie van de passagiers der

Santa, in verband,' zo las hij verder, zijn woorden rekkend, 'met het gebrek aan water op dat eiland. Hij vreest,' en zonder het te willen verkreeg zijn stem een bitter-ironische klank - 'dat de refugiés niet regelmatig kunnen baden, zodat hij voorshands afwijzend staat tegen toelating. Bovendien,' vervolgde Grindel, 'heeft men op dat eiland te kampen met een gebrek aan woningen, zodat het onderdak van de refugiés moeilijkheden oplevert. Inzage van de telegrammen kunt u krijgen bij het secretariaat. Rabbijn Hertzl liet weten niet alle hoop op te geven. Binnen enkele dagen zal in Londen een definitieve beslissing genomen worden, waterschaarste of niet.'

Grindel keek de kring rond.

'Mijne Heren,' zei hij langzaam, de blik van de kapitein vermijdend, 'ik moet u erop attent maken, dat een uitstel van enkele dagen, gezien onze fondsen, catastrofaal kan zijn daar de kapitein, tenzij er nieuwe middelen ter beschikking komen, onherroepelijk de terugweg moet aanvaarden. Een terugweg waarop we ons al bevinden, mijne heren, wat niet wegneemt, dat het schip de haven van Curaçao kan aandoen als onze kapitein de machines iets minder snel laat lopen.'

De kapitein, bedachtzaam langs zijn kin strijkend, keek een ogenblik Grindel met begrijpende ogen aan en dacht aan een oude Levantijn, die hem jaren geleden een aardig spaarduitje bezorgde door het vervoer van verboden goederen. Hij zweeg diplomatiek en noteerde slechts enkele woorden op een blocnote.

De oude Feuerstein krabbelde met zijn pen op een stukje papier en overwoog de vraag of het zin had zijn laatste penningen op de bank te Madrid in de waagschaal te stellen. Dr. Lansing, een oude man reeds, wist verborgen tussen linnengoed in zijn koffer enkele tienduizenden dollars aanwezig en worstelde met de vraag of hij dit laatste geld moest offeren.

De heer Fuhrmann uit Praag zoog zijn lippen op elkaar en besloot zijn laatste ponden sterling niet ter beschikking te stellen voor een verloren zaak. Goed: dan terug naar Spanje. God zal ons helpen.

In de ogen van Bertl Grobmann, een dikkerd die weinig sprak, blonk een onheilig licht toen hij naar Grindel keek, die zwaar en ernstig achter de tafel zat en met nauw te verkroppen woede dacht hij, dat die oude rot uit Hamburg met zijn fijne manieren, die kerel, die op polakken neerkeek, in Amerika nog wel een miljoen had staan en nu om geld bedelde onder mensen die geen cent meer hadden, tenzij je een zakje briljanten, dat je straks broodnodig zou hebben, wilde meetellen.

Zo zaten ze zwijgend aan tafel totdat de oude Feuerstein met zijn piepstem vroeg: ‘Zeg Grindel, hoe heette dat eiland zonder water?’

‘Curaçao,’ antwoordde Grindel.

En waarachtig: Curaçao zou het worden! Op die morgen nam een mannetje dat in een kamertje achter een met groen laken bespannen ouderwets bureau zat

te werken, een historisch besluit, zij het onder pressie van een joviale minister, die ergens in Londen oorlog voerde tegen de Duitsers. De passagiers van de Santa verkregen tijdelijk op het eiland Curaçao asiel.

Een oud, vervallen, somber quarantainegebouw dat reeds jaren niet meer gebruikt werd, veranderde in een vluchtelingenkamp. Uit alle hoeken en gaten zocht men bedden bij elkaar. Rondom het gebouw werden primitieve prikkeldraadstellingen opgeworpen, die dag en nacht door gewapende mannen bewaakt moesten worden en vastgesteld werd, dat de vreemdelingen slechts eenmaal per week in de hoofdstad van het eiland mochten winkelen, bewaakt door militairen met het geweer in de aanslag 'omdat je,' zei de kleine man achter de groene tafel, 'nooit kan weten wat zulke mensen zich in het hoofd halen als ze eenmaal in een land zijn dat oorlog voert.'

Drie dagen later viel de Santa het Schottegat, de haven van Willemstad binnen.

Toen bevestigd werd dat de passagiers op een eiland zonder water werden toegelaten, brak de spanning waarin ze gedurende al die weken verkeerden. In deze geweldige ruimte zou ergens dus een einde komen aan de reis. Landkaarten werden geraadpleegd. Het eiland, een microscopisch spatje in de nabijheid van de Venezolaanse kust werd moeizaam zoekend op de kaart ontdekt en Pereira, die zich lang vergeten aardrijkskundelessen herinnerde, vertelde dat Curaçao een Hollands eiland was, wat aan me-

vrouw Feuerstein de kreet ontlokte: ‘Een Hollands eiland? Maar dan is het door de Duitsers bezet.’

Haar woorden, tot anderen doordringend, gaven voedsel aan het angstig gevoel in een val te lopen, maar de purser en de eerste officier stelden de mensen gerust door te vertellen dat op die Hollandse eilanden de Duitsers gevangen genomen waren door Hollanders. Zo voer men 't eiland waar de rollen omgekeerd waren tegemoet, al was het de meesten onmogelijk afscheid te nemen van de angsten die men zo lang met zich meegedragen had.

In ieder geval: men zou niet terugkeren naar Europa. Hier in deze schijnbaar zo rustige zee wachtte de vrijheid. Hier kon een nieuw leven beginnen. Een leven zonder vervolging, zonder doodsangst, zonder gebrandmerkt te zijn omdat men toevallig een slag in het haar had, donkere ogen of een ietwat gebogen neus.

Men vond geen rust toen de Santa over de nachtzwarte zee in de richting van het eiland zonder water voer. Men ging koffers pakken en lijsten samenstellen van eigendommen, lijsten die later wellicht te pas zouden kunnen komen. Men droeg, als vanouds, zakjes met briljanten op de blote huid. Men vroeg zich af of papieren geld, Franse francs, of Engelse ponden in deze contreien enige waarde zouden bezitten. En men keek met gemengde gevoelens naar de beduimelde paspoorten, die de reizigers ten slotte tot deze verre haven hadden begeleid.

Hoe zal men ons ontvangen? Met wantrouwen of deernis? Zal men ons op dat eiland, zij het wellicht tijdelijk, een plaatsje gunnen onder de zon? Wat weet men op dat eiland van de oorlog, die in Europa woedt? Wat weet men daar wat wij niet weten? Lezen de mensen op dat eiland? Hebben ze daar kranten? Zijn daar winkels? Banken? Telegraafkantoren? Kan men er brieven verzenden? Tientallen vragen bestormden de angstige reizigers, vragen waarop geen afdoend antwoord mogelijk was. De purser verzekerde overigens iedereen die vragen stelde, dat er werkelijk een telegraafkantoor bestond, anders zou de marconist geen contact met het eiland kunnen hebben, dat er waarschijnlijk winkels waren en zeker militairen, die nauwkeurig paspoorten nakijken!

'Maar er is geen water,' merkte iemand somber op en sprak daarmee een angst uit, die de meesten voelden. Nu al dat andere achter de rug was naderde men het eiland van de dorst op genade of ongenade, zoals ontdekkingsreizigers een onbekend werelddeel naderen, dat door vijandige wilden wordt bewoond.

Op een stralende morgen kwam het eiland in zicht. De smalle haveningang lag tussen zware, antieke fortmuren ingeklemd waarop als pronkstukken uit een romantische film bronzen kanonnetjes stonden. Op de hoek van een der uitspringende muren woei een Hollandse vlag.

'Bij God,' dacht Pereira, 'dezelfde vlag, die inder-

tijd in Amsterdam bij feestelijke gelegenheden werd gehesen.'

De haveningang werd versperd door een op schuitjes dobberende schipbrug. Toen die brug na lang wachten werd geopend voer de Santa behoedzaam het smalle water binnen ten slotte merend aan een kade, langs een met kale planten begroeide rotswand. Op de kade, die ten dele bebouwd was met een lange, grauwe loods liepen donkere mensen heen en weer, wachtend op het uitschuiven van de loopplank. Toen het zover was kwamen de eerste soldaten aan boord. In de salon werd een tafeltje voor de ambtenaren in gereedheid gebracht en het duurde niet lang of de passagiers moesten zich bij dat tafeltje met hun papieren stuk voor stuk melden. Er was, behalve enkele ambtenaren, niemand aanwezig. Geen rabbijn. Geen leden van het een of ander comité. De taal, die de beambten onderling spraken, leek op Nederlands. Pereira, bijna bevend van opwinding, wilde een van zijn landgenoten de hand drukken, maar de man, als bevreesd zich te compromitteren, weigerde die uitgestoken hand, waarna Pereira zwijgend naast Mandel ging staan die over de reling naar de kade keek.

Een neger rolde een leeg steekkarretje over het gloeiend beton. De ijzeren wieltjes maakten een piepend geluid, dat met andere geluiden op de hete luchtgolven boven de kade bleef hangen. Uit de verte klonk gebeier van klokken uit een achter de rotsen verborgen kerktoren. Terzijde van de werf, dwars over

een brede strook water, zagen ze de omtrekken van een reusachtig fabriekscomplex waarheen langzaam, als voortgetrokken door staalkabels, grote tankschepen voeren die in het brede water voorzichtig manoeuvrerend, keerden.

'Ik geloof niet,' merkte Pereira ironisch op, 'dat dit eiland door wilden wordt bewoond.'

'Neen,' zei Mandel, 'neen, je zou zeggen van niet.'

'Ik geloof, dat we op een eiland van wij-mensen zijn,' vervolgde Pereira, zacht sprekend.

'Wat zijn wij-mensen?' vroeg Mandel.

'Wij-mensen zijn mensen, die altijd de een of andere zware verantwoordelijkheid dragen voor anderen.'

'Wel?' vroeg Mandel.

'Kijk nu bij voorbeeld eens naar die dikke Hollander, kijk, die kerel in dat groene uniform. Ik ken zulke mensen. Ik ken ze, zoals ik mezelf ken. Die man is een landgenoot van me. Ik stak in een onbewaakt ogenblik mijn hand uit die geweigerd werd en hij werd geweigerd, Mandel, door een man die misschien een beste huisvader is, een brave kerel maar die nu eenmaal onder zijn verantwoordelijkheid gebukt gaat. Zo'n man is nu een wij-mens. Een mens, die in dienst van de gemeenschap met plezier een moord doet. Ik ben bang,' zei Pereira, 'dat hier werkelijk geen water is en het spijt me,' zei hij zuchtend, 'dat ik in een vlaag van optimisme mijn schuine foto's onder de bemanning heb verdeeld.'

‘Je hebt je kapitaal weggegeven?’ lachte Mandel.

‘Ja,’ knikte Pereira, ‘je kunt me nu een hand geven, Mandel. Ik ben geen kapitalist meer.’

‘Zodra je kans ziet zal je weer een kapitalist worden,’ antwoordde Mandel.

Pereira knikte. ‘Ik weet niet wanneer we definitief afscheid nemen van elkaar. Als we het doen, doen we het als bevriende vijanden.’

‘Niet 't afscheid interesseert me, Pereira, maar de komende ontmoeting.’

‘Waar zal het zijn?’ vroeg Pereira.

‘Doet dat er iets toe?’

‘Ach, neen,’ fluisterde Pereira, ‘zolang de wijmensen, de collectieve dwazen en staatsaanbidders het winnen, zal het altijd wel in de buurt van prikkeldraad zijn. 't Enige dat ons nu bindt is dat we allebei aan de verkeerde kant staan.’

Een grote vrachtauto volgepakt met in witte uniformen geklede mariniers, rolde de kade op. Een magere officier schreeuwde onverstaanbare bevelen naar de manschappen, die als volmaakte gymnasten over de houten zijschotten van de vrachtauto sprongen tot vreugde van een paar halfnaakte donkere jochies, die langs het water staande, de blanke soldaten bewonderden. De mariniers die vreemd gevormde strooien hoeden droegen, herinnerend aan zeemansglorie uit lang vervlogen tijden, stelden zich in het gelid op en na wat heen en weer geschuifel vormden ze een kaarsrechte rij als gold het een erewacht, nauw-

keurig geïnspecteerd door een officier die lange tijd zwijgend voor een der mannen bleef staan, die zich onbeweeglijk onderwierp aan het keurend kijken van zijn superieur, die op het hagelwit uniform een spatje probeerde te ontdekken.

De officier liep verder. De manschappen herademden. Zo loodrecht vielen de stralen van de zon op het gloeiend beton dat hun lichamen geen schaduwen meer wierpen, een kleinigheid waarvoor de toeschouwers aan boord van de Santa geen oog hadden, behalve Blumenthal die het schaduwloos bestaan van de drilmensen onbewust noteerde. ‘Voor God mag weten wanneer, voor later, voor God mag weten wanneer.’

Op bevel van de officier maakten de mariniers, als volleerde balletdansers, rechtsomkeert en na een seconde van absolute stilte - als de hysterische verstijving van een kat, die op zijn weg een vijand ontmoet - marcheerde men naar de loopplank van de Santa, duidelijk makend dat het nu met de neutrale onschendbaarheid van dit schip was afgelopen.

De mariniers verspreidden zich over het hele schip. Men zag de mannen met hun vreemde, vrolijk stemmende, wonderlijke strooien hoeden op de plecht en de achtersteven opduiken of met op elkaar geklemde tanden over de promenadedekken marcheren, de verschrikte passagiers met harde, blauwe ogen monsterend alsof men tegenover een schijnbaar on-

gewapende vijand stond. Schijnbaar ongewapend, want bijna onmerkbare nerveuze bewegingen maakten duidelijk dat de mariniers ieder ogenblik verwachtten door de Grindels, de Feuermannen, de Blumenthals of Pereira's te worden aangevallen met achter de rug verborgen handgranaten of het slachtoffer te worden van in luchtkokers verborgen vlammenwerpers.

In de scheepssalon worstelden de politieambtenaren, zwijgend, grimmig, ja verbeten met de toenemende berg papieren op tafel. Zij hadden voor de bevende, onthutste, verraste of soms kalme en cynische mensen, die voor de zoveelste keer hun kwade vermoedens bevestigd zagen, geen oog. De havendokter, een nog jonge, blonde man met een geel verweerd gezicht en grote sproeten op zijn gerimpelde handen, onderzocht in de hut van de kapitein de passagiers angstvallig nauwkeurig, als vreesde hij dat zij uit Europa geheimzinnige ziekten meegenomen hadden. Hij luisterde naar het verborgen hijgen achter rijen uitgestoken tongen. Hij nam van tijd tot tijd zijn stethoscoop ter hand om de hartslag te horen van mensen, wier hart al lang het pompen had moeten opgeven, maar hardnekkig als het menselijk hart kan zijn, het blijkbaar uitgehouden had tot dit eiland zonder water.

Na een urenlange, afmattende inspectie, na angstige ogenblikken - de chef van de politie, een lange blonde jongeman, verwijderde zich van boord om in de

loods met een nog hogere chef te telefoneren -, verzocht men de passagiers alle koffers op het promenadedek te plaatsen. Angstig, onzeker, soms beschaamd brachten ze in dit helle zonlicht hun haveloos bezit op het dek. Vijf donkere, in groene uniformen geklede soldaten begonnen als door de staat betaalde kruiers, de koffers weg te sjouwen naar de achter de opengeschoven deuren van de eindeloze stalen loods schemerende duisternis.

Even angstig als geboeid bleven de vluchtelingen naar die halfgeopende schuifdeur kijken. De hoop, dat plotseling uit die deur, voorafgegaan door een vrolijk muziekkorps, het feestcomité ter verwelkoming zou treden gaf men voorgoed op.

Na eindeloos getreuzel, reeds begon de zon te dalen, moesten ze het schip verlaten. Een paar minuten later stonden de vluchtelingen op de kade en na zoveel weken vaste grond onder de voeten voelend, leek het alsof hun lichaam lichte, schokkende bewegingen maakte, zodat het sommigen voorkwam nu ook over het allerlaatste en kostbaarste, het eigen lijf, de macht te hebben verloren.

Aarzelend, een beetje voortgestuwd door donkere soldaten, begluurd door de zwijgende mariniers wier maskers in het schaduwdonker van hun strooien flambards soms een sinistere indruk maakten, gingen Grindel en zijn vrouw, gevolgd door Max en dochter als eersten door de duistere spleet van de ijzeren loodsdeur. Daarna volgden de anderen, eenmaal in

de halfdonkere ruimte van de loods terugschrikkend voor de klamme, verstikkende hitte die daar hing.

Op een lange balie lagen hun koffers. Beambten in vale, grijze kostuums met goedkope epauletten op de schouders, de harde tropenhelmen versierd met de Nederlandse leeuw schuin op de kroeskoppen geschoven, stonden gereed en beduidden de passagiers hun koffers te openen.

Het huiselijke, het doodgewone, het eenvoudig-burgerlijke van deze schijnbaar normale grenscontrole bracht de vluchtelingen eerder van hun stuk dan tot rust. Met aarzelende vingers, alsof ze diepe geheimen te verbergen hadden, prutsten ze aan de riemen, terwijl ze, bevreesd voor god weet wat, naar de handen van de beambten keken die voor vuil linnengoed, honderd maal gestopte sokken noch voor herhaaldelijk geperste broeken, vrouwenondergoed of wat dan ook belangstelling hadden. Met wit krijt tekenden ze onverschillige kruisjes op de koffers en beleefd, afwisselend Spaans of Engels sprekend, vroegen ze de reizigers of ze nog iets hadden aan te geven, terwijl de passagiers met de ogen knipperend, zoveel onzinnige legaliteit niet begrijpend, zwijgend het hoofd schudden, vrezend zich straks aan lichamelijk onderzoek te moeten onderwerpen. Hier en daar kraakte onder het hemd een enveloppe met geld. De in schoenzolen verborgen laatste briljanten prikten pijnlijk in het zachte vlees van de voetzool.

Onverschillig, als ging het om waardeloze balen

vodden of oud papier, smeten in smerige hemden geklede negers de koffers op een gereedstaande vrachtauto, die ten slotte volgeladen wegreed. Een paar eenvoudige busjes reden voor. Een politieagent riep luidkeels, dat iedereen moest instappen. De weduwe Feiczewicz was de laatste, die zich moeizaam op een treeplank hees. Ze lachte verlegen tegen de chauffeur, woorden mompelend in een taal die niemand verstond. Haar oude hand streelde over een ebbenhouten stok.

Na de zwijgzame politieagenten aan boord, de somber stille mariniers, de correcte maar niet al te spraakzame douanebeambten leken de chauffeurs van de kleine bussen kwetterende vogels. Ze schreeuwden jolig tegen elkaar, sprekend in een taal, die het midden hield tussen Spaans en Portugees. Ze poogden elkaar op de brede betonnen wal van de werf voorbij te rijden en toen ze eenmaal zich op een langs een helling slingerende weg bevonden leek het of ze iedereen op straat kenden en iedere voorbijganger luidruchtig iets moesten toeroepen.

Na korte tijd werd de weg smaller en men reed door een vervallen, uiterst armoedig dorpje van stenen en ongeverfde houten huisjes. Negervrouwtjes, tegen de muren leunend, een stokje zoethout tussen de rode lippen, de armen over de zware borsten gekruist, soms omringd door naakte spelende kinderen, keken onverschillig naar de armoedig geklede blanken in de bussen. Men passeerde een drukkere en bredere

straat waarlangs op onregelmatige wijze lage en hoge huizen waren gebouwd, waarvoor hier en daar op dunne stijlen, die de indruk van steltpoten maakten, balkons getimmerd waren, waarop, breeduit, verkoeling zoekend in de wind, in ouderwetse schommelstoelen vrouwen en mannen heen en weer wiegden.

De bussen reden langzaam door deze straat die de dichter Blumenthal deed denken aan het decor van een Amerikaanse cowboy-film al vormden de op stenen stoepen zittende negerinnen naast manden vol dode vissen waarop honderden dikke bromvliegen zich te goed deden, een ongewoon, een exotisch accent. Ten slotte naderden de bussen een pleintje in de nabijheid van de havenmonding en vandaar ging het langs een stille onbebouwde weg, die de lage oever van de zee volgde. De kust was overdekt met grillige stenen en koraalachtige gewassen. Eindelijk stopten de bussen bij een oud, vervuild gebouw, het voormalig, in lange jaren niet meer gebruikte quarantainestation.

De met prikkeldraad afgezette toegangen tot dat somber gebouw werden bewaakt door donkere soldaten met het geweer aan de voet.

De passagiers stapten uit de bussen en liepen over de hobbelige keien, die toen de auto's binnen het prikkeldraad waren werden schoongespoten door in gestreepte pyjama's geklede mannen, die op hun blote voeten, genietend van de verkoeling door het overvloedig water plasten, vermoeid gebarend met bezems

als schuurden ze de grond voor nieuwe gevangenen schoon.

'In ieder geval,' mompelde Pereira, 'is er water. Wat dit betreft hebben we ze op de eerste leugen betrapt en het zal de laatste niet zijn, waarin ze stikken.'

Pereira was de harteloze koelheid, de ambtelijke omslag en het duidelijke wantrouwen, waarmee de vluchtelingen in dit land ontvangen werden des te zwaarder gevallen omdat hij de taal der militairen en politiebeambten van huis uit sprak, omdat zij landgenoten waren die in hem, Pereira uit Amsterdam, misschien wel een landgenoot herkenden, maar verscholen tussen dit kosmopolitisch gezelschap uit West-Europa, leek ook de man van eigen vlees en bloed besmet met de ziekten die Europa teisterden.

Hij besefte, de gefluisterde opmerkingen der politiebeambten beter dan de anderen begrijpend, dat het wantrouwen gewettigd kon zijn en dat onder deze groep willekeurige vreemdelingen mensen verborgen waren, op een of andere wijze de moffen welgezind. Onder ons kunnen toekomstige moordenaars schuilen, dacht Pereira soms wanhopig, als hij de al te gladde Max wantrouwde, die sterke, jonge kerel, die ondanks zijn schamele kleding, zijn houding van vluchteling en jood iets van een Duits militair had, belast met een geheime opdracht. Maar kan het niet, peinsde Pereira, die dergelijke overwegingen noch met Mandel noch met anderen besprak, dat ook onder de onzen militairen schuilen, evenals onder alle andere volkeren?

Voorgegaan door een stugge politieman trokken ze het somber gebouw binnen. Dat holle, uitgeleefde, geel geverfde bouwwerk leek op een station ergens aan een sedert lang door alle treinen gemeden spoorweg opgetrokken. Blootgesteld als het was aan de invloeden van weer en wind, aan het invreten van de uit zee opwaaiende salpeter, rotte het langzaam in een melancholiek stemmende vertering weg. Het hout rond de vensters brokkelde af. De stenen, aangevreten als ze waren door wind en zout, leken schimmelig en korrelig als kon men ganse muren met de nagel van een duim verpulveren. Binnenshuis werd de desolate verwaarlozing nog duidelijker zichtbaar. De grote, holle zalen door open in de muren gehakte gaten met elkaar in verbinding staande, maakten een beklemmend troosteloze indruk. De indruk alsof hier vroeger pestlijders en andere zieken, door iedereen verlaten, in eenzaamheid gestorven waren terwijl hun geraamten daarna overdekt met zout en schelpdieren in het kalksteen achter het gebouw waren verborgen.

Een onsmakelijke, aan achterlijke ziekenhuizen herinnerende carbolstank doortrok het ganse bouwwerk. Hier en daar waren diepe scheuren in de muren met een laagje cement aan het oog onttrokken maar men voelde, dat in achter pleister verborgen holten afschuwelijke ziekten voortwoekerden, eens door besmette matrozen lijdend aan pest en scheurbuik, lepra of gele koorts hier gebracht.

Het trappenhuis aan de achterzijde van het gebouw

was in een vierkant blok steen gemetseld. De traptreden waren vermolmd. Wie naar de boven gelegen slaapzalen klom vreesde door een ongelukkige stap, door te veel gewicht of wat dan ook, een der planken te breken waarna men met een smak op het gescheurd gesteente van de hal zou neervallen.

Tussen de pokdalige muren lopend over vloeren van ruwe houten planken, schuivend langs de mistroostige gaten in de wanden schonken de vluchtelingen dit vreemd gebouw een eigenaardige armoede. Een geestesgesteldheid, zo geheel anders dan te verwachten was na de weken van spanning op zee maakte zich van allen meester en velen vroegen zich af hoe lang de opsluiting in deze sombere barak zou moeten duren.

Een paar negervrouwen zetten op lange tafels voedsel klaar terwijl ze in gebroken Spaans tot haast maanden omdat na het invallen van de duisternis geen licht mocht worden ontstoken. Er heerste in het zaaltje een geprikkelde stemming, die toenam nadat mevrouw Grindel in een soort feestjurk aan tafel verscheen. De maaltijd, eenvoudig als ze was, kon niet vergeleken worden bij de maaltijden aan boord en werd als gevangenisvreten aanvaard.

Toen viel het duister. De vensters van het grote huis werden dichtgemaakt met zwarte doeken als bevond men zich in een door vliegtuigaanvallen bedreigde stad. De herinneringen aan de werkelijke oorlog die men ontvluchtte, kwamen boven. Men wachtte op het geluid van vliegtuigen en vallende bommen.

Buiten in het maanlicht glansden rollen prikkeldraad en soldaten liepen regelmatig om het gebouw heen.

Rusten leek in de afschuwelijke hitte van de holenachtige slaapzalen uitgesloten. Men bleef lusteloos, geplaagd door duizend angsten op het donker terras bijeen, totdat men langzaam aan, kind na kind, man na man, de bedden ging zoeken in de donkere hokken, boven in het gebouw.

Op de rand van een muur zittend bleven Mandel, Pereira en Blumenthal achter, kijkend naar het speelse lichten van de fosforescerende zee. Ze zwegen en voelden zich als opgenomen in de ruimte. Een naderbij slenterende soldaat verstoorde de stilte. Bijna instinctief wilden ze zich terugtrekken. De soldaat kwam sneller dichterbij. Hij plaatste zijn geweer voorzichtig tegen de muur, stak vriendelijk zijn hand uit en bood de verbaasde vluchtelingen Amerikaanse sigaretten aan. Duits sprekend met een Nederlands accent, vertelde de man dat hij een half jaar eerder als vluchteling op het eiland was gekomen.

‘Ik kwam hier via Mexico terecht,’ zei hij vrolijk. ‘In mijn vrije uren speel ik voor bewakertje.’

‘Ach,’ zuchtte Pereira, ‘hier bewaken de vluchtelingen dus de vluchtelingen.’

De man knikte en zei: ‘Om te voorkomen, dat ze voor de vrijheid op de loop gaan.’

Ze rookten peinzend verder en genoten van de koele wind, die over het land woei.